

20
MKSJ

1993. - 2013.

20 godina MKSJ-a

SKUPOVI UPRIILIČENI POVODOM GODIŠNJICE I
TRANSKRIPT KONFERENCIJE

UNITED NATIONS - UJEDINJENE NACIJE

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

20 godina MKSJ-a

SKUPOVI UPRI LIČENI POVODOM GODIŠNJICE I
TRANSKRIPT KONFERENCIJE

UNITED NATIONS - UJEDINJENE NACIJE

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

20 godina MKSJ-a

SKUPOVI UPRIILIČENI POVODOM GODIŠNJICE I TRANSKRIPT KONFERENCIJE

Konferencija pod nazivom *Obilježavanje 20. godišnjice Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju* i ova publikacija ne bi bile moguće bez velikodušne pomoći Evropske unije, vlada Švicarske, Luksemburga, Nizozemske, Republike Koreje i Inicijative za pravdu Fonda za otvoreno društvo.

20 godina MKSJ-a

SKUPOVI UPRIILIČENI POVODOM GODIŠNJICE I TRANSKRIPT KONFERENCIJE

Publikacija *Outreach* programa MKSJ-a

Glavni i odgovorni urednik:
Magdalena Spalińska

Urednici sadržaja:
Helena Eggleston, Rada Pejić-Sremac

Trankribovanje i lektura:
Maja Drakulić, Slavica Košća-Vrlazić, Suzana Szabo, Jasminka Šturlić

Korektura:
Ernesa Ademagić, Petar Dubljević

Dizajn i grafička obrada:
Leslie Hondebrink-Hermer

Fotografije:
MKSJ *Outreach* program, Zoran Lešić

Štampa:
Grafika Šaran, Sarajevo, Bosna i Hercegovina
2014

Tiraž:
2.700

Outreach program se održava
zahvaljujući velikodušnoj pomoći
Evropske Unije

Ova publikacija sadrži transkript audio snimaka konferencije Obilježavanje 20. godišnjice Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i stoga postoji mogućnost da sadrži greške u interpretaciji izgovorenog. Transkript je pažljivo obrađen da bi se osigurala čitljivost snimljenih govora bez mijenjanja originalnog sadržaja.

Sadržaj

Predgovor predsjednika MKSJ-a Theodora Merona	7
---	---

20 godina MKSJ-a: Skupovi upriličeni povodom godišnjice

20 godina Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju	10
Izložba 20 godina MKSJ-a u Haagu	14
Izložba 20 godina MKSJ-a u Sarajevu	15
Konferencija o naslijeđu Udruženja branilaca koji postupaju pred MKSJ-om	16
Konferencija o naslijeđu MKSJ-a u Sarajevu	17
Predsjednik MKSJ-a obišao masovnu grobnicu Tomašica i bivši zatočenički logor Omarska	18

Transkript konferencije: Obilježavanje 20. godišnjice MKSJ-a

Uvodne riječi	20
Uvodni govor	26
Panel 1:	
Procjena 20 godina Međunarodnog suda	32
Panel 2:	
Međunarodni sud i lokalna pravosuđa: naučene lekcije u podršci i zaštiti žrtava i svjedoka	55
Panel 3:	
Reparacije za žrtve ratnih zločina u bivšoj Jugoslaviji: Kako naprijed?	76
Završne riječi	100

Predgovor

Stvaranje Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) 1993. godine predstavljalo je trenutak od izuzetnog značaja u historiji međunarodnog prava. Po prvi put nakon što je međunarodno humanitarno pravo kristalizovano u Ženevskim konvencijama iz 1949. godine i Konvenciji o genocidu iz 1948. godine, međunarodna zajednica saglasila se s uspostavljanjem međunarodnog suda koji bi utvrdio pojedinačnu krivičnu odgovornost za međunarodne zločine na osnovu vladavine prava. Tokom dvadeset i jedne godine postojanja, MKSJ je bio na čelu prave revolucije u međunarodnom krivičnom pravu. Doprinos koji je MKSJ dao razvoju međunarodnog prava, kako materijalnog tako i proceduralnog, i njegova uloga u obezbjeđivanju odgovornosti za najteže zločine ogromnih razmjera koji bi ostali nekažnjeni, od najvećeg su značaja. Njegova dostignuća, uključujući nezabilježeni uspjeh u hapšenju sve 161 optužene osobe, prevazišla su i najoptimističnija očekivanja.

Od stvaranja MKSJ, pojavili su se brojni drugi sudovi pred kojima se sudi za zločine protiv međunarodnog prava. Vrhunac ovog zlatnog doba međunarodnog krivičnog prava bilo je stvaranje stalnog sudskog mehanizma za međunarodne zločine u obliku Međunarodnog krivičnog suda, što je predstavljalo ispunjenje davnašnjeg sna mnogih generacija akademskih stručnjaka i pravnika. Međutim, ova ostvarenja su jedino postala moguća zahvaljujući uspjehu MKSJ-a, koji je dokazao ono što se prethodno smatralo nezamislivim – da međunarodna zajednica može postići konsenzus i djelovati kada je suočena s masovnim zvjerstvima i da će oni koji ih počinje morati za njih odgovarati.

Kako bi se obilježila dostignuća Međunarodnog suda i označila dvadeseta godišnjica njegovog uspostavljanja, u Sarajevu je novembra 2013. godine održana prigodna konferencija. Preko dve stotine učesnika iz svih sfera društvenog života sakupilo se na mjestu koje je bilo epicentar jugoslovenskog sukoba kako bi razmotrilo i analiziralo baštinu Međunarodnog suda, kako na lokalnom, tako i na međunarodnom nivou. Ta dvodnevna konferencija dala je brojne vrijedne doprinose, čije su priređene verzije sada prikupljene u ovoj publikaciji kako bi i šira javnost u njih imala uvid. Dok se Međunarodni sud približava zaključenju svog mandata, nadam se da će bogati rezultati te konferencije pomoći budućim generacijama historičara, akademskih stručnjaka, pravnika i građana svijeta da razumiju ono što je Međunarodni sud postigao i značajne izazove s kojima se suočavao prilikom provođenja pravde i okončanja nekažnjivosti.

Sudija Theodor Meron,
Predsjednik

20 godina MKSJ-a

SKUPOVI UPRIILIČENI POVODOM GODIŠNJICE

UNITED NATIONS - UJEDINJENE NACIJE
International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

20 GODINA MEĐUNARODNOG SUDA

A photograph of a group of men in dark suits and ties, seated in an audience. The man in the foreground is wearing a blue suit and a gold tie. The man next to him is wearing a dark suit and a red and blue striped tie. They are all looking towards the right side of the frame. The background is slightly blurred, showing other people and a blue wall with a grid pattern.

A ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU

MKSJ je 27. maja 2013. proslavio dvadesetu godišnjicu svog osnivanja. Ceremonija obilježavanja godišnjice održana je u prisustvu Njegovog veličanstva kralja Nizozemske Willema-Alexandra i visokih zvaničnika Međunarodnog suda, među kojima su bili predsjednik Theodor Meron, tužilac Serge Brammertz i sekretar John Hocking, a takođe su joj prisustvovali gradonačelnik Haaga, Jozias van Aartsen i generalni sekretar Ministarstva vanjskih poslova, Renee Jones-Bos. Podsekretar Ujedinjenih nacija za pravne poslove, Patricia O'Brien, održala je uvodni govor.

Čelni ljudi MKSJ-a obratili su se publici, u kojoj je bilo više od 200 zvanica, i osvrnuli se na istorijat i dostignuća MKSJ-a.

Govoreći o brojnim dostignućima MKSJ-a, predsjednik Theodor Meron naglasio je ulogu i posvećenost brojnih sudija, članova osoblja i drugih koji su pomogli Međunarodnom sudu da ispuni svoj mandat. Dodao je da dostignuća MKSJ-a ne bi bila moguća bez brojnih svjedoka koji su podijelili svoja iskustva tokom svjedočenja pred MKSJ-om. Predsjednik

Theodor Meron je naglasio da je "uspjeh Međunarodnog suda takođe i potvrda značajne i kontinuirane podrške koju mu pružaju Ujedinjene nacije, vlade država i međunarodne nevladine organizacije, bez kojih MKSJ ne bi bio u mogućnosti da funkcioniše".

U svom govoru, tužilac Serge Brammertz je napomenuo da je Međunarodni sud prevazišao vrlo ozbiljne izazove tokom proteklih 20 godina, među kojima je bilo i pozivanje na odgovornost svih optuženih: “Uspjeli smo, uprkos svim preprekama, da sve osobe protiv

kojih je MKSJ podigao optužnice izvedemo pred lice pravde”. Dodao je da je MKSJ takođe doprinio otpočinjanju nove ere pozivanja na odgovornost za ratne zločine, čime je “načelu međunarodne pravde dao snažan zamah koji neće biti lako zaustaviti”.

Obraćajući se prisutnima, sekretar John Hocking je izjavio da borba protiv nekažnjivosti ne predstavlja jedino naslijeđe MKSJ-a: “Postoji naslijeđe koje je stvarano i van njegovih sudnica: iza zatvorskih rešetaka, na stranicama rječnika, u lokalima u bivšoj Jugoslaviji. To je naslijeđe prvoklasnih službi MKSJ-a zaduženih za svjedoke, odbranu, pitanja pritvora, jezična pitanja, rad sudnica i administraciju; to je bespoštedan napor da se premosti 2.000 kilometara koji dijele Haag od Balkana”.

Izložba 20 godina MKSJ-a u Haagu

Predsjednik Theodor Meron i gradonačelnik Haaga Jozias van Aartsen otvorili su izložbu povodom obilježavanja 20. godišnjice osnivanja MKSJ-a pod nazivom “20 godina međunarodne pravde” u auli gradske vijećnice u Haagu. Izložbom je stavljen naglasak na značajne trenutke tokom dvije decenije postojanja MKSJ-a, uključujući hapšenje optuženih u bjekstvu, zaključke Međunarodnog suda o zločinima počinjenim tokom sukoba u bivšoj Jugoslaviji tokom devedesetih godina XX vijeka i napore *Outreach* programa namijenjene zajednicama u regionu.

Izložba 20 godina MKSJ-a u Sarajevu

Izložba “20 godina međunarodne pravde” premještena je iz Haaga u Historijski muzej Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Ceremoniji otvaranja izložbe prisustvovali su brojni gosti, među kojima su bili predstavnici akademske zajednice i stručnjaci na polju tranzicijske pravde, kao i predstavnici civilnog društva, bosanskohercegovačkog pravosuđa i diplomatskog kora. Ovu izložbu je, do danas, pogledalo više od 10.000 posjetilaca.

Konferencija o naslijeđu Udruženja branilaca koji postupaju pred MKSJ-om

Udruženje branilaca koji postupaju pred MKSJ-om (ADC-ICTY) 29. novembra 2013. organizovalo je konferenciju o svom naslijeđu. Uvodni govor održao je predsjednik, sudija Theodor Meron. Ovoj konferenciji je prisustvovalo više od 300 učesnika sa raznih sudova i međunarodnih pravosudnih institucija, predstavnici ambasada, univerziteta, međunarodnih organizacija i sredstava javnog informisanja.

Konferencija je okupila predstavnike odbrane, tužilaštva, sekretarijata i sudskih vijeća MKSJ-a, s ciljem da se osvrnu na naslijeđe Udruženja branilaca koji postupaju pred MKSJ-om u kontekstu 20. godišnjice MKSJ-a. Konferencija je

imala formu četiri panela, s vremenom posvećenim pitanjima i odgovorima. Paneli su se usredsredili na "Prava optuženog", "Transparentno pravosuđe – iskustvo odbrane", "Ulogu ADC-ICTY" i "Naslijeđe MKSJ-a". Među govornicima su bili lord Iain Bonomy, sudija Bakone Justice Moloto, sudija Howard Morrison i Novak Lukić, tadašnji predsjednik ADC-ICTY, između ostalih branilaca.

Konferencija o naslijeđu MKSJ-a u Sarajevu

Dvodnevna konferencija pod nazivom “Obilježavanje 20. godišnjice MKSJ-a”, koja je organizovana u sklopu niza skupova održanih tokom 2013. godine povodom obilježavanja dvadesete godišnjica rada Međunarodnog suda, organizovana je u Sarajevu, Bosna i Hercegovina. Ova konferencija, koja je održana u novembru 2013. uz učešće predsjednika Theodora Merona, bila je najznačajniji događaj u nizu manifestacija organizovanih tokom cijele godine povodom obilježavanja 20. godišnjice.

Više od 200 zainteresovanih iz regiona, kao i iz međunarodne zajednice, okupilo se kako bi razgovarali i diskutovali o pojedinim aspektima naslijeđa Međunarodnog suda u bivšoj Jugoslaviji. Ovaj skup obuhvatao je dan tokom kojeg su održani radni sastanci, nakon čega je uslijedio dan tokom kojeg su održane panel-prezentacije i javne diskusije. Teme o kojima je razgovarano tokom konferencije kretale su se od ukupnih dostignuća MKSJ-a i izazova s kojima se susretao, njegovog doprinosa promovisanju

vladavine prava u regionu, mehanizama zaštite žrtava i svjedoka na suđenjima za ratne zločine, mogućnosti programa reparacija za žrtve, do važnosti dostupnosti arhiva Međunarodnog suda u regionu.

Organizaciju ove konferencije su svojom velikodušnom pomoći omogućili Evropska unija, vlade Švicarske, Luksemburga, Nizozemske, Republike Koreje i Inicijativa za pravdu Fonda za otvoreno društvo.

Predsjednik MKSJ-a obišao masovnu grobnicu Tomašica i bivši zatočenički logor Omarska

U sklopu posjete Bosni i Hercegovini tokom novembra 2013. godine, predsjednik Theodor Meron posjetio je masovnu grobnicu Tomašica u blizini Prijedora, koja je otkrivena nekoliko sedmica prije toga. Pretpostavlja se da je to najveća masovna grobnica u Bosni i Hercegovini koja sadrži na stotine tijela ljudi koje su, prema navodima, ubili bosanski Srbi tokom ljeta 1992. godine. Predsjednik je obišao Tomašicu dok su ekshumacije još uvijek bile u toku i izjavio da je to iskustvo kao da stojte "lice u lice sa užasom".

Predsjednik je, u pratnji grupe bivših logoraša, takođe posjetio bivši zatočenički logor Omarska, gdje je čuo njihova iskustva i patnje koje su tamo pretrpjeli. Osim toga, predsjednik se sastao s članovima udruženja žrtava svih nacionalnosti s područja Prijedora.

20 godina MKSJ-a

TRANSKRIPT KONFERENCIJE

UNITED NATIONS - UJEDINJENE NACIJE
International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia
Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju

Obilježavanje 20. godišnjice rada MKSJ-a 27. novembar 2013.

UVODNE RIJEČI

Sudija Theodor Meron, predsjednik MKSJ-a

Ekselencije, dame i gospodo, veliko mi je zadovoljstvo poželjeti vam dobrodošlicu danas ovdje u Sarajevu gdje zajedno obilježavamo dvadesetu godišnjicu uspostavljanja Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i osvrćemo se na naslijeđe koje je Tribunal stvorio i nastavlja da stvara i danas.

Također mi je veliko zadovoljstvo što dvadesetu godišnjicu Tribunala obilježavamo u prisustvu ovako uvažene publike. Zato bih želio da poželim dobrodošlicu gospodinu Bakiru Izetbegoviću, predstavniku Predsjedništva Bosne i Hercegovine, i njegovoj ekselenciji Jurriaanu Kraaku, ambasadoru Nizozemske u Bosni i Hercegovini, koji će vam se obojica obratiti nakon mene. Htio bih da zahvalim i njegovoj ekselenciji Andréu Schalleru, ambasadoru Švicarske u Bosni i Hercegovini, koji nam se također pridružio na ovoj konferenciji, kao i velikom broju drugih uvaženih predstavnika država, Evropske unije i OEBS-a, koji su ovdje danas s nama. Vaše prisustvo je na mnoge načine još jedan pokazatelj podrške i saradnje koje države pružaju Tribunalu uopšteno, te naročito u vezi s ovom konferencijom. U ime Tribunala, želim da vam zahvalim na vašoj stalnoj podršci našem radu i interesovanju za njega.

Htio bih posebno zahvaliti i donatorima čija je velikodušna podrška omogućila održavanje ove konferencije, posebno Evropskoj uniji, kao i vladama Švicarske, Luksemburga, Nizozemske, Republike Koreje, te Inicijativi za pravdu Fonda za otvoreno društvo.

Veoma smo sretni što na ovoj konferenciji možemo da ugostimo i veliki broj uvaženih zvaničnika iz sistema Ujedinjenih nacija, OEBS-a i drugih međunarodnih organizacija, predstavnika građanskog društva i akademske zajednice, predstavnika pravosuđa – veliko mi je zadovoljstvo što jutros ovdje vidim i predsjednicu Kreso – zatim predstavnike ministarstava pravde država bivše Jugoslavije, kao i predstavnike lokalnih zajednica ovdje, u Bosni i Hercegovini, i lokalnih zajednica iz regiona. Iako vas je ovdje previše da bih mogao da svakog oslovim pojedinačno, nadam se da svi vi razumijete koliko sam lično zahvalan, i koliko smo svi mi zahvalni, što ste našli vremena da budete s nama i doprinesete produktivnom i značajnom dijalogu, koji je započeo jučer i koji će se nastaviti danas, u vezi s radom Tribunala i njegovim naslijeđem.

Konačno, ne mogu a da ne pomenem i naporan rad velikog broja naših kolega, kako ovdje, tako i u Haagu, koji su pripremali ovu konferenciju. Želim da zahvalim gospođi Magdaleni Spalińskoj, gospođi Heleni Eggleston i drugim članovima Službe za komunikacije i *Outreach* programa u Haagu, kao i gospodinu Almiru Aliću, gospođi Ernesi Ademagić i njihovim kolegama ovdje u Sarajevu i u Beogradu. Htio bih zahvaliti i gospodinu Howardu Tuckeru i članovima obezbjeđenja Tribunala, kao i timu administracije, koji su nam jako pomogli i prije nego što smo stigli, kao i u toku proteklih nekoliko dana u Bosni i Hercegovini. Svako od vas je bio od ključnog značaja za uspjeh ove konferencije i zbog tog želim da vam posebno zahvalim.

Sve što je postignuto u proteklih dvadeset godina od uspostavljanja Međunarodnog suda ne bi bilo moguće bez rada svih vas koji ste vjerovali u ideale međunarodne krivične pravde, koji ste naporno i predano radili da učinite da oni postanu i stvarnost. Dok Međunarodni sud obilježava dvadeset godina od svog uspostavljanja, također se približava i datumu završetka preostalih suđenja i žalbenih postupaka, i prenošenju svojih preostalih funkcija na novi Mehanizam za međunarodne krivične sudove. Zato je ovo pravi trenutak da zastanemo i da se osvrnemo na naslijeđe koje će Tribunal ostaviti iza sebe, i svima sam vam veoma zahvalan što ste nam se danas pridružili da uradimo upravo to.

Hvala vam.

Jurriaan Kraak, ambasador Nizozemske u Bosni i Hercegovini

Sudijo Meron, predstavnici Predsjedništva, gospodine Izetbegoviću, uvaženi gosti, dame i gospodo, poštovane kolege. Veliko mi je zadovoljstvo da vidim u publici i gospođu Kreso, sutkinju Suda Bosne i Hercegovine, kao i predstavnike Tužilaštva Bosne i Hercegovine. To su ključne institucije za očuvanje naslijeđa MKSJ-a u Bosni i Hercegovini.

Prvo bih htio da kažem da je Vlada Nizozemske veoma zadovoljna što ima priliku da bude kosponzor ove konferencije, zajedno s našim prijateljima iz Švicarske. Kao što znate, moja zemlja ima poseban odnos s Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju. Tribunal, prvi veliki međunarodni krivični sud nakon suđenja u Nürnbergu i Tokiju, pronašao je svoje sjedište i dom u Haagu i postao integralni dio profila tog grada. Osim što predstavlja kamen temeljac u razvoju međunarodne krivične pravde, Tribunal je odigrao i značajnu ulogu u razvoju Haaga u pravni centar čitavog svijeta. Zahvaljujući naporima Tribunala, svijet se promijenio od mjesta gdje je bilo skoro nemoguće dovesti počiniocima najstrašnijih zločina pred lice pravde u mjesto gdje su ovakvi zločinci sve češće suočeni s krivičnim postupcima i gdje moraju da odgovaraju sudijama koje su imenovale skoro sve države na planeti.

Moje prisustvo ovdje danas predstavlja znak stalne političke podrške moje Vlade ovom nezavisnom Tribunalu UN-a i njegovom iscrpnom pravnom, političkom i moralnom naslijeđu. Iako još uvijek nisu donesene presude u najbitnijim i izrazito simboličnim predmetima Mladić i Karadžić, htio bih da istaknem da je naslijeđe Tribunala već značajno. Kao što sam rekao, Tribunal je suštinski doprinio razvoju međunarodnog krivičnog prava. Također je dao glas hiljadama žrtava. Tribunal će iza sebe ostaviti autoritativnu i sveobuhvatnu evidenciju o svemu što se desilo i gdje se desilo tokom ratova u bivšoj Jugoslaviji, kao i o tome ko je kome šta učinio. On je prokrcio stazu za osnivanje krivičnih sudova koji su uspostavljeni nakon njega. Konačno, Tribunal je pomogao jačanju kapaciteta individualnih država u borbi protiv nekažnjivosti.

Osvrćući se na ovaj posljednji aspekt naslijeđa Tribunala, moje učešće na ovom skupu jutros ukazuje da vlasti moje države pridaju ogromnu pažnju političkoj i principijelnoj odgovornosti svih vlada u ovom regionu da daju prioritet istragama o ratnim zločinima i izvođenju pred lice pravde i procesuiranju pred vlastitim sudovima osoba osumnjičenih za njih. U julu prošle godine, Tribunal je započeo tranziciju u rezidualni mehanizam. To znači da odgovornost za procesuiranje ratnih zločina sada više nego ikad ranije leži na plećima nacionalnih vlasti. Također, vlasti Nizozemske su uvjerene da je neophodna čvrsta regionalna politička podrška u borbi protiv nekažnjivosti. Zbog toga, Nizozemska pozdravlja pojačanu i poboljšanu regionalnu saradnju u oblastima međusobne pravne pomoći, ekstradicije i razmjene informacija. To je jedan od rijetkih ohrabrujućih i pozitivnih elemenata koje sam uočio u posljednjem izvještaju Evropske komisije o napretku u Bosni i Hercegovini, ali je veoma bitan element.

Vlada Bosne i Hercegovine zaslužuje posebnu zahvalnost zbog svoje podrške zajedničkoj inicijativi Belgije, Slovenije, Argentine i Nizozemske za pripremu nacrtu sporazuma koji promoviše međunarodnu i međuvladinu saradnju u hapšenju i procesuiranju osoba osumnjičenih za ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid. Podrška Bosne i Hercegovine, koja je veoma pozitivno odjeknula, dokazuje da vlasti Bosne i Hercegovine vjeruju u prednosti međunarodne pravne saradnje i da ozbiljno shvataju obavezu sprječavanja nekažnjivosti u ovim slučajevima.

Dame i gospodo, naslijeđe Međunarodnog suda treba da nastavi da živi i dalje. Iz tog razloga kontinuirana politička podrška MKSJ-u, čak i ukoliko se možda neki ne slažu s nekim od presuda ovog Suda, obaveza je svake države koja želi da bude punopravna članica zajednice nacija. Umanjivanje značaja ovog Tribunala iz političkih razloga je koliko nepoželjno, toliko i neodgovorno. Na kraju krajeva, puna saradnja s Međunarodnim sudom i dalje je suštinski element stabilizacije i procesa pridruživanja zapadnog Balkana, kao i uslov za članstvo u zajednici vrijednosti koju predstavlja Evropska unija.

Da ponovim, najveći teret korištenja naslijeđa Tribunala na pravi način u Bosni i Hercegovini sada je na vlastima ove države. Uloga Suda Bosne i Hercegovine je od ključnog značaja u ovom smislu. Htio bih da vas podsjetim da je preko državnog suda Bosna i Hercegovina bila prva država na Balkanu koja je bila u mogućnosti da sudi svojim ratnim zločincima u sopstvenom specijalizovanom sudu i na svojoj teritoriji. Trenutni naponi da se umanjí značaj Suda Bosne i Hercegovine i da se on oslabi razlog su velike zabrinutosti moje Vlade, jer je okončanje procesa dovođenja svih počinilaca pred lice pravde zbog zločina koje su počinili za vrijeme ratova u bivšoj Jugoslaviji od vitalnog značaja za trajno pomirenje.

Dame i gospodo, neka naša pozicija ne bude nejasna. Mi nismo ravnodušni prema osjetljivim pitanjima proizašlim iz kompleksne skorije istorije ovog regiona. Znamo da je suočavanje s ovim pitanjima bolno, znamo da je teško i znamo da će zahtijevati dosta hrabrosti od svih strana i svih institucija koje su uključene. Znamo, međutim, i da je to neizbježno. Kao što možete pretpostaviti, moja Vlada, kao i svako kome je stalo do Bosne i Hercegovine, nisu dobro primili vijest da je deset zločinaca pušteno iz zatvora u Bosni i Hercegovini prošle sedmice u očekivanju novog suđenja. To su ljudi koji su bili osuđeni za veoma ozbiljne ratne zločine, uključujući genocid u Srebrenici. Njihovo puštanje na slobodu je veoma teško objasniti javnosti u mojoj zemlji i izuzetno je uznemirujuće za preživjele u Bosni i Hercegovini, s kojima najdublje saosjećamo. Moj šef, ministar vanjskih poslova Frans Timmermans, jasno je pozvao Bosnu i Hercegovinu da preduzme odgovarajuću akciju. Moja Vlada vjeruje da će se preduzeti sve mjere da se spriječi daljnje nepotrebno puštanje na slobodu osuđenih ratnih zločinaca i da se obezbijedi da oni odsluže svoje kazne. Dame i gospodo, ovo je od ključnog značaja za kredibilitet Bosne i Hercegovine.

Nizozemska će ostati posvećena naporima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i njegovom naslijeđu. Nastavit ćemo da podržavamo doprinos ovog Suda miru i stabilnosti u regionu i pomirenju, kao i njegovu borbu protiv nekažnjivosti. *Outreach* program Tribunala, koji uključuje različite mehanizme tranzicione pravde, i dalje će imati ključnu ulogu. Tranziciona pravda nastoji da izgradi mostove između prošlosti i budućnosti tako što se bavi kršenjem ljudskih prava u prošlosti, dok se u isto vrijeme nastoji da osigura da se ono nikada ne ponovi.

Da zaključim, dame i gospodo, cijenjeni gosti: nastavit ćemo da usredsređujemo svoje napore na unapređenje naslijeđa MKSJ-a, kako kroz posvećenost strategiji okončanja njegovog rada, tako i u vezi s uspostavljanjem rezidualnog Mehanizma. Ukratko, ostat ćemo posvećeni Tribunalu i nastaviti da podržavamo njegov doprinos trajnom miru i stabilnosti u ovom dijelu našeg dragog kontinenta.

Hvala vam.

Bakir Izetbegović, član Predsjedništva Bosne i Hercegovine

Vaše ekscelencije, uvaženi organizatori, učesnici i gosti konferencije, poštovane dame i gospodo, želim vam dobrodošlicu u Bosnu i Hercegovinu i zahvaljujem se na pozivu da održim uvodno izlaganje.

Ova konferencija je organizirana povodom dvadesete godišnjice osnivanja Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, s ciljem da se otvori rasprava o ulozi, značaju i rezultatima rada Suda od njegovog osnivanja do danas. Procjenjujući učinke Haškog tribunala, njegov doprinos, naslijeđe i poruku koju ostavlja žrtvama i zločincima, državama i narodima, međunarodnoj politici, pravu i pravdi, savremenima i našoj djeci, sadašnjosti i budućnosti, moram reći da je moje mišljenje podijeljeno. Ali prije nego što obrazložim ovakav svoj stav, želim istaknuti neke važne činjenice.

Bosna i Hercegovina je država koja je, bez imalo sumnje, najviše stradala tokom raspada bivše Jugoslavije. Na nju je izvršena brutalna agresija, a nad Bošnjacima je počinjen genocid. I to je tako. I to je istina. Nedavno sam obišao Tomašicu kod Prijedora, najveću masovnu grobnicu poslije Drugog svjetskog rata u Evropi, u kojoj je do sada nađeno preko 400 tijela ubijenih muškaraca, žena i djece. Procjenjuje se da će biti nađeno oko 1.000 tijela. Pozivam sve one koji imaju savjesti da obidu strašna mjesta poput Tomašice, kojih je ova zemlja nažalost prepuna, kako bi sliku o zločinu vidjeli izbliza, izvan sterilnih enterijera sudnica, salona i kabineta. Gospodin Meron je to uradio i svojom ljudskom gestom odao počast nevinim žrtvama.

Dame i gospodo, ne mogu se oteti dojmu da postoje dva Haška tribunala. Prvi, ustanovljen Rezolucijom 827 Ujedinjenih nacija iz 1993. godine, kojeg su afirmisali tužioci i sudije koji su posjedovali entuzijazam i punu svijest da rade nešto posebno, historijski vrijedno. To je onaj Tribunal koji je cijelom svijetu slao ohrabrujuću poruku da zločin mora biti kažnjen, da je to civilizacijsko dostignuće i moralni dug prema žrtvama. O tom prvom Tribunalu imam visoko mišljenje. U njegov rad su bile utkane nade i uvjerenja moga naroda, a posebno porodica žrtava, da na ovom svijetu ipak ima pravde. Upravo taj Haški tribunal donio je neke historijski važne presude za Bosnu i Hercegovinu, prije svega stavivši svoj pečat na istinu o opsadi Sarajeva i počinjenom genocidu u Srebrenici.

Uz to, Tribunal je dao ogroman doprinos razvoju međunarodnog krivičnog prava, te je kroz svoj rad promovirao principe zaštite ljudskih prava na međunarodnom planu. Naročito treba istaknuti da je čin silovanja, odnosno seksualno nasilje u oružanom konfliktu, kroz haške presude po prvi put presuđen kao zločin protiv čovječnosti.

Nažalost, u vremenu koje je uslijedilo, Tribunal se polako udaljio od prvobitnih

ideala i nada. Iza zavjese i u tišini se rađao neki novi, drugačiji Tribunal. Sud koji se, kako tvrde savremeni analitičari i brojni intelektualci, pod pritiskom interesa velikih i moćnih, umorio i sebi za cilj postavio samo da završi posao. Taj novi sud kao da je drugim očima počeo gledati na počinjene zločine i žrtve. Jer kako drugačije razumijevati drugostepene oslobađajuće presude čelnicima vojnih, policijskih, obavještajnih struktura za komandnu odgovornost? S moralnog i pravnog stanovišta one su, blago kazano, zabrinjavajuće. Nemoguće je čak i pravnicima, a kamoli žrtvama, objasniti kako su optuženici koji su prvostepenim presudama osuđeni na kazne od po dvadeset i više godina za najteže zločine potpuno oslobođeni od odgovornosti u žalbenom postupku. Ne može biti valjan argument, niti je umjesno govoriti o znanju ili neznanju sudija jednog te istog suda, od kojih jedni presuđuju dvadeset ili više godina, a drugi potpuno oslobađaju od krivice. Odgovorni za zločin s vrha piramide – planeri, naredbodavci, organizatori – izmiču pravdi.

Komandnu odgovornost postalo je skoro nemoguće dokazati. Planeri i nalogodavci zločina postali su nedodirljivi, praktično zaštićeni od kaznenog progona. Žrtve se s pravom pitaju kakav je ovo svijet u kojem živimo. Da li je pravda dostižna običnim ljudima ili je ona privilegija samo moćnih? Koliko vrijedi život maloga čovjeka na Balkanu? Nalogodavci, planeri zločina i genocida – koji su oduzeli živote desetinama hiljada ljudi, a unesrećili milione – će svi zajedno provesti par decenija u komfornim zatvorima diljem Europe. Kakva se time šalje poruka žrtvama, a kakva planerima i gospodarima budućih ratova?

Dame i gospodo, Haški tribunal još nije završio svoj posao. Ostalo je nekoliko važnih, kapitalnih procesa. Kao što je jednom prilikom kazao prvi predsjednik Bosne i Hercegovine: “I ratni zločinci i svi zločinci imaju svoja prava. Njihovo pravo je pravična kazna. Duševno olakšanje kroz izricanje pravične kazne.” Kazao je još jednu stvar, koju ja ovdje ponavljam: “Mi vjerujemo u pravdu, iako je ona najčešće spora.”

Dakle, uprkos svemu, građani Bosne i Hercegovine vjeruju da će Haški tribunal završiti svoj posao vrativši se svojoj prvobitnoj ideji, ideji univerzalne pravde, pravičnosti i humanosti. Vjerujemo da je pravda dostižna i da Haški tribunal ima svoju historijsku ulogu u njenom dostizanju. Interes žrtava mora se vratiti u fokus, a njihov interes je pravda. I to nije samo interes žrtava, to je interes svakoga ko želi živjeti u boljem i sigurnijem svijetu.

Hvala vam.

UVODNI GOVOR

Sudija Theodor Meron, predsjednik MKSJ-a

Prije samo nekoliko mjeseci, 25. maja 2013. godine, obilježili smo važnu prekretnicu – prošlo je dvadeset godina otkad je Vijeće sigurnosti Ujedinjenih nacija Rezolucijom 827 uspostavilo Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju.

Odluka koju je 1993. godine donijelo Vijeće sigurnosti od historijske je važnosti. Poslije pola stoljeća nedjelovanja, nakon suđenja nacističkim vođama za ratne zločine i druga djela u Nürnbergu, međunarodna zajednica ponovo je zauzela zajednički stav i dala snažan odgovor na zvjerstva koja su činjena tokom perioda žestokih oružanih sukoba, odgovor koji nije bio zasnovan na uzajamnim optužbama i odmazdi, već na vladavini prava i na ideji principijelne odgovornosti.

Kada je uspostavljen MKSJ, mnogi su sumnjali da će on postići sve čemu se nadalo i da će širi ideali otjelotvoreni Rezolucijom 827 ikada postati stvarnost. Sumnjali su da će doći do hapšenja, da će biti održana suđenja i da će sud koji su oni stvorili na papiru postati održiva institucija vrijedna poštovanja.

U početku, Tribunal se svakako suočio s mnogim izazovima, a neki od tih izazova postoje čak i do današnjeg dana. Neke od naših odluka su i tada, kao i sad, bile kontroverzne. Neki tvrde da odluke Tribunala nisu uspjele da ostvare pravdu za žrtve, dok drugi dovode u pitanje uticaj MKSJ-a na pomirenje u regiji ili na nacionalnom nivou i njegov doprinos historiji.

Moramo se podsjetiti, međutim, da je mandat našeg Tribunala prilično ograničen. Tribunal ima zadatak da utvrdi individualnu krivičnu odgovornost osoba optuženih za ozbiljna kršenja međunarodnog prava i može proglasiti optuženog krivim samo onda kada je ta krivnja dokazana izvan razumne sumnje, u skladu sa zakonom i na osnovu predočenih dokaza.

Strogim i trezvenim poštovanjem mandata koji mu je povjeren, tokom dvadeset godina otkako je osnovan kao prvi međunarodni krivični sud u moderno doba, MKSJ je otklonio sve početne sumnje i, moglo bi se reći, u važnim aspektima nadmašio očekivanja. Štaviše, veliki dio napretka koji je uopće ostvaren od 1993. godine u svijetu međunarodne krivične pravde postignut je zahvaljujući pionirskom primjeru koji je uspostavio Tribunal.

Svojim odlukama i presudama, MKSJ je uspostavio ključne presedane u oblasti međunarodnog krivičnog i humanitarnog prava, presedane koji ne samo da su primjenjivani na Tribunalu, već su služili kao smjernice drugim međunarodnim

sudovima i pravosudnim vlastima u nacionalnim jurisdikcijama. Tribunal je također razvio važan korpus proceduralne sudske prakse koja se tiče prava na pravično suđenje na međunarodnom nivou i međunarodnih standarda zakonitog sudskog postupka.

Ali to ne predstavlja cjelokupno naslijeđe MKSJ-a. Iako je MKSJ sud s mandatom da sudi pojedincima optuženim za teške povrede međunarodnog humanitarnog prava, on je, pri vođenju tih postupaka, bio suštinski posvećen poštovanju ljudskih prava i, naročito, zakonitog sudskog postupka, čime se ponosi. Pravo na pravično suđenje, uključujući pravo na prezumpciju nevinosti, kao i pravo na pravično i javno suđenje, nisu samo u osnovi našeg Statuta – to su fundamentalna pitanja i njihov značaj određuje način na koji se, iz dana u dan, vode naša suđenja i žalbeni postupci kao i strukturu Sekretarijata Tribunala i mnoštva usluga koje on pruža.

Pravo na pravično suđenje je u središtu velikog broja naših odluka i presuda, i stavovi koje smo zauzeli u ovom pogledu odnose se na veliki broj pitanja, od dovoljne obaviještenosti optuženog o vrsti i prirodi optužbi koje mu se stavljaju na teret, preko adekvatnosti vremena i sredstava koji mu se daju za pripremu odbrane, do dostupnosti prijevoda izvjesnih dokumenata i presuda na jeziku koji optuženi može razumjeti.

Izvan sudnice, Tribunal je uspostavio praktične procese i procedure koji se bave pitanjima od sprovođenja kazni do zaštite žrtava i svjedoka, procese i procedure koji služe kao vrijedan uzor za druge međunarodne sudove.

Tokom suđenja vođenih pred njim, zahvaljujući posvećenim naporima i Tužilaštva i odbrane, Tribunal je postao čuvar izuzetnog broja dokaza i informacija u vezi s događajima tokom sukoba u bivšoj Jugoslaviji. Tako je nastala arhiva materijala koja će služiti studentima i istraživačima mnogih budućih generacija.

Još važnije je možda to što je MKSJ pokazao da je moguće suditi i u najsloženijim predmetima, u vezi s navodima o nekim od najtežih zločina koji se mogu zamisliti, protiv najviših vojnih i političkih rukovodilaca; da je moguće to raditi pravično i trezveno; i da je to moguće ne samo jednom ili dvaput, već u velikom broju predmeta. Značajno je istaći da od 2011. godine, kada je posljednji optuženi u bjekstvu prebačen u pritvor MKSJ-a, Tribunal može da se podiči neprevaziđenim, stopostotnim stepenom uspješnosti – od 161 optužene osobe, nema više nijedna protiv koje tek treba započeti postupak.

Na mnoge načine, MKSJ je pomogao da se uđe u jedno novo doba odgovornosti, doba jasnih očekivanja da međunarodna zajednica može i hoće reagovati na gnusne zločine počinjene u vrijeme oružanog sukoba, a i u vremenu mira, doba gdje se ljudsko dostojanstvo svih osoba poštuje i gdje postoji obaveza međunarodne zajednice da reaguje i zaustavi činjenje zvjerstava i da odgovorne izvede pred lice

pravde. Rad MKSJ-a pokazao je da se to može učiniti, da principi mogu pobijediti nekažnjivost, da se mogu kazniti počinioi gnusnih krivičnih djela, ko god da oni bili.

Svjedoci smo razvoja ovog novog doba odgovornosti, gledajući međunarodne i hibridne krivične sudove i tribunale koji sada postoje na tri kontinenta, uključujući prvi stalni Međunarodni krivični sud u Haagu. Vidimo, znake ovog novog doba koje se zaista učvršćuje kada pogledamo sve veći broj predmeta koji se pokreću u nacionalnim jurisdikcijama, od ovog regiona bivše Jugoslavije, pa sve do Latinske Amerike, a u kojima se radi o optužbama za krivična djela počinjena u vrijeme oružanog sukoba.

Osvrćući se na rad MKSJ-a tokom proteklih dvadeset godina i na njegova dostignuća, lako je pripisati mnogo toga što je postignuto sudijama, sekretarima, tužiocima, odbrani, i izuzetnim uposlenicima koji su neumorno radili kako bi ono što je bilo tek san u trenutku kada je MKSJ osnovan pretvorili u funkcionalnu i pravu realnost.

Ali postoje i drugi koji su dostignuća i prekretnice koje je MKSJ postigao tokom posljednjih dvadeset godina učinili mogućim, kojima danas želim zahvaliti na njihovom doprinosu. Sve što smo postigli u Haagu ne bi bilo moguće bez kontinuirane podrške međunarodne zajednice svih ovih godina. Ali to također ne bi bilo moguće bez nesebičnih napora, predanosti i hrabrosti ljudi ovdje, u Sarajevu, i u drugim područjima u zemljama bivše Jugoslavije. To su ljudi kojima danas želim odati počast na doprinosu koji su dali radu MKSJ-a tokom proteklih 20 godina.

Prvo i najvažnije jeste da moramo prepoznati važnu ulogu koju su imali pojedinci koji su skupili hrabrosti da istupe i svjedoče o onome što su oni vidjeli i čuli, a u mnogim slučajevima i o tragičnim i užasnim događajima koje su preživjeli. Stotine i stotine pojedinaca su putovali daleko od svojih domova kako bi svjedočili pred našim Sudom. Često je od njih traženo da govore o nekim od najtežih događaja koji se mogu zamisliti. Veliki broj drugih pojedinaca su također svjedočili ili davali izjave i tako pomagali istragama i Tužilaštva i odbrane, koje su od ključne važnosti za pripremu suđenja u svakom predmetu.

Bez hrabrosti tih koji su istupili pred Sudom bilo bi puno teže za Tribunal da ispuni mandat koji mu je povjeren – suditi onima koji su optuženi da su najodgovorniji za teška kršenja međunarodnog prava ovdje i u drugim dijelovima regiona. Bez tih muškaraca i žena koji su bili spremni govoriti da bi svi mogli čuti i da nam ispričaju svoje lične priče o snazi i užasu, o tuzi i otpornosti, teško je zamisliti da bi Tribunal mogao postići sve ono što jeste.

Drugim riječima, u veoma stvarnom smislu, dostignuća Tribunala mogu se pripisati ne samo predanim naporima mojih brojnih kolega u Haagu, već i

hrabrosti i posvećenosti pojedinaca ovdje u Sarajevu, kao i u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine, u Hrvatskoj, u Srbiji, i u cijelom ovom regionu. To su pojedinci koji su istupili da svjedoče onda kad je to bilo bitno, pojedinci koji su omogućili naš rad i koji su pomogli da započnemo novo doba odgovornosti u koje upravo ulazimo.

Dostignuća MKSJ-a tokom ovih dvadeset godina ne bi bila moguća bez posvećenosti i hrabrosti desetina i desetina pojedinačnih svjedoka, ali ne bi bila moguća ni bez saradnje koju smo imali s državama – državama širom svijeta, ali naročito ovdje, u regionu.

Bez svoje policije koja bi obavljala istrage i prikupljala dokaze, Tribunal se za pomoć oslanjao, a i dalje se oslanja, na saradnju država. Tribunal također zavisi od država kako bi se osiguralo da se oni koji su optuženi za krivična djela pred MKSJ-om uhapse i prebace u Haag radi suđenja.

Možda je ovo pravi trenutak da izrazim svoju najdublju zahvalnost Vladi Nizozemske – vladi zemlje domaćina – koja je toliko uradila, dan za danom, da omogućiti rad Tribunala, i bez čije političke potpore sigurno nikad ne bismo imali gospodina Mladića u Haagu. Zbog toga Vam zahvaljujem, gospodine ambasadore.

Na početku rada Tribunala, neke države su oklijevale da istupe i ponude pomoć. Ovo oklijevanje imalo je uticaja na to koje je istrage bilo moguće završiti, kao i na vrijeme početka suđenja.

Međutim, vremenom, kako su se sukobi odmicali u prošlost, a Tribunal počeo konkretno da pokazuje šta može da postigne i šta će tek postići, i kako su naročito zemlje bivše Jugoslavije počele da pokazuju snažnu posvećenost podržavanju radu Tribunala, ovo oklijevanje je počelo nestajati. Države su počele iskreno saradivati, dostavljajući informacije i dokaze, pomažući istrage i sudske postupke, i što je najvažnije – osiguravajući hapšenje i prebacivanje optuženih pred Tribunal.

Ova saradnja ne samo da je bila od ključne važnosti za Tribunal, ona također pokazuje, u širem smislu, predanost vladavini prava i viziji međunarodne zajednice o pozivanju na odgovornost, koja se ogleda u uspostavljanju MKSJ-a prije dvije decenije, i predstavlja uzor za druge države.

Pozdravljam države i mnoge pojedinačne državne institucije i zvaničnike koji su tokom proteklih godina istupili i pomogli Tribunalu kako bi ispunio svoj mandat. Kroz dragocjen doprinos i saradnju pokazali su svoju podršku našem cilju osiguravanja pravičnog postupka i poštovanja vladavine prava.

Kada smo, prije nekoliko mjeseci, obilježavali dvadesetu godišnjicu Tribunala, također smo završavali i pripreme za još jednu prekretnicu, a to je otvaranje novog

tribunala, novog Mehanizma za međunarodne krivične sudove. To je institucija koja je od Vijeća sigurnosti UN-a dobila zadatak da preuzme određene ključne funkcije MKSJ-a i MKSR-a, kako MKSJ bude završavao svoja preostala suđenja i žalbene postupke i zatvarao svoja vrata.

Odgovornosti ovog Mehanizma kreću se u rasponu od rješavanja po eventualnim žalbama na presude u predmetima Šešelj, Karadžić, Hadžić i Mladić do obezbjeđivanja stalne zaštite i podrške svjedocima, od rukovođenja Arhivom MKSJ-a do pružanja pomoći nacionalnim jurisdikcijama u njihovim istražnim i tužilačkim naporima. Čast mi je što sam imenovan za predsjednika ovog Mehanizma i iskreno se nadam da će u godinama koje predstoje Mehanizam izgraditi jake i veze pune saradnje sa državama bivše Jugoslavije.

I dok se Mehanizam nalazi u procesu preuzimanja svoje funkcije najnovijeg tribunala u svijetu međunarodne krivične pravde, moji kolege u Haagu i ja i dalje smo fokusirani na osiguravanje neometanog, odgovornog zatvaranja MKSJ-a, a što je još važnije, na ispunjenje njegovog mandata.

Ispunjenje mandata MKSJ-a, međutim, također je djelom omogućeno djelovanjem aktera ovdje u regiji, a naročito onih u Bosni i Hercegovini. Do toga je došlo zato što je, zahvaljujući napretku koji je ostvaren u izgradnji kapaciteta lokalnog pravosudnog sistema, Tribunal bio u mogućnosti proslijediti nekoliko predmeta protiv optuženih srednjeg i nižeg ranga na suđenje ovdje, pred sudovima u Sarajevu i drugdje u regiji.

Tokom godina, štaviše, Tribunal je preduzeo brojne inicijative u cilju pružanja podrške radu pravnih stručnjaka i institucija koje se bave predmetima ratnih zločina ovdje, u bivšoj Jugoslaviji, prenoseći ekspertizu i praktična znanja. Ovi naponi su doprinijeli uspostavljanju specijalizovanih tijela za istrage i suđenja u vezi s ratnim zločinima, ojačanom kapacitetu nespecijalizovanih sudova za suđenja u predmetima ratnih zločina, te primjeni međunarodnih standarda i najboljih razvijenih praksi u lokalnim jurisdikcijama u različitim kontekstima. Moji kolege i ja smo veoma ponosni i veliko nam je zadovoljstvo što smo imali priliku, i što i dalje imamo priliku, da dijelimo svoja iskustva s kolegama ovdje, u regionu, sa zajedničkim ciljem u nastojanju da omogućimo i pomognemo sprovođenje ove izgradnje kapaciteta.

Podjednako je bitno i to da smo mi u Tribunalu veoma zahvalni ogromnom broju pojedinaca koji su se posvetili tome da osiguraju da lokalna pravosuđa imaju kapacitete i mehanizme da bi mogli da nastave raditi na predmetima ratnih zločina u skladu s najvišim međunarodnim standardima, čak i nakon što Tribunal zatvori svoja vrata. Ponovo moram izraziti svoje najdublje poštovanje gospođi Kreso.

Zahvalni smo, i to ne samo jer je bilo moguće, uz saradnju državnih pravosudnih organa i bezbroj pojedinaca i zainteresovanih strana, da suđenja za najveći broj predmeta vezanih za sukobe budu održana ovdje, u regionu, što je doprinijelo uspostavljanju neprocjenjivo važnog osjećaja lokalnog vlasništva nad ovim procesima. Oni su također preduzeli i nastavljaju da preduzimaju ključne korake prema prenošenju u budućnost naslijeđa Tribunala, koje se sastoji od postavljenih pravnih i praktičnih presedana, prikupljenih dokaza i stečenih iskustava. A čineći sve to, oni pretvaraju jedno od najvećih dostignuća Tribunala – ulazak u novo doba u kojoj će odgovornost biti pravilo, a ne izuzetak – u stvarnost: stvarnost koja se ne može i neće ignorisati.

Hvala vam.

PANEL 1

PROCJENA 20 GODINA MEĐUNARODNOG SUDA

Moderatorica:

Anisa Sućeska-Vekić, direktorica Balkanske istraživačke mreže (BIRN)
BiH

Panelisti:

- **Sudija Theodor Meron**, predsjednik MKSJ-a
- **Meddžida Kreso**, predsjednica Suda Bosne i Hercegovine (BiH)
- **Kathryne Bomberger**, generalna direktorica Međunarodne komisije za nestale osobe (ICMP)
- **Prof. Robert Cryer**, Pravni fakultet Univerziteta u Birminghamu
- **Nataša Kandić**, Projekat REKOM

Moderatorica, Anisa Sućeska-Vekić

Dobar dan još jednom. Poštovane dame i gospodo, vaše ekscelencije, želim vam predstaviti panel koji će govoriti o procjeni dvadeset godina rada Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju. Ovaj panel će pružiti pregled situacije, kao i debatu vezanu za naslijeđe Tribunala, a iz perspektive samog Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju, predstavnika lokalnog pravosuđa, žrtava i civilnog društva.

U to ime, moja je čast i zadovoljstvo predstaviti ponovo sudiju Theodora Merona, predsjednika Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju; gospođu Meddžidu Kreso, predsjednicu Suda Bosne i Hercegovine; gospođu Kathryne Bomberger, generalnu direktoricu Međunarodnog instituta za nestale osobe; profesora Roberta Cryera s Pravnog fakulteta Univerziteta u Birminghamu; i gospođu Natašu Kandić osnivača Fonda za humanitarno pravo iz Srbije, koja danas predstavlja Projekat REKOM.

Već smo čuli gospodina Merona, koji je govorio o važnosti Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju, dostignućima koja je Sud imao i koja su, naravno, brojna, počevši od utvrđivanja krivice pa do uspostavljanja temelja i presedana kada je u pitanju međunarodno krivično pravo i uticaja na razvoj domaćeg pravosuđa kada je u pitanju procesuiranje ratnih zločina. Međutim, brojne su i kritike Tribunala koje dolaze od strane upravo onih za koje je ovaj Tribunal radio – žrtava i javnosti.

Zamolila bih predsjednika Merona da nam se još jednom kratko obrati i možda doda još nešto što bi moglo biti dodatak onome što je upravo rekao o tome šta je procjena rada Tribunala nakon dvadeset godina.

Predsjedniče Meron, izvolite.

Sudija Theodor Meron, predsjednik MKSJ-a

Hvala Vam.

Govorio sam već u dva navrata i mislim da bi bilo dobro da pokušamo da budemo efikasniji s vremenom koje imamo na raspolaganju, tako da bih volio ustvari da dam riječ mojim uvaženim kolegama u panelu. Dozvolite mi da samo još nešto dodam govoru koji sam imao ranije. Mislim da mogu biti izuzetno ponosan na sve što smo postigli.

Nakon toliko vremena koje je proteklo od suđenja u Nürnbergu MKSJ je počeo od ničega. Morali smo da počnemo od uspostavljanja prvog Pravilnika o postupku i dokazima jer nismo imali ništa u trenutku kad smo počeli. Nismo imali kompjutere, nismo imali optužene, nismo imali osoblje, a na početku je čak i tužilac MKSJ-u bio dodijeljen na pola radnog vremena. Vremenom smo dobijali sve veću i veću podršku i na kraju se nalazimo tu gdje smo sada, gdje imamo 100% hapšenja. Mali broj zemalja bi, ustvari, mogao da se pohvali takvom statistikom, tako da mogu da kažem da nam zavidi ogroman broj policijskih agencija i pravosudnih sistema u svijetu. Međutim, također smo pokazali da možemo suditi iz predmeta u predmet, primjenjujući čitavu lepezu mjera kojima se garantuje poštivanje zakonitosti postupka i ljudskih prava, i da donosimo osuđujuće presude samo onda kada postoji dovoljno dokaza da se neko proglašuje krivim van razumne sumnje.

Naš rad još traje i ja bih vam svima predložio da pričekate dok ne bude u potpunosti okončan kako biste mu mogli suditi u cjelini. Sasvim sam siguran da ćete jednoga dana zajedno sa mnom biti jako ponosni na rad Tribunala. Sad ću dati riječ mojim uvaženim kolegama iz panela.

Moderatorica, Anisa Sućeska-Vekić

Hvala, gospodine Meron.

Naslijeđe Tribunala najviše se ogledalo upravo, kao što sam rekla, u razvoju domaćeg pravosuđa. Sud Bosne i Hercegovine je bio prvi sud koji je započeo

procesuiranje ratnih zločina za najteže počinjene zločine na teritoriji Bosne i Hercegovine i vjerovatno je sud koji je u najkraćem mogućem roku – dakle, u sedam godina – uspio napraviti najveća dostignuća kada je u pitanju procesuiranje optuženih, gdje je više od 250 optuženih osuđeno za ratne zločine počinjene na teritoriji Bosne i Hercegovine.

Sud Bosne i Hercegovine je prednjačio godinama u regionu i sada prednjači kada je u pitanju sudska praksa. No, u posljednjih nekoliko godina naslijeđe Tribunala koje se ogledalo u preuzimanju dobrih praksi je također poljuljano u smislu perspektive javnosti zbog najnovijih odluka Suda oko zatvaranja, transparentnosti suđenja, anonimizacije sudskih odluka, a posebno oslobađanja osuđenih za genocid koja su se dogodila u posljednje vrijeme.

Predsjednica Suda Bosne i Hercegovine Meddžida Kreso će nam reći kako se ogleda naslijeđe Haškog tribunala u praksi Suda Bosne i Hercegovine i na koji način namjeravate ponijeti praksu i naslijeđe u budućnost.

Meddžida Kreso, predsjednica Suda BiH

Poštovani gospodine Meron, dame i gospodo, dragi gosti, zadovoljstvo mi je prisustvovati danas ovoj konferenciji i iznijeti svoje viđenje značaja i uloge Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u izgradnji pravnog okvira i prakse sudova u Bosni i Hercegovini kada je u pitanju procesuiranje predmeta ratnih zločina. Pokušaću da u vrlo kratkim crtama, a iz perspektive Suda Bosne i Hercegovine, ukažem na osnovne elemente njegovog naslijeđa.

Prije svega, moram istaći specifičan položaj Suda Bosne i Hercegovine u odnosu na ovo pitanje. Naime, Rezolucija 1503 Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija od 28. augusta 2003. godine konstatuje da je jedan od ključnih preduslova za provođenje strategije okončanja rada MKSJ-a uspostavljanje posebnog Odjela za ratni zločin u okviru Suda Bosne i Hercegovine, a kasnije ustupanje određenih predmeta po Pravilu 11bis upravo ovom Odjelu. U tom smislu veoma je značajan doprinos Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju u uspostavljanju ovog Odjela i stvaranju uslova za njegov efikasan rad.

Imajući u vidu značajnu ulogu koju su, u skladu s Rezolucijom Savjeta bezbjednosti, imali MKSJ i Ured visokog predstavnika u stvaranju uslova za rad Odjela za ratne zločine Suda BiH, posebno mi je drago što danas mogu da se osvrnem na period koji je prethodio uspostavljanju Odjela za ratne zločine upravo u prisustvu gospodina Merona, koji je i tada bio predsjednik Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju. Nakon usvajanja ove rezolucije nastupio je veoma aktivan period unapređenja pravnog okvira na nivou Bosne i Hercegovine,

s ciljem uspostavljanja efikasnog Odjeljenja za ratni zločin u Sudu Bosne i Hercegovine, pri čemu su upravo pravila postupka, organizacija rada i praksa MKSJ-a imali veliki uticaj.

U tom smislu treba istaći značaj zakonskih rješenja u oblasti međunarodnog humanitarnog prava koja su preuzeta, odnosno nastala pod uticajem Statuta i Pravilnika o postupku i dokazima MKSJ-a, ali i relevantnih međunarodnih konvencija. Tako su novim krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine iz 2003. godine propisana krivična djela koja nisu bila eksplicitno propisana ranijim krivičnim zakonodavstvom, ali su bila predmetom međunarodnih konvencija. Tu se, prije svega, misli na propisivanje krivičnog djela zločina protiv čovječnosti.

Također, od veoma velikog značaja su i zakonska rješenja koja se odnose na zaštitu svjedoka i koja su također rađena po ugledu na pravila i praksu MKSJ-a. Tako je, po uzoru na rješenja iz MKSJ-a, uspostavljen pravni okvir kojim se uređuje materija zaštite svjedoka i propisuje postupak određivanja i provođenja mjera zaštite svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka. Tako se u postupcima pred Sudom Bosne i Hercegovine ovim kategorijama svjedoka određuju različite mjere zaštite koje im omogućavaju da svoje iskaze daju bez ili s manje straha za vlastitu sigurnost ili sigurnost svoje porodice, odnosno uz što manju retraumatizaciju. Dodatno, na nivou Bosne i Hercegovine usvojen je i primjenjuje se poseban zakon koji definiše nadležnost Državne agencije za istrage i zaštitu za uspostavljanje i provođenje programa zaštite svjedoka.

Drugi važan aspekt naslijeđa MKSJ-a predstavlja njegova sudska praksa. Opsežne analize i teorijska razmatranja običajnog statusa određenih krivičnih djela, prema međunarodnom humanitarnom pravu, definisanje bitnih elemenata pojedinih radnih izvršenja, kao i standardi koje je MKSJ postavio u pogledu njihovog dokazivanja predstavljaju veoma važan izvor kojim se Sud Bosne i Hercegovine koristi prilikom suđenja optuženima za ovu vrstu krivičnih djela.

Slijedom prakse Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju pred Sudom Bosne i Hercegovine počeo se primjenjivati i koncept udruženog zločinačkog pothvata kao oblika krivične odgovornosti, što predstavlja apsolutnu novinu u krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine. Ovome treba dodati i praksu MKSJ-a u pogledu komandne odgovornosti, posebno kada je riječ o standardima dokazivanja *de jure* i *de facto* komande, odnosno faktora koji se uzimaju u obzir prilikom ocjene postojanja ovog vida odgovornosti.

Nadalje, kao značajan element naslijeđa Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, mora se spomenuti i institut korištenja dokaza prikupljenih od organa MKSJ-a i prihvatanje činjenica i dokaza utvrđenih u pravosnažnim presudama Haškog tribunala. Naime, u predmetima ratnih zločina je za dokazivanje pojedinih elemenata bića krivičnog djela – poput postojanja oružanog sukoba, postojanja širokog i sistematičkog napada na nekom području, i slično – potrebno iznijeti na

stotine materijalnih i drugih dokaza kako bi se utvrdila samo jedna činjenica koji predstavlja opšti elemenat bića krivičnog djela.

S druge strane, pred istim Sudom se pojavljuje veći broj predmeta za krivična djela počinjena u identičnom kontekstu i okolnostima sukoba na datom području. Nastojeći da se uspostavi veća efikasnost u krivičnim postupcima u predmetima ratnih zločina, te da se spriječi pozivanje istih svjedoka i njihova retraumatizacija, te pozivanje vještaka u svakom predmetu ponovo, usvojen je i Zakon o ustupanju predmeta od strane MKSJ-a Tužilaštvu Bosne i Hercegovine i korištenju dokaza pribavljenih od strane MKSJ-a u postupcima pred sudovima Bosne i Hercegovine. Kroz ovaj Zakon uspostavljen je poseban režim korištenja dokaza koji su pribavljeni u postupcima pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju. Ovaj potpuno novi koncept u početku nije s razumijevanjem prihvaćen u domaćoj stručnoj zajednici. Međutim, možemo reći da je danas ovaj institut već uveliko zaživio pred Sudom Bosne i Hercegovine i da se istim u sve većoj mjeri služi i odbrana optuženih.

Dakle, svi navedeni instituti i mjere proistekli iz pravnog okvira i prakse ustanovljene u postupcima pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju predstavljaju novinu u zakonodavstvu i praksi bosanskohercegovačkog pravosuđa, a izuzetno su značajni jer je istima stvoren osnov za efikasno procesuiranje predmeta ratnih zločina pred domaćim sudovima, a prije svega pred Sudom Bosne i Hercegovine, koji ih obilato koristi. Međutim, ove novine su upravo stvorile osnov za ustupanje predmeta s MKSJ-a pravosuđu Bosne i Hercegovine i omogućile sudijama Suda Bosne i Hercegovine da u veoma kratkim rokovima okončaju sve predmete koje je Haški tribunal po Pravilu 11bis ustupio ovome Sudu. Mislim da mogu sa sigurnošću reći da je Sud Bosne i Hercegovine u proteklom periodu pokazao da su suđenja u predmetima ratnog zločina u okviru domaćeg pravosuđa, uz poštovanje svih međunarodnih standarda, ne samo moguća, već da su u mnogim slučajevima i efikasnija i puno jeftinija od suđenja pred međunarodnim sudovima.

Naravno, moram istaći da bi ovo teško bilo postići bez ogromne podrške koju su Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju, zajedno s drugim relevantnim organizacijama, kao što su Ured visokog predstavnika, te Organizacije za evropsku bjezbednost i saradnju (OEBS) i Vijeće Evrope, dali svima nama. Ja se nadam da će Sud Bosne i Hercegovine i Odjel za ratne zločine i dalje imati ovu podršku u svom teškom i odgovornom zadatku u budućnosti.

Ja bih ovim završila svoje kratko uvodno izlaganje, a tokom diskusije imat ćemo priliku da razgovaramo detaljnije o ovim elementima.

Hvala vam na pažnji.

Moderatorica, Anisa Sućeska-Vekić

Hvala, predsjednice Kreso.

Bosna i Hercegovina, zemlja koja je imala ogroman broj žrtava koje se vode kao nestale tokom rata, je jedinstvena po tome da je pronađeno više od 70% osoba koje su se vodile kao nestale tokom rata u Bosni i Hercegovini. Taj uspjeh se uveliko duguje upravo saradnji forenzičara Instituta za nestale osobe, žrtava i Tužilaštva MKSJ-a tokom procesa koji su se vodili za ratne zločine pred domaćim pravosuđem.

Ja bih zamolila gospođu Kathrynę Bomberger, generalnu direktoricu Međunarodnog instituta za nestale osobe, da kaže na koji način procjenjuje rad Tribunala u posljednjih dvadeset godina i koliko je on uticao na to da se nestale osobe na području Bosne i Hercegovine pronađu.

Kathrynę Bomberger, generalna direktorica ICMP-a

Hvala Vam puno, Anisa.

Velika mi je čast biti ovdje i privilegija da imam priliku upoznati predsjednika Theodora Merona.

Današnja diskusija će se po svoj prilici fokusirati na presude koje mnogi smatraju kontroverznima. Želim vas podsjetiti da je jedan duži postupak uključen u postupak ostvarivanja pravde. Dio tog procesa, kao što je Anisa primijetila, je prikupljanje dokaza za krivično gonjenje. To je jedan jako dugačak proces, ne samo za MKSJ, već i za zemlje u ovoj regiji. Prikupljanje dokaza je nešto što je potpuno novo u kontekstu mira i nakon sukoba u kojem su učestvovalе zemlje iz ove regije.

Smatram da je naslijeđe MKSJ-a u kontekstu pribavljanja dokaza nešto što je novo. Znači, MKSJ je napravio presedan. Ne znam ni za jednu drugu situaciju gdje su arheolozi i antropolozi odlazili u masovne grobnice kako bi prikupljali dokaze o ratnim zločinima. Tokom tog procesa su također prikupljali dokaze, ne samo ratnih zločina, nego i ostatke skeleta onih koji su proglašeni nestalim. Tako da se, u kontekstu nestalih osoba, desilo nešto neuobičajeno.

Kroz napore MKSJ-a ekshumirano je više od 3.000 masovnih grobnica. To nije urađeno samo od strane MKSJ-a. Zahvaljujući svim vladama iz ove regije, kroz njihova tužilaštva – da li u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini ili na Kosovu pod pokroviteljstvom EULEX-a – ekshumiran je veliki broj masovnih grobnica.

Možemo kasnije razgovarati na koji način su se ti dokazi koristili. To je nešto potpuno novo što moramo analizirati, ne samo u kontekstu naslijeđa MKSJ-a, već i u smislu toga šta će to značiti za druge sukobe, na primjer u Siriji.

Kako će se to desiti? Kako uspostaviti mehanizam na međunarodnom nivou i domaćem nivou kako biste bili u mogućnosti da vršite istrage takvih masovnih zločina? Ovo je zaista jako teško. Kako je Anisa primijetila, u kontekstu zapadnog Balkana, preko 40.000 ljudi je proglašeno nestalim kao posljedica velikog kršenja ljudskih prava i drugih krivičnih djela. Trenutno, 70% ih je pronađeno.

Ali to nije bilo predviđeno kada je prvobitno uspostavljen MKSJ. Njihov mandat je bio da izađu i prikupljaju dokaze radi krivičnog gonjenja, a dio tog procesa jesu pronalaženje posmrtnih ostataka i prikupljanje dokaza. Međutim, u to vrijeme nisu bila obezbijedena prava sredstva i, ako se vratimo kroz vrijeme, nije bilo moguće da se identifikuju pojedinci koji su pronađeni. Kao posljedica toga, veliki broj posmrtnih ostataka je prepušten lokalnim vlastima, ostavljajući njima da izvrše identifikaciju.

Mnogi od članova porodica koji su učestvovali u identifikaciji nestalih su danas ovdje. Oni su svjesni koliko je to strašno bilo u početku kada su vidjeli da se posmrtni ostaci njihovih voljenih otkopavaju i da proces pravde počinje. To im je davalo nadu, ali nije postojao način da se identifikuju žrtve.

Paralelno s naporima MKSJ-a i lokalnih vlasti na terenu, došlo je do napretka u korištenju forenzičke nauke što je povećalo mogućnost pružanja tačnih informacija na osnovu dokaza koji su prikupljeni. Pojavila se nova nauka, DNK tehnologija, i upotreba DNK u procesu identifikacije ljudi. To je omogućilo masovnu identifikaciju posmrtnih ostataka koje su ekshumirali MKSJ i druge vlasti, što je po prvi put omogućilo masovan proces identifikacije na kojem se danas zasniva većina identifikacija u bivšoj Jugoslaviji. Međutim, to je izuzetno dugotrajan proces. Dakle, ekshumacije masovnih grobnica, osiguravanje da MKSJ bude tamo, prebacivanje tog procesa na lokalne vlasti i preuzimanje koraka kako bi se osiguralo da su tužiocima u predmetima ratnih zločina zaduženi za ekshumaciju masovnih grobnica donijeli su nešto novo.

Dakle, novina koja se desila 90-ih godina je da smo prešli iz humanitarnog procesa potrage za nestalim osobama do pravno zasnovanog istraživanja nestanaka koji su možda povezani s ratnim zločinima. I to je temeljni pomak koji mislim da moramo analizirati i moramo uzeti u obzir i svakako moramo obezbijediti da se taj proces nastavi. Ne možemo vratiti vrijeme unazad. Porodice ne žele samo da utvrde identitete, već žele da ostvare pravdu.

Kako sad govorimo dalje o tome na koji način se prikupljaju dokazi, kako se provode istrage, moramo da naglasimo šta se desilo, jer je bilo jako mnogo

problema. Nije to bio savršen postupak, ali ako pogledamo naslijeđe, ako pogledamo i druge sukobe koji se dešavaju na drugim mjestima u svijetu, gdje se ovakve istrage mogu provoditi, moramo da preuzmemo određene lekcije koje smo naučili ovdje, koje je započeo MKSJ i vlade u ovoj regiji, i vidimo kako ih možemo primijeniti. Ali mislim da glavna lekcija i naslijeđe koje nam ostaju, ono što smo naučili, jesu da potraga za nestalim mora da bude zasnovana na vladavini zakona, a MKSJ je to promijenio na dotad neviđen način, jer je doveo do postupka gdje se porodice nestalih mogu nadati ostvarenju pravde na osnovu prikupljanja tačnih informacija iz masovnih grobnica, čuvanja tih informacija, te njihovog urednog dokumentovanja za potrebe korištenja u sudu.

Drugo, korištenje modernih metoda sudske medicine u procesu istraživanja koje omogućavaju tačnu identifikaciju i proces koji omogućava da dokazi budu korišteni u sudskim postupcima od ključne je važnosti za porodice žrtava.

Treće, uključenost porodica nestalih osoba – a mislim da je upravo to jako važno kad danas ovdje govorimo o naslijeđu - porodice nestalih su vrlo aktivno uključene u ovaj proces od samog početka. Mislim da je zaista proveden jako dobar *outreach* program, ali i da su vlasti u ovom regionu stvorile atmosferu zaštite, gdje nije bilo straha od osvete prema članovima porodica koji bi ih spriječio da se aktivno uključe u taj proces. Tako da mislim da su to neki od aspekata naslijeđa koje bih analizirala u smislu istrage predmeta nestalih osoba koji predstavljaju važno naslijeđe koje MKSJ ostavlja iza sebe i koje se sada može analizirati i primijeniti eventualno i na druge sukobe.

Moderatorica, Anisa Sućeska-Vekić

Hvala, Kathryne.

Tokom dvadeset godina svog rada, Tribunal je prikupio ogromnu arhivu koja se tiče ratova u bivšoj Jugoslaviji. Vijeće sigurnosti je svojom odlukom o osnivanju Rezidualnog mehanizma odlučilo da ta arhiva za vrijeme postojanja Rezidualnog mehanizma ostane u Haagu. One države koje su odlučile da otvore informativne centre omogućit će pristup javnosti u tu arhivu elektronskim putem. Arhiva ima, naravno, najveći značaj u korištenju od strane domaćeg pravosuđa u procesuiranju ratnih zločina.

Profesor Robert Cryer s Pravnog fakulteta Univerziteta u Birminghamu će nam reći koliko je važno korištenje arhive i sama arhiva za akademsku zajednicu, ali bih Vas zamolila, profesore Cryer, da također otvorite i neka druga pitanja kojim će se akademska zajednica baviti, a kada je u pitanju naslijeđe i procjena rada Tribunala za buduće generacije.

Prof. Robert Cryer, Pravni fakultet Univerziteta u Birminghamu

Hvala vam puno što ste me pozvali danas.

Kako ste već spomenuli, mogu samo govoriti iz akademske perspektive jer je to ono što najbolje znam. Na mnoge načine, historija međunarodnog krivičnog prava se podudara s historijom MKSJ-a. Na mnoge načine, naslijeđe MKSJ-a jeste međunarodna krivična pravda. Sjećam se, kada sam započeo proučavati međunarodno krivično pravo ranih 90-ih ono nije postojalo kao akademska disciplina. Pojedini naučnici su se bavili time. Profesor Meron je počeo otprilike u to vrijeme da se bavi ovom disciplinom. Bilo je nekoliko drugih naučnika poput Cherifa Bassiounija koji su do izvjesne mjere izučavali međunarodno krivično pravo. Međutim, bilo je jako malo zajednica s naprednim međunarodnim krivičnim pravnicima. Međutim, sve se to promijenilo s dolaskom MKSJ-a. Na mnoge načine, naslijeđe MKSJ-a za bivšu Jugoslaviju je počelo 1994., kada je osnovan i Tribunal u Ruandi.

Godine 1994. nova Vlada u Ruandi je došla pred Ujedinjene nacije i izričito rekla: “Zašto mi nemamo tribunal? Zbog toga što smo Afrikanci?” Da se nije formirao MKSJ, vjerovatno se nikad ne bi osnovao ni Međunarodni krivični sud za Ruandu, a vjerovatno ni za Sierra Leone. A kako je profesor Meron već naveo, vjerovatno ne bi bilo ni stalnog Međunarodnog krivičnog suda.

Tokom zadnjih dvadeset godina centar pažnje međunarodne krivične pravde je, na mnoge načine, bio upravo MKSJ, zbog različitih prvih stvari koje je predstavljao. To je bio prvi međunarodni krivični sud nakon suđenja u Nürnbergu. Vrlo brzo donesena je jedinstvena presuda u predmetu Tužilac protiv Tadića koja je dugo vremena diktirala diskusiju u međunarodnom krivičnom pravu. O samom tom predmetu napisane su akademske radovi. Sve od tog vremena, odluke MKSJ-a su bile predmet pažljivog akademskog istraživanja. Neka su bila pozitivna, a neka negativna, ali svaki put bi MKSJ uspostavio dnevni red o tome šta se raspravlja u međunarodnom krivičnom pravu. Ovo je naročito došlo do izražaja tokom pregovora u Rimu.

Prilikom pregovora u Rimu ja sam bio mladi polu-zvanični predstavnik britanske delegacije i mogao sam doći pod uslovom da ne otvaram usta. Međutim, nisam tako uradio. Ono što sam tamo čuo bilo je – “Tadić kaže ovo”, “Tadić kaže ono” – i to je bio veoma važan argument i, zaista, bez predmeta Tadić, mislim da je skoro sigurno da Rimski statut ne bi imao nadležnost nad ratnim zločinima počinjenim u sukobima koji nemaju međunarodni karakter.

Praksa MKSJ-a u pogledu različitih stvari – spomenuli smo žrtve, spomenuli smo svjedoke – čak i kad je usvojena u Rimskom statutu, je pokrenula debatu o tome šta se treba učiniti. Ono o čemu smo tada razmišljali kao nečemu apstraktnom postalo je praksa u postupcima Tribunala. Praksa Tribunala je imala veliki uticaj

na razne druge sudove. Odluke MKSJ-a su zaista imale veliki uticaj – to smo već čuli – naročito na bosanskohercegovačke sudove.

U Velikoj Britaniji, kad imamo međunarodne krivične predmete, sudovima se sugerije da uzmu u obzir odluke međunarodnih krivičnih sudova. Bangladeški tribunal također u velikoj mjeri koristi sudsku praksu MKSJ-a. Tribunal za Ruandu, Specijalni sud za Sierra Leone, kao i Međunarodni krivični sud također koriste sudsku praksu Tribunala. Dakle, njegova praksa ima zaista veliki uticaj.

Također, kada govorimo iz akademske perspektive, sudska praksa MKSJ-a zaista predstavlja fokus predavanja o međunarodnom krivičnom pravu. U nastavi, prilikom predavanja, činjenice do kojih su došli u MKSJ-u, kao i sudska praksa ostaju novim generacijama. Mislim da je to od izuzetne važnosti.

Ako se vratimo na 1993. godinu, Štolhowski međunarodni institut za mirovna istraživanja izvršio je procjenu prema kojoj je bilo najmanje 13 sukoba u toku 1993. godine, koji su imali za posljedicu više od 1.000 smrtnih slučajeva. No o određenim sukobima, kao što su oni u Burundiji i Angoli, nije se govorilo kao o ovima u Jugoslaviji. Zašto? Zato što nije bio uspostavljen nikakav međunarodni sud. Ništa nije bilo uspostavljeno, nije postojalo ništa što bi uspostavilo činjenice i utvrdilo činjenice kako je to uradio Međunarodni sud za bivšu Jugoslaviju.

Prema tome, smatram da je nastava iz međunarodnog krivičnog prava od važnosti da se priče prenesu i da se s njima upoznaju nove generacije. Kad se radi o arhivi, ona je od velikog značaja i izvanredan izvor informacija kojima će se u narednim decenijama koristiti akademska zajednica, pravnici, antropolozi i historičari. Da kratko još završim, Tribunal će omogućiti da se stvari ne zaborave.

Hvala vam.

Moderatorica, Anisa Sućeska-Vekić

Hvala profesoru Cryeru.

Tokom suđenja za ratne zločine ono što izađe na kraju jeste sudska istina. Svjedoci smo svakako da istina ima više lica, ali činjenica je činjenica. Međutim, sve više i više se govori o mogućnosti i moći koju bi na području bivše Jugoslavije imali alternativni mehanizmi za osiguravanje pomirenja i međuljudskih odnosa, a koji bi bili bazirani na tome da se pronađu i zapišu sve one priče koje se nisu čule u sudnici. Također, da se osiguraju alternativni mehanizmi za osiguravanje kompenzacije i osiguravanje da se implementiraju sva četiri stuba tranzicione pravde.

Nataša Kandić, žena koja već više od dvadeset godina intenzivno radi na području tranzicione pravde i osiguravanja prava za žrtve na području bivše Jugoslavije, govorit će o REKOM-u, inicijativi koja bi pomogla da se premoste sve one spona koje su ostale nedovršene nakon procesa koje je domaće pravosuđe vodilo i koje vodi u bivšoj Jugoslaviji. Nataša, izvolite.

Nataša Kandić, Projekat REKOM

Jedna mala ispravka. Ja ću se držati teme procene dvadeset godina Međunarodnog suda, a onda u kontekstu te teme na kraju reći ću i o REKOM-u. Možda za neke ovde to i nije toliko poznato.

Obeležavanje dvadeset godina rada Haškog tribunala je dobar povod da se o radu te međunarodne institucije govori iz različitih uglova. Moj ugao se temelji na dvadesetogodišnjem istraživačkom radu u dokumentovanju ratnih zločina, u podršci uspostavljanju krivične pravde i sagledavanju nedostataka krivične pravde i pokretanju mehanizama koji mogu da doprinesu jednoj potpunijoj slici o tome šta se dogodilo i zbog čega su se dogodili takvi ratni zločini kakvi su se dogodili u ratovima na teritoriji bivše Jugoslavije.

Odabrala sam dve-tri kategorije ili dva-tri pitanja o kojima bih htela nešto da kažem – a mislim da ona mogu da podstaknu i vas, biće vremena i za diskusiju – šta je to u čemu danas, posle toliko godina, dve decenije, možemo da kažemo da je taj Haški tribunal bio uspešan?

Ja mislim da sam imala tu privilegiju da sam prva iz zajednice nevladinih organizacija bila pozvana od strane Tužilaštva Haškog tribunala da im pomognem u prikupljanju dokumentacije, dokaza i svedoka u vezi s počinjenim ratnim zločinima. Znam taj početak, pratila sam veoma pažljivo i čitav rad Haškog tribunala i od jedne te velike, bezgranične podrške u dokumentaciji, u obezbeđenju svedoka, ja sam na kraju postala, da kažem, tužna i prilično razočarana trenutnim rezultatima Haškog tribunala. Ali isto tako – nije to sada crno-belo – imam nadu da mogu da se neke stvari isprave i u periodu koji dolazi.

Šta je to što je, po meni, uspeh Haškog tribunala? Jednostavnim rečima, ne može mu se poreći – i to je najveća vrednost – da je uspeo da prekine tu praksu nekažnjavanja kada su u pitanju oni koji su zauzimali najviše pozicije u vojsci i policiji i u civilnim vlastima u državama naslednicama bivše Jugoslavije, a u vreme rata u državama koje su sticale i ostvarivale svoju državnu samostalnost. Niko nije mogao očekivati da će se pred Haškim tribunalom naći oni koji su bili tvorci i potpisnici mirovnih sporazuma, koji su vodili države. I to je bio uslov, da se prekine ta praksa nekažnjavanja i da se onima na vrhu vlasti dâ do znanja da

neće biti pošteđenih na tom najvišem nivou. I to se stvarno ostvarilo. Mi imamo optužene i osuđene na najvišim pozicijama koji jesu odgovorni u odnosu na pozicije koje su imali.

Međutim, očekivali smo da će Haški tribunal apsolutno u tom sprečavanju prakse nekažnjavanja imati tu moć da spreči masovne zločine. Nažalost, imamo primer Srebrenice. Znači, moramo o tome da mislimo da možda Haški tribunal, ili uopšte bilo koji sud nema, ili još nema, odgovarajuću strategiju da može da spreči ono što se dogodi u masovnim razmerima, a moguće ga je predvideti. Znači, to je nešto što ostaje ne samo za pravnike, nego ostaje i za one koji se bave strategijama, da se dođe do odgovora na to pitanje kako se ubuduće u svetu ne bi dogodilo kao nama ovde Srebrenica.

Najbolji deo Haškog tribunala je u nasleđu koje se odnosi na konkretne događaje, konkretne ratne zločine, na konkretne pojedince koji su počinili ratne zločine i na onaj deo koji, zapravo, osvetljava odgovornost onih koji su optuženi u odnosu na konkretne događaje. To je, po mom mišljenju, najvredniji deo koji će nam pomoći, nadam se, da mi – mislim na sve nas u državama bivše Jugoslavije – stvorimo čvrste garancije da nam se nikada više ne dogode ovi zločini, da nikada političari ne budu u poziciji da mogu da proizvedu ratove u kojima će biti ubijeno 100.000, 130.000 i više hiljada ljudi.

To nasleđe je važno imajući u vidu i činjenicu da mnoga dokumenta nisu javna, da mnogi dokazni nisu javni, da su države koristile svoje pravo da stave veto na obelodanjivanje određenih dokumenata. Da nije Haškog tribunala, mi ne bismo ni stoti deo od onoga što je poznato u tim dokumentima znali, mi ne bismo imali pristup tome i bili bismo uskraćeni za svoje sopstveno autonomno zaključivanje o tome šta se dogodilo. Buduće generacije bi tapkale u mraku, na tom jednom političkom nivou, bez toga da se rukovode onim što kazuju dokumenta i utvrđene sudske činjenice. I, bez obzira na to koliko je zatvorenih tih dokumenata, koliko je redigovanih, imamo dovoljno da možemo s potpunom odgovornošću da krenemo u to što nam je neophodno.

Mi moramo da savladamo to što nam se dogodilo i, zapravo, moramo da imamo u vidu da je poslednji trenutak da vidimo koji su to mehanizmi potrebni da bismo prevladali ograničenja krivične pravde, a da bismo budućim generacijama, uz ovo nasleđe Haškog tribunala, obezbedili da oni apsolutno mogu samostalno, objektivno da zaključuju o tome šta se dogodilo.

Da li je Haški tribunal uspeo da obezbedi da se u našim državama odvijaju objektivna i nepristrasna suđenja za ratne zločine? Ja mislim da nije. I odmah ću da navedem primer. U Srbiji, do smene vlasti, nije bilo suđenja za ratne zločina ili je bilo nekih pokušaja koji su toliko sramni da ih uvek pažljivo i s velikim obzirom treba pominjati. U Hrvatskoj se sudilo drugima. Smatralo se da su, zapravo, u

Hrvatskoj svi žrtve i da nema onih koji su počinili ratne zločine. Znači, nije Haški tribunal tokom 12, 13, 14 godina uspeo da nacionalna tužilaštva osposobi da razumeju šta, zapravo, posle ratova krivična pravda znači; koliko, zapravo, od te krivične pravde u kontekstu ratnih zločina zavisi uspostavljanje vladavine prava narušene činjenjem ratnih zločina i bez kažnjavanja.

Međutim, ipak se dogodilo da ta suđenja za ratne zločine pred domaćim sudovima godinama dobijaju jednu bolju pravnu formu, da ima više objektivnosti i, naravno, da niko nije zadovoljan – ono što je normalno – i ne može biti zadovoljan, zato što nema tih sudova s takvim kapacitetima koji mogu da optuže sve one koji su počinili ratne zločine. Zapravo, s tim se moramo pomiriti nekako.

Ali je dobro da tih suđenja ima i, bez obzira na sve manjkavosti, ograničenja, nacionalne pristrasnosti, ipak su ta suđenja jako važna zato što i u slučajevima kada su fokusirana na direktne počiniocce, na one pojedince koje su države angažovale iz kriminalnih slojeva, i ta suđenja su veoma dragocena zato što, kako često porodice žrtava, evo naprimer na Kosovu, kažu: “Mi znamo da nije došao Milošević i ubijao u našem selu, nego su postojali neki drugi ljudi, od kojih neke i znamo, koje smo direktno videli. I hoćemo da vidimo pravdu za nas kažnjavanjem upravo tih koji su bili i direktni počinioci.” Znači, možemo da budemo zadovoljni tim poboljšanjem u procesuiranju ratnih zločina.

Problem se javlja – i to je onaj najnezgodniji deo i vrlo je dobro što je danas sudija Meron ovde, zato što to ima veze i s njim – događaju se poslednjih godina suđenja koja rezultiraju oslobađajućim presudama, i to u slučajevima kada je reč o komandnoj odgovornosti i kada je reč o zajedničkom zločinačkom poduhvatu. Ne samo da su o tome počeli da razmišljaju aktivisti za ljudska prava, oni koji dvadeset godina prate i podržavaju Haški tribunal dokumentacijom, propagiranjem potrebe takvog jednog suda i kažnjavanja, nego se razvila ozbiljna ekspertska rasprava u pravničkoj zajednici, i to je nešto o čemu se mora voditi računa i u ovom trenutku, a i u nekom narednom periodu kada Haški tribunal u drugoj formi nastavlja s radom. Te oslobađajuće presude, te pravne odluke predstavljaju veliku opasnost za nas, a ne za sudije u Haškom tribunalu. Nama donose nešto što nas uvodi u jedno novo stanje, a to je jedna potpuna konfuzija u odnosu na standarde koji su uspostavljeni tokom 17-18 godina, i odjednom uvođenje novih pravnih standarda koji dovode u pitanje činjenice koje se odnose, rekla bih, na “državnu odgovornost”.

Ako mogu to da pojednostavim, svi smo mi imali u vidu da neka dela za koja se sudilo u Haškom tribunalu ipak dovode do osvetljavanja onoga što je svima nama bitno da vidimo: i odgovornost država. Tako da suđenje generalima po komandnoj odgovornosti, isto za udruženi zločinački poduhvat, dalo je dovoljno svetla upravo toj državnoj odgovornosti, iako znamo da je Haški tribunal sud koji utvrđuje isključivo individualnu krivičnu odgovornost i ne sudi državama, ne sudi

narodu i ne sudi nijednom društvu. I odjednom se uspostavljaju novi standardi u kojima, zapravo, ceo taj rat i cela ta naša užasna prošlost polako se svode na neke direktne počinioce. Kad pogledamo njihovu biografiju i prošlost, vidimo da većina njih dolazi iz jednog kriminalnog socijalnog nivoa.

Ima sudija iz Haškog tribunala koji su uspostavljanje tih novih standarda objasnili, zaključili i mnogo puta ponovili, rekavši da se umesto pravnih razloga odjednom pojavljuju politički razlozi. I to nije fraza. Ozbiljna analiza tih presuda i obrazloženja pokazuje da, što je više tih oslobađajućih presuda, to je više tih kratkih, veoma oskudnih obrazloženja o tome šta preovlađuje, koji su to razlozi za donošenje tih oslobađajućih presuda. Ti politički razlozi koje smo identifikovali mi iz različitih zajednica vode put prema državama koje danas u svetu imaju svoje oružane formacije na teritorijama nekih drugih država. Ja o tome dalje neću da raspravljam niti da iznosim sad više nekih elemenata za neku raspravu, ali moram da kažem da je upravo taj nivo izazvao veliko razočarenje upravo onih koji su svojim stručnim i istraživačkim kapacitetima podržavali rad Tužilaštva Haškog tribunala i uopšte Haškog tribunala, i propagiranjem i pomoći Haškom tribunalu zapravo propagirali su i potrebu osnivanja stalnog krivičnog suda.

I sada bih rekla samo o nekim nerealnim našim očekivanjima, uključujući i mene samu. Kad god se govori o Haškom tribunalu, čak i sudije i tužioci iz Haškog tribunala stalno govore o žrtvama, stalno govore o pomirenju. Svi znamo, nasuprot tome, da Haški tribunal ima jedan jedini zadatak, a to je da procenjuje dokaze i da utvrdi krivičnu odgovornost optuženih. Haški tribunal ne procenjuje patnju žrtava, molim vas. Nije mu to zadatak uopšte, niti je zadatak Haškog tribunala da on uspostavi neko pomirenje. On utvrđuje činjenice, a mi treba da koristimo te činjenice koje utvrdi Haški tribunal kako bismo, zapravo, ovde napravili nešto što prevazilazi krivičnu pravdu, što se tiče naše prošlosti i budućnosti onih koji dolaze posle nas. Pomirenje je jedan veliki, veliki proces. To nije zadatak Haškog tribunala i s tim moramo da se pomirimo.

Pitanje iz publike:

Zoran Pusić, predsjednik Građanskog odbora za ljudska prava, Hrvatska

Moja nada je da rat bude osuđen kao oblik rješavanja konflikata među državama i nacijama i da na njega gledamo jedanputa kao što danas gledamo, recimo, na robovlasništvo. To je moja velika želja i nada. Mislim da je ovaj Sud dobar korak u tom smjeru.

Mi smo nevladina organizacija u Hrvatskoj. Oduvijek podržavamo taj Sud i godinama smo zbog toga bili prozivani – zbog manjka, navodno, patriotizma – jer se u svakoj sredini uglavnom proskribiralo one koji su smatrali da su ratni zločini

zločini, da zločinac je, prije svega, zločinac i ne pripada nijednom narodu, i da bi kao takav trebao odgovarati.

Gospodin Meron je spomenuo taj stopostotni učinak, i to je za svaku pohvalu. Međutim, ja bih zbog kratkoće vremena spomenuo dvije stvari. Jedna je akcija “Oluja”, gdje je bilo preko 600 civilnih žrtava nakon akcije, gdje je bilo 20.000 spaljenih kuća, gdje je bilo preko 150.000 izbjeglica, za što do danas nitko nije osuđen niti u Haagu, niti u Hrvatskoj.

I drugo – trebalo bi još mnogo toga reći, samo trebali bi biti ovdje kratki – postavio bih jedno pitanje koje, ja mislim, muči mnoge od nas, a to je nevjerovatna diskrepancija, nevjerovatna razlika između presuda koje bi bile sramotne za zadnji provincijski sud u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini ili Srbiji, da na jednoj prvostupanjskoj presudi bude 27 godina zatvora, kao u slučaju Perišić, ili 24, kao u slučaju Gotovina, a na drugoj bude nula i da mi nikada nismo dobili jedno zadovoljavajuće objašnjenje kako se to na jednom od najprestižnijih sudova na svijetu, u kojeg smo mi polagali tolike nade, može dogoditi. To je moje pitanje.

Komentar iz publike:

Satko Mujagić, član Upravnog odbora Udruženja žrtava i svjedoka genocida, BiH

Dobar dan svim prisutnim. Satko Mujagić, logoraš Omarske i Manjače ispred Udruženja žrtava i svjedoka genocida i grupe “Čuvari Omarske”.

Imao bih dvije opaske. Pokušat ću biti kratak.

Prvo je u vezi s onim što je rekla gospođa Kandić. To su bile jako zanimljive i pametne riječi, moram reći, u vezi cilja Tribunala kao takvog, šta Tribunal može da učini, a šta ne može. Ja sam se sreo s gospodinom Meronom ove sedmice par puta. Njemu sam rekao, a želim ovo javno da kažem, da je meni jasno da njihove presude kao takve ne mogu doprinijeti puno jer presude ne čita skoro niko, nego da je suština u tome da se ono što je ključno iz tih presuda prenese u javnost iz razloga što je upravo potrebno da se zna šta se dešavalo na prostoru bivše Jugoslavije tokom rata. Ali možda je važnije trenutno u ovoj političkoj situaciji da se odnosi međunacionalni na osnovu tih presuda popravljaju, a ne pogoršavaju.

Konkretno, presude u slučaju Perišić, Simatović i Stanišić pokazuju, kao što ste rekli, jedan odnos Tribunala prema komandnoj odgovornosti koji meni nije jasan. Znam da je nezahvalno ulaziti u presude ako ne znaš sve dokaze koji su izneseni, ali ipak – svi bismo voljeli, da kažem – Tribunal treba da se osvrne na presudu

u slučaju Taylor, jer je u njoj, po meni, decidno rečeno šta to znači komandna odgovornost.

Druga stvar koju želim reći: pozivam sve prisutne ovdje, pozivam i gospodina Izetbegovića koji, nažalost, nije više ovdje među nama, i druge političare Bosne i Hercegovine, da ne zloupotrebljavaju svoju poziciju na način da samo se priča o žrtvama svoje strane. Mi moramo početi razgovarati i obilježavati žrtve onih drugih strana. Mi smo pokrenuli inicijativu za Memorijalni centar Omarska prije osam godina. Njega još nema. Imamo situaciju u Trnopolju, tamo je spomenik srpskim vojnicima, gdje su srpski vojnici silovali djevojčice od 12 godina. To je sramotno. Ja se stidim što sam Prijedorčanin, a nemam s tim ništa, ja sam čak preživjeli. Sramotne su za ovu državu i grad Prijedor takve situacije. Međutim, šta se dešava: mi nešto tražimo, oni tamo ne daju. Mi smo demoni i mi ih demoniziramo. Zato ću krenuti samo, slušao sam lijepu priču neki dan divnog momka iz Prijedora, koji je divne stvari rekao gospodinu Meronu.

Ja sad pozivam vlasti Bosne i Hercegovine da se obilježi logor Čelebići, da se obilježi ono što je učinila vlada ili ljudi pod kontrolom Armije Bosne i Hercegovine protiv Srba, konkretno. Čitao sam za Grabovicu dosta toga. Sramota me je što sam Bošnjak kad gledam to sve, a ja nemam s tim ništa. A želio bih, i pozivam sviju da tako gledaju na nas kada tražimo naša prava, ne samo zbog mrtvih, nego i zbog naše djece. Jer, vjerujte, neće nam historija oprostiti ako ovako nastavimo jer ćemo dovesti Balkan u novi rat.

Komentar iz publike:

Kada Hotić, potpredsjednica udruženja Pokret "Majke enklava Srebrenica i Žepa", BiH

Prije svega, pozdravljam ovaj skup i uvažavam gospodu koja su ispred mene.

Ja sam Kada Hotić iz udruženja Pokret "Majke enklava Srebrenica i Žepa". Sa gospodinom predsjednikom Theodorom Meronom bila sam prije možda dvadeset dana na jednom sastanku i znamo, popričali smo o problemima zbog čega se mi ne slažemo. Međutim, možda smo previše očekivali od Haškog tribunala i od bilo kojeg suda. Mislim da ljudi koji obnašaju dužnosti u Haškom tribunalu, sudije i svi ostali, vladaju se po pravilima u tom Tribunalu. Međutim, tamo su pravila loše postavljena. Tamo se ne sudi institucijama, tamo se ne sudi organizacijama ovog zla, tamo nije prozvano ime i nazvano ime ove agresije na Bosnu i Hercegovinu. Mi je zovemo agresija, a ona se tamo ni ne zove. Sudi se pojedincima. Da li su pojedinci moćnici da koriste avione, tenkove i da prave genocide? Nisu. To su organizacije.

Loše je Sud postavljen, pravila u sudu, i u BiH i u Haškom tribunalu. Jer oni koji su željeli da Muslimana, Bošnjaka u Evropi nestane, oni su projektovani ovo zlo koje se zove agresija iz Srbije i Crne Gore. Oni su doveli da se ispuca oružje bivše JNA, da se razori društveno-politički sistem bivše Jugoslavije, da nestane Muslimana s ovih prostora, i oni nam donose sudove i pravila o sudu. Ne možemo očekivati pravedne presude jer su nas osudili unaprijed na smrt. [...]

Pitanje iz publike:

Šuhra Sinanović, predsjednica Udruženja "Žena Podrinja"- Bratunac, BiH

Ja sam Šuhra Sinanović, predsjednica Udruženja "Žena Podrinja"- Bratunac, što kažu iz najkrvavijeg grada. Inače, moje udruženje ima 603 nestalih u maju 1992. godine, a 2.081 osoba u julu 1995. u Srebrenici.

Hoću samo da kažem, pričamo – svaka čast Srebrenici, svaka čast mojoj rodbini, imam tolike žrtve u Srebrenici – a šta ćemo s 1992. godinom? Inače, jer u Bratuncu mom nije se desio genocid. Jeste! Zar nije beba od tri i po mjeseca žrtva genocida? Zar nije nana od 110 godina žrtva genocida? To su sve uradili naši komšije.

I hoću da kažem predsjedniku Suda, koji je obišao prekučer Tomašicu. Tomašića ima još puno u Bosni i Hercegovini, pogotovo 1992. godine. Genocid je počeo 1992. godine, a završio 11. jula 1995. u Srebrenici. Kako se, gospodine Meron, osjećate danas među žrtvama Bošnjaka? Ispred mene sjedi majka koja je svjedočila bezbroj puta u Haškom tribunalu, koja je izgubila dva sina, iz Bratunca, i isto majke koje su izgubile sinove. Toliko smo vjerovali u optužnice i Haški tribunal, da ćemo dobiti jedan minimum pravde, a šta smo dobili? Ovih deset optuženika su na slobodi, a evo već je najavljeno još 21. [...]

Komentar iz publike:

Bakira Hasečić, predsjednica Udruženja "Žena-žrtva rata", BiH

Ja neću davati bilo kakva pitanja, ali ću dati jedan prijedlog za koji mislim da se tiče sviju nas. Ove priče, od osnivanja Haškog tribunala pa do danas, slušamo bezbroj puta i na sva naša pitanja uvijek smo dobili jedan odgovor od Haškog tribunala: onu veliku baš nulu.

Zamolila bih predsjednika Tribunala da u svojoj nadležnosti, i svojim autoritetom, i svojim izvještajima polugodišnjim i godišnjim Vijeću sigurnosti UN-a, zatraži da se ojača Sud Bosne i Hercegovine. Kad kažem Sud, to znači sudska vijeća u Odjelu

za ratne zločine i Tužilaštvu Bosne i Hercegovine. S ovakvim sudskim vijećima i brojem tužilaca i istražilaca ja se bojim da za pet-deset godina ovo vijeće neće imati kome suditi jer mnoge moje žrtve će mi pomrijeti, svjedoci i očevici.

I ponovo ću ponoviti: organizujte jednu donatorsku konferenciju, kao što ste to uradili kad se osnovao Sud Bosne i Hercegovine. Uradite to da ponovo ojačate Sud, pa makar na štetu žrtava, jer mi ionako nemamo nikakve satisfakcije osim onih pravosnažnih presuda koja je za nas jedina satisfakcija, da ih vidimo ispred sebe da budu osuđeni i da bude tako. Bilo šta uradite za svoju Bosnu i Hercegovinu kako bi se ojačao Sud. Kad kažem Sud, mislim na Tužilaštvo. A to možete ako hoćete.

Komentar iz publike:

Božica Živković Rajilić, predsjednica Udruženja žena žrtava rata Republike Srpske, BiH

Ja vas pozdravljam. Ja sam Božica Živković Rajilić, predsjednica Udruženja žena žrtava rata Republike Srpske.

Danas beležimo dvadeset godina rada Haškog tribunala. Dvadeset godina nije malo i moraju tu biti rezultati, i ima rezultata. Danas ste nabrajali koliko ste toga pozitivnog učinili. Ja vam kažem da imate posla za još ovoliko godina, jer mnoge stvari nisu ni u Haškom sudu ni u Sudu Bosne i Hercegovine čak ni pokrenute.

Pošto ja predstavljam žene, a govoriću u ime nekoliko udruženja – i to vrlo kratko – koja dolaze iz Republike Srpske, rečeno mi je da vam napomenem da nisu ni podignute optužnice za masovne patnje na Ozrenu, Dobrovoljačkoj, Tuzlanskoj koloni, Bihaću, i tako dalje. Znači, pošto nam je predsjednik obećao da idući put nađemo gdje se nalaze masovne grobnice Srba, vjerujte da vas imamo gdje odvesti kad bude idući put dolazio predsjednik Meron.

A što se tiče žena iz Republike Srpske, nijedan proces nije pokrenut ni u jednom sudu. Je li to zato što su žene iz Republike Srpske stradale zato što su Srkinje? Ja pozdravljam ovo što su osuđeni zločinci koji su radili, 21 iz fočanskog kraja – 29 njih tačno – ali tražimo to i za ovu drugu stranu. Dokaze za takvo nešto predali smo direktno glavnom haškom tužiocu gospodinu Brammertzu u dva toma. Znači, ima tih dokaza. Bitno je da li će to uopšte biti pokrenuto. [...]

Pitanje iz publike:

Munevera Avdić, predsjednica Organizacije porodica šehida i poginulih boraca Općine Kotor Varoš, BiH

Zovem se Munevera Avdić. Predstavnik sam Organizacije porodica ubijenih i nestalih osoba Općine Kotor Varoš. Imala bih jedno konkretno pitanje za gospodina predsjednika Suda, Merona.

Da Vas pitam, gospodine predsjedniče, iskreno da nam odgovorite: koliko se Vi uopšte suosjećate s porodicama žrtava? Vi ste po prvi put, mislim, bili jučer na Tomašici. Govornici koji su govorili prije mene, žrtve, rekli su da je od 1992. godine bilo još Tomašićâ. Molim Vas da mi, kada budete odgovarali, konkretno na to pitanje odgovorite. [...]

Pitanje iz publike:

Marija Slišković, predsjednica udruge Žene u Domovinskom ratu, Hrvatska

Ja sam Marija Slišković iz udruženja Žene u Domovinskom ratu.

Ja sam danas gospodinu Meronu poklonila ovu knjigu. Ovo je knjiga "Sunčica", u kojoj iskaze iznose silovane žene Vukovara i Istočne Slavonije i muškarci koji su silovani na Manjači.

Gospodine Meron, ja nisam u zabludi da sve žrtve će dobiti pravdu jer je, naprosto, cijeli posao krenuo s previše politike koja se utkala u sve pore pa evo, moram priznati, i u mnoga civilna društva. Moje pitanje je: kako ćemo uspostavljati dobre odnose pune povjerenja ako nismo učinili zaista nešto pravno? Za sve ove žrtve nikada nije pokrenut niti jedan postupak, nikome na Haškom sudu nije uključeno silovanje žena, one nemaju svoj status i nemaju nikakva prava. Doživljavaju sve što se događa kao veliku nepravdu. Gospodine Merone, kako ćemo imati povjerenja u pravdu ako zapravo za ovakve ratne zločine nisu pokrenuti procesi?

Moderatorica, Anisa Sućeska-Vekić

Predsjedniče Meron, Vi imate trenutno niz pitanja na koja trebate odgovoriti. Ukoliko budemo nastavljali, mislim da pitanja neće moći biti odgovorena do kraja dana uopšte. Dakle, ja ću pokušati sumirati nekoliko pitanja koja su se provlačila kroz sve komentare.

Prvo konkretno pitanje je bilo da li će Haški tribunal učiniti nešto da se otvore dokumenti koje je Carla Del Ponte dobila od Srbije pod posebnim sporazumom, a vežu se za agresiju na Bosnu i Hercegovinu.

Drugo pitanje jeste kako ste se Vi osjećali u prisustvu srebreničkih žrtava i tokom posjeta grobnicama, te da li ste imali saosjećanja sa žrtvama i njihovim patnjama.

Naredno pitanje se ticalo presuda vezano za “Oluju” i, u suštini, da li će domaće pravosuđe da nastavi da se bavi ovim suđenjima jer je mandat Tribunala već istekao. I, također, imali smo pitanja vezana za “Oluju” i procese koji se nisu vodili pred hrvatskim pravosuđem, kako je gospodin rekao, te da li imate saznanja da li će Tribunal uticati da se pokrene više suđenja kad je u pitanju akcija “Oluja” i zločini koji su tada napravljeni.

Ostala pitanja su se ticala neprocesuiranih zločina nad Srbima i Hrvatima u Bosni i Hercegovini – ali i u Hrvatskoj – pred Tribunalom. A Tribunal, kao što znamo, više ne pokreće nove procese, pa se vjerovatno to prenosi na uticaj na domaće pravosuđe.

Sudija Theodor Meron, predsjednik MKSJ-a

Hvala vam. Hvala moderatoru na ovom korisnom sažetku pitanja. Probaću dati nekoliko komentara na ta pitanja koja ste saželi i možda iznijeli još nekoliko dodatnih komentara.

Jedno od pitanja ticalo se sporazuma između tužioca Carle del Ponte i nekih vanjskih strana. Ja jednostavno ne znam puno o tome. Suci ne znaju puno o sporazumima koje zaključuju tužioci. Kao što znate, po našem Statutu tužilac je nezavisna institucija.

Iznenaden sam da sam toliko puta čuo pitanje o tome kako se osjećam u odnosu na žrtve Tomašice. Čudi me da je to pitanje meni više puta postavljano. Znete ponešto o meni i mojoj prošlosti. Kada sam bio u Tomašici, govorio sam i o nekim ličnim iskustvima i uspomjenama iz Drugog svjetskog rata. Nemojte mi postavljati to pitanje, jer smatram da je to uvredljivo čak za sve one ljude koji su preživjeli Drugi svjetski rat. I mislim da moj odnos sa žrtvama sukoba u bivšoj Jugoslaviji to opravdava. Ne dozvolimo da nas to ponese predaleko. A ako vas zanima što sam osjećao, osjećao sam saučešće i istu tugu koju ste vi osjećali. Bez obzira što nam se stavovi možda razlikuju, mislim da optužiti predsjednika Suda s ovakvom prošloću, koji je proveo dio svog života u logoru, to stvarno ne bi bilo primjereno. Neću više ništa o tome govoriti. To je pitanje postavljano u cijelom nizu oblika. Mislim da sam ja sad na sve njih dao odgovor.

Kritikovali su me ljudi iz drugih nacionalnih zajednica – srpske zajednice, hrvatske zajednice – zašto sam otišao u Tomašicu. I to pitanje smatram prilično začuđujućim. Tomašica je, kao prvo, najveća grobnica u kojoj se u ovom trenutku vrše iskapanja i posljednja otkrivena. Zar biste očekivali da predsjednik Međunarodnog suda dođe na ovakvu konferenciju, a da prije toga ne prihvati poziv Majki Srebrenice i obiđe Omarsku ili Tomašicu? Moj odgovor onima koji, čini se, imaju iznimno jake osjećaje u vezi s tim zašto ne idem na druga mjesta, do grobnica gdje se nalaze srpske ili hrvatske žrtve je sljedeći: recite mi do koje grobnice da odem i ja ću vrlo rado tamo otići kada idući put ovdje budem došao. Obećajem da ću ih obići i pokazati poštovanje na isti način na koji sam to napravio u Tomašici. Ja jednostavno nisam dobio pozive za neke druge lokacije do jučerašnjeg dana, ali ću to rado napraviti idući put.

Što se tiče predmeta koji nisu procesuirani: kao što svi znate, međunarodna krivična pravda nikada neće uspjeti doći do svih onih ljudi koji su počinili ratne zločine. Naše mogućnosti, naši kapaciteti će uvijek biti ograničeni. Kad je riječ o tome za koje zločine vršimo krivično gonjenje, odabir toga je nešto što – siguran sam da i svi vi znate – nije zadatak predsjednika Suda ili sudija. To je u potpunosti u nadležnosti Tužilaštva, a to je nezavisna institucija i ja sam siguran da oni rade sjajan posao, ili barem to pokušavaju. Zahvaljujući tužiocu imamo toliko mnogo osuđujućih presuda. Tužilac pregleda dokaze, priprema optužnice koje se onda potvrđuju, i onda mi krivično gonimo za navedena krivična djela.

Kada je riječ o deset osoba koje su više puta spominjane, taj slučaj se tiče državnog Suda Bosne i Hercegovine i njegova uvažena predsjednica je tu s moje desne strane. Ne mogu govoriti u njezino ime, ali želim samo reći da sam ja bio itekako uključen - tokom mog ranijeg predsjedavanja Sudom, od 2000. godine - u uspostavu Vijeća za ratne zločine pri Sudu Bosne i Hercegovine. Mi smo pokušali da im pomognemo našim znanjem, našim resursima. Neko od vas me je zamolio da pokušam da pomognem i da iskoristim moj uticaj, kakav god to uticaj bio, kako bih pomogao tom sudu. Želio bih iskoristiti ovu priliku da kažem da imam veliko poštovanje prema vašem Sudu i da ćete dobiti svu pomoć koju vam mogu pružiti. I želim potaknuti svakog da vam pomogne resursima, i ako trebate moju pomoć da ja nekome to kažem, ja ću to napraviti.

Samo mi dozvolite na trenutak da izađem izvan okvira konkretnih pitanja. Jasno mi je da nismo zadovoljili žrtve. Možda je to nemoguć zadatak. Možda nijedan međunarodni krivični sud ne može zadovoljiti sve žrtve svih različitih zajednica. Međutim, reći ću vam da mi svakako to pokušavamo. Mi dajemo sve od sebe. Možda je šteta što od raznih krivičnih sudova i tribunala koji su uspostavljeni uloga žrtve se priznaje samo na jednom međunarodnom sudu, stalnom Međunarodnom krivičnom sudu, gdje se ulozi koju žrtve imaju odaje posebno priznanje. Žrtve kao takve nemaju takvu vrstu statusa, takvu vrstu položaja pred ovakvim ad hoc međunarodnim tribunalima, ali to ne znači da nama u našem

svakodnevnom radu, kao sudijama koji saslušavaju dokaze i koji osjećaju strahotu zločina kojima se svakodnevno moramo baviti, slika žrtve nije u središtu pažnje.

Znam da su mnogi od vas zabrinuti za pitanje reparacija žrtava. I moj prethodnik gospodin Robinson i ja smo više puta tražili od Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda da se uspostavi nekakva vrsta fonda ili fondacije koja bi se bavila žrtvama tih strašnih događaja koji su se odigrali u bivšoj Jugoslaviji. Dakle, da ne dobiju samo pravno zadovoljenje, nego i kompenzaciju. I svaki put nam je iznova govoreno: Nema sredstava, ne možemo pomoći. Da li je to stanje dobro? Nije. Mislim da trebate nastaviti tražiti neku vrstu fonda za nadoknade, i to je dobar pristup, ali to ne ovisi o sudijama.

Znam da su mnogi od vas zabrinuti u odnosu na doprinos koji smo dali ili nismo dali sredstvima odvratanja. Nataša Kandić je govorila o Srebrenici. Veliko je razočarenje da je nekoliko godina nakon uspostave Suda došlo do zlodjela tih razmjera, i činjeničnih i pravnih, u Srebrenici. Vjerujte mi, ja dijelim vaše razočarenje u vezi s tim. Međutim, imajte na umu da smo u to vrijeme tek bili u nastajanju. Osnovani smo samo dvije godine prije Srebrenice. Ponadajmo se da će kumulativni učinak međunarodnih sudova vremenom proizvesti stvarno sredstvo odvratanja, što je možda bilo nešto što je nedostajalo bivšoj Jugoslaviji, i čega nema nigdje drugdje. Jer, unatoč uspostavi tih sudova i tribunala, vidimo da se zločini te vrste i dalje dešavaju na svim kontinentima. I to je nešto što još uvijek nedostaje.

Međutim, reći ću vam ovo: što bude veća šansa da će neki zločinac biti izveden pred lice pravde, to će efikasnija biti ideja odvratanja. Ja se nadam da će uskoro doći dan kada odvratanje neće biti samo nešto o čemu profesori prava pišu, a sudije razmišljaju, nego da će to postati nešto stvarno, sa stvarnim učinkom na na strahote koje se i dalje dešavaju u mnogim zemljama.

Nataša je govorila u nečemu, a drugi su se na to pozivali – i moram ponoviti da uvijek imam veliko divljenje prema Nataši i puno poštovanje prema njoj – a govorila je o ulozi država i pojedinaca i kriminalnoj dimenziji toga. Činjenica je da se mi vodimo statutima koji predstavljaju naše zakonodavstvo. Statuti MKSJ-a i MKSR-a, kao i statuti drugih međunarodnih sudova, propisuju nam jedan jedini zadatak, a ne deset zadataka. Mi nemamo nikakvu nadležnost da kriminaliziramo ili da se bavimo građanskom, a kamoli krivičnom odgovornošću vlada. Mi imamo samo autoritet da se bavimo pojedinim optuženima. Naša je uloga da, primjenom zakona i dokaza, donesemo odluku u odnosu na pojedinog branjenika, optuženog ili žalitelja, a kada je riječ o nečijoj krivici, da li je ona utvrđena ili nije izvan razumne sumnje. Mi ne presuđujemo državama. I to je možda jedno od najvećih dostignuća međunarodne sudske prakse: to što će zločini koji su počinjeni za vrijeme rata dovesti do toga da se sudi onima koji su vodili rat, a da se time izbjegne ono što se dogodilo nakon Versajskog sporazuma

– da se ne osuđuju cijele zajednice, da su krivi Bošnjaci, Srbi ili Hrvati. Naš je mandat, a to je progresivan mandat, mandat budućnosti, da se krivica dodjeljuje jednom pojedincu, i mi moramo ta pitanja odvojiti jedno od drugog.

Meni je jasno da ste vi razočarani zbog toga što je došlo do obaranja nekih presuda ali, molim vas, pogledajte sliku u cijelosti. Prihvatite tih nekoliko stvari. Nemojte dopustiti da vam dvije ili tri oslobađajuće presude s kojima niste zadovoljni skrenu pažnju s onih divnih dostignuća. Spominjao se ovdje predmet Simatović i Stanišić. Ja nisam postupao u tom predmetu, to je bio prvostepeni postupak i, kao što znate, u njemu može doći do žalbe, tako da ne znamo koji će biti krajnji ishod.

Ali, molim vas, imajte na umu da mi još uvijek radimo. Čuo sam neke dirljive molbe koje su mu uputile Majke Srebrenice u vezi preostalim radom. Ali imajte još malo strpljenja i još malo tolerancije dok ne završimo svoj posao, jer naš posao još nije gotov. I najveći kritičari Međunarodnog suda će se složiti sa mnom kada pogledamo pozitivne strane. Mi smo u teškim okolnostima. Neko tu je rekao da nisam govorio o pravdi. Međutim, pravda i pravičnost su najvažnije stvari.

Nataša, dozvolite da kažem ovo: Vi i ja ne bismo htjeli da živimo u društvu u kojem tužilaštvo u potpunosti, 100%, ima uspjeha u krivičnom gonjenju. Niko to ne bi volio. I zato se snaga i zdravlje Međunarodnog suda moraju prosuđivati i po tome da povremeno dolazi do oslobađajuće presude. Želim samo reći da ne smatram da smo u bilo kojem trenutku promijenili naše standarde i, ako nam date vremena, i sami ćete to uvidjeti.

Hvala vam.

PANEL 2

MEĐUNARODNI SUD I LOKALNA PRAVOSUĐA: NAUČENE LEKCIJE U PODRŠCI I ZAŠTITI ŽRTAVA I SVJEDOKA

Moderatorica:

Amela Ćosović-Medić, koordinatorica Sektora za pravdu i sigurnost, Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) BiH

Panelisti:

- **Mirsada Malagić**, svjedokinja pred MKSJ-om, BiH
- **Sara Rubert**, službenica za podršku, Služba za žrtve i svjedoke, MKSJ
- **Slavica Petković**, šefica Službe za pomoć i podršku svjedocima i oštećenima, Viši sud, Srbija
- **Nikica Hamer Vidmar**, načelnica Samostalnog sektora za podršku žrtvama i svjedocima, Ministarstvo pravosuđa, Hrvatska
- **Muris Brkić**, istražitelj, Tužilaštvo BiH
- **Mats Mattsson**, voditelj Izvršnog sektora, Misija EU za vladavinu prava na Kosovu (EULEX)

Moderatorica, Amela Ćosović-Medić

Dobar dan, dame i gospodo. Hvala vam puno, naročito svima vama koji ćete danas nastaviti s nama na ovoj sesiji nakon izuzetnog filma* koji nas je sve ostavio bez teksta, a naročito naše svjedoke koji su danas s nama ovdje.

Ova sesija će zaista biti teška sesija i trudit ćemo se da svima omogućimo da kažu šta je potrebno da uradimo kako bismo pružili podršku svjedocima, i to ne samo podršku već i fizičku zaštitu, i šta god im je potrebno kako bi mogli da izdrže i prođu postupak suđenja, da kažu svoju priču, i da se pobrinemo da se historija ne ponavlja i da mogu, na najbolji mogući način, reći ono šta im se desilo kako bi pravda bila dostupna svima onima koji je zaslužuju.

Nastavak današnjeg programa i današnja sesija su nešto što proizilazi iz diskusije koju smo vodili jučer. Ja ću otvoriti ovu sesiju s nekoliko ključnih napomena i reći da problem pružanja podrške i pomoći koje moramo ponuditi svim svjedocima i

* Dokumentarni film MKSJ-a *Njihovim očima: svjedoci pravde* je prikazan na početku ovog panela. Film je dostupan na web stranici MKSJ-a: <http://www.icty.org/sid/11527>.

žrtvama nije samo problem Bosne i Hercegovine. Zahvaljujući ovoj konferenciji koja je organizovana uz pomoć MKSJ-a, ista pitanja i problemi su se pojavili u cijeloj regiji – u Hrvatskoj, Srbiji, na Kosovu, u Albaniji – tako da iskreno mogu reći da isti problemi proizilaze iz svih priča, iz svega onoga što smo dosad čuli.

Mi ne možemo reći da se radi o zaključcima, ali možemo govoriti o preporukama, naučenim lekcijama koje želimo podijeliti sa svima vama. A kada se radi o tome, svjedoci i žrtve su ključni u svakom pretresu. Osim ako ne možemo pružiti podršku i zaštitu tim žrtvama i svjedocima, nećemo imati krivično gonjenje, nećemo imati sudske predmete i nećemo moći napisati ništa što će ostati kao naslijeđe svima onima koji će ostati iza nas. Stoga je potreba za koordinacijom aktivnosti nacionalnih partnera, donatorske zajednice, međunarodne zajednice i nevladinog sektora neophodna.

S obzirom da je MKSJ mogao da podijeli naučene lekcije sa svima nama, ja se nadam da će biti onih koje će biti dovoljno dobre i jake i naučene, koje možemo svi preuzeti kako bi osigurali da se nastavi s dobrim radom i rezultatima. Ono što je jako važno jeste da nacionalni partneri i država moraju da imaju ovo u svom vlasništvu, tako da moramo da se pobrinemo da za sve što radimo na terenu kao međunarodna zajednica, nevladin sektor, imamo partnere među lokalnim vladama, među državama čije je ovo vlasništvo. To mora da bude u njihovom vlasništvu i da preuzmu odgovornosti koje također leže na njima.

Nedostatak političke volje koji doživljavamo ne samo u Bosni i Hercegovini, već u čitavom regionu, jeste ključno pitanje i izazov koji se mora prevazići. Znači, interes za koordinaciju između međunarodne zajednice i donatora jeste korak naprijed kojim će se osigurati da se državni partneri pridruže i da imaju potpuno učešće i da rade zajedno s nama.

Također, još neke stvari su naglašene i moram ih danas ponoviti, a radi se o regionalnoj saradnji. Postoji nekoliko memoranduma o razumijevanju, postoji nekoliko sporazuma između različitih zemalja – između Bosne i Hercegovine i Srbije, između Bosne i Hercegovine i Hrvatske – međutim, moramo napomenuti da to nije dovoljno. Nije dovoljno da ove zemlje rade samo u ovim postojećim pravnim okvirima, kad neki tužitelji i sudije mogu podijeliti svoj posao i iskustva. Znači, regionalna saradnja je zaista neophodna, kako bi svjedoci i žrtve, ako je potrebno, mogli samo jednom svjedočiti, i da se to svjedočenje višekratno upotrijebi.

I na koncu, ukoliko uradimo sve ovo i pokušavamo uraditi sve što možemo kako bismo pružili podršku i pomoć žrtvama i svjedocima, glavna pitanja koja proizilaze iz jučerašnje diskusije jesu: Šta tu ima za svjedoke i žrtve, osim ako ne dobiju podršku i nakon okončanja predmeta? Šta će se desiti s njima nakon što se sve završi i nakon što je predmet pred sudom, kazna, i tako dalje? Da li su prepušteni sami sebi? Nažalost, u ovom trenutku možemo reći: Jeste, prepušteni su sami sebi

jer nemamo mehanizma, nemamo instituta koji bi im omogućili psihosocijalnu pomoć. Dakle, ne samo da moraju imati tu pomoć tokom suđenja, već je potrebna pomoć koja će se nastaviti. Moramo raditi na referalnom mehanizmu kako bismo osigurali koordinisan pristup različitim institucija koje će pružati pomoć žrtvama i svjedocima nakon okončanja suđenja i da se ne osjećaju iskorištenim i samo korisnim tokom suđenja. Da imaju određeni mehanizam kome se mogu obratiti nakon što je predmet okončan.

Da ne bih dalje prolazila kroz lekcije, prepustiću vas drugim panelistima koji će s vama podijeliti sve ključne naučene lekcije i dati vam određene primjere, kao i savjete iz različitih regija.

Sada ću prepustiti riječ gospođi Mirsadi koja je bila svjedok na suđenju pred MKSJ-om i ona će vam ispričati svoju sopstvenu priču svojim riječima.

Hvala.

Mirsada Malagić, svjedokinja pred MKSJ-om, BiH

Dame i gospodo, organizatori ovog skupa i svi ostali prisutni. Želim vas sve poselamiti i pozdraviti. Čast mi je što sam dobila priliku da vam se obratim, odnosno da učestvujem na ovoj konferenciji.

Obzirom da sam višestruki svjedok Haškog tribunala, danas ću govoriti sa stanovišta jedne žene, majke Srebrenice, koja je u prošlom ratu izgubila skoro sve – 1992. godine kuću i ostalu imovinu, a poslije u Srebrenici, tokom rata i padom same Srebrenice, muža, djecu i ostalu mnogobrojnu rodbinu i prijatelje.

I zamislite, niko se za to ne osjeća krivim. Niko nije kriv što je hiljade porodica protjerano iz svojih domova, hiljade naše djece ostalo bez svojih očeva, žena bez muževa, a nas majki bez svojih sinova. Tako se barem izjašnjavaju ratni zločinci, odnosno počinioци zločina, kad dođu pred sud pravde.

Kao i sve ostale žrtve genocida, i sama sam na početku gajila velike nade da će pravda brzo stići zločince, ali to je za nas, kao žrtve, bilo veoma sporo. Zbog svega toga, sve oči bile su uprte u Haški tribunal. I ja, da bih pomogla preživjelima, da dokažemo šta se dešavalo za tri godine rata u mom gradu i kolike su razmjere zločina koji se desio padom Srebrenice, odlučila sam da svjedočim pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju u Haagu. Tako sam već 2000. godine svjedočila u predmetu Krstić, 2011. u predmetu Tolimir, 2012. u predmetu Karadžić, a nedavno 2013. u predmetu Mladić. U Sudu BiH svjedočila sam u predmetu Trbić. Sva moja svjedočenja bila su javna.

Na petnaestogodišnjicu pada Srebrenice pronašla sam i u Memorijalni centar Potočari ukopala muža i mlađeg sina koji je imao samo 15 godina. Dvije godine kasnije ukopala sam i drugog sina, a s njim i sve svoje nade koje sam gajila negdje u dubini duše da ipak negdje ima neko živ.

Svako moje svjedočenje u Haškom tribunalu imalo je svoju težinu, jer tokom priprema, a i samog svjedočenja, svaki put sam ponovo preživljavala Srebrenicu, a to nije nimalo lahko. Teško je u oči gledati čovjeka monstruma koji vam je ubio sve što ste imali. Jedino što je ostalo bila je želja da dokažete njegovu krivicu, odnosno istinu koja se tada dešavala. U svemu tome, da bi to bilo koliko-toliko uspješno, od samog polaska od kuće do Haaga, boravka u Haškom tribunalu i povratka kući, veliku podršku pružalo mi je osoblje iz Ureda za žrtve i svjedoke. Oni su mi bili fizička i psihička i svaka druga podrška prije, u toku i poslije samog suđenja. Ti ljudi bili su u svakom momentu pored mene. Oni ustvari zaslužuju i sve riječi pohvale, a to se isto odnosi i na osoblje Haškog tribunala. Međutim, sva briga drugih prestane kada se vratite kući, kada se vratite svojoj svakodnevici.

Danas, 18 godina nakon pada Srebrenice, šta reći? Teško je boriti se sa životom koji mi je teži nego ikada ranije. Na svakom koraku se negira genocid, žrtve se izjednačavaju sa zločincima, šire se ubjeđenja da je u Bosni i Hercegovini bio građanski rat što, naravno, svi znaju da nije tačno. Zar nije, ljudi, genocid, zar nije zločin uništiti, odnosno s lica zemlje izbrisati tri generacije ljudi? A to je uradila Vojska Republike Srpske kada je ušla u Srebrenicu. Taj primjer imam u svojoj porodici: moj svekar, Omer Malagić, 1926. godište; njegova tri sina, od kojih je jedan moj muž Salko Malagić; njegova tri unuka, od kojih su dva moja sina Elvir i Admir Malagić. Takvih porodica je na hiljade u Istočnoj Bosni.

Zato, iako sam sretna što Haški tribunal postoji i što funkcioniše, kad su presude u pitanju moram priznati da nisam uvijek zadovoljna, pogotovo kad su u pitanju oslobađajuće presude. Ako jedan čovjek koji je činio ili pomagao u izvršenju zločina bude uhapšen, osuđen, odleži dvije trećine kazne i bude pušten na slobodu, sve se to desi u ovih 18 godina. On danas živi normalno sa svojom porodicom, dok mnoge žrtve u Bosni i Hercegovini i danas još uvijek traže posmrtnu ostatke svojih najdražih. Da li je to, ljudi, pravda? Najgore u svemu je što mislite da će biti lakše kad ih pronađete, a u stvari tek tada padnete i fizički i psihički, izgubite volju za životom i tek tada vam je potrebna podrška i pomoć svake vrste. Lično mislim da – kao žrtva, a i kao svjedok – ostajemo prepušteni sami sebi, zabrinuti za svoju sigurnost i sigurnost onoga što nam je od porodice ostalo.

Što se tiče mene, meni nikada i nigdje više neće biti dobro, jer ovako mukotrpan život, rat, stradanja, nestanak članova porodice, odnosno njihova pogibija, problemi svih vrsta poslije rata i nepravda prilično su mi narušili zdravlje. Kome god se obratite za pomoć bilo koje vrste, od opštinskih, kantonalnih vlasti, pa i ministarstava, nailazite uglavnom na zatvorena vrata sviju, ili na odgovor da svi

rade uglavnom po zakonu. Tada se pitam: Pa, po kojem zakonu sam ja protjerana iz svoje kuće, sa svoje pradjedovine? Po kojem zakonu sam izgubila muža, djecu i sve ostalo? Na pomen da sam svjedočila u Haškom tribunalu više puta predstavnici naših institucija vlasti misle da je to moja lična stvar, da je to moj lični problem, što mene, kao ličnost, ostavi bez riječi, bez teksta i bez nade u bolje sutra za moju porodicu.

Na kraju s ovoga mjesta želim poslati tri poruke, odnosno tri sugestije.

Prva Ministarstvu obrazovanja i kulture Bosne i Hercegovine: da u svim školama jednodnevni izlet u toku školske godine bude obavezna posjeta Memorijalnom centru Potočari, Dolini bijelih nišana, Dolini smrti, da se ne zaboravi.

Druga poruka državnim, federalnim, pa i kantonalnim institucijama: da nas žrtve, a svjedoke pogotovo, ne ostavljaju ovako same, da nam pruže veću podršku u rješavanju naših teških svakodnevnih problema. Jer, vjerujte, teško je poslije 55 godina života biti podstanar, plaćati kiriju, a toliko uložiti i dati za svoju državu.

I treća i najvažnija poruka je Haškom tribunalu, odnosno sudijama Haškog tribunala: da se bar jedan trenutak stave u uloge žrtava i da najtraženije ratne zločince koji su trenutno pred njima kazne adekvatnim kaznama – najvećim mogućim, kako to i zaslužuju. U protivnom, draga gospodo, umjesto Karadžića, Mladića i drugih, na svojoj duši i savjesti nosit će preko 10.000 Srebreničana i svih ostalih nedužno stradalih građana cijele naše Bosne i Hercegovine.

Hvala vam što ste me saslušali.

Moderatorica, Amela Čosović-Medić

Hvala Vam, Mirsada.

Sara Rubert, službenica za podršku, Služba za žrtve i svjedoke, MKSJ

Pokušavajući da vam saopštim zaključke do kojih smo došli jučer nakon diskusije s većim brojem ljudi koji su bili predstavnici iz raznih zemalja bivše Jugoslavije, ja ću govoriti iz perspektive MKSJ-a i Odjela za podršku svjedocima i žrtvama.

Svi smo svjesni da se Tribunal ubrzo zatvara i da se provodi strategija okončanja rada. Jučer smo razgovarali da će postojati Mehanizam za međunarodne krivične sudove koji će preuzeti određene zadatke. Također smo razgovarali da će ovaj

Mehanizam biti smješten u Haagu. Terenski uredi koji sada pokušavaju premostiti ovu prazninu između Haaga i regija u kojima radimo više neće postojati. Postoji, dakle, problem kako da premostimo ovaj nedostatak, jer će Mehanizam biti toliko daleko od ljudi za koje će raditi, tako da je pitanje kako ćemo to uraditi.

Jučer smo puno razgovarali, a naročito o tome kako ojačati naše odnose s nacionalnim partnerima. Nažalost, tokom naše diskusije došlo je do određenog problema o kojem ćemo morati porazgovarati. Prvo, moramo primijetiti da postoji nedostatak povjerenja u sistem pravde. Mi radimo sa svjedocima svaki dan i svjesni smo da postoji nedostatak povjerenja. Ali moram reći, s druge strane, svi učesnici su naglasili da postoji potreba za podrškom i pomoći svjedocima i žrtvama, tako da moramo odgovoriti na pitanje kako ćemo pružiti ovu podršku i zaštitu ovim svjedocima ako oni ne vjeruju u pravosudni sistem koji treba da im pruži te usluge. Mi pokušavamo da pronađemo odgovor na ta pitanja, ali je na njih teško odgovoriti.

Sugestija iz Službe za žrtve i svjedoke MKSJ-a jeste da bismo trebali primijeniti takozvani proaktivan pristup. A šta mislimo pod tim? Pod ovim mislimo da svi svjedoci trebaju imati mogućnost da uživaju usluge koje pružamo, ali da da svjedoci nisu ti koji treba da odlaze u institucije ili organe vlasti da pronađu te usluge – treba da bude suprotno. Dakle, institucije vlasti, Tribunal, lokalni sudovi, odjeli za pružanje podrške svjedocima i žrtvama bi trebalo da odu do svjedoka. Jučer smo razgovarali o tome, o poslu na terenu, da li ćemo moći da imamo pristup svim ljudima koji žive u zabačenim područjima ili u selima gdje takve usluge uglavnom nisu dostupne.

Dakle, kad smo spomenuli proaktivan pristup, također smo govorili o problemima koji su povezani s ovim pristupom. Prvi je nedostatak resursa, naročito kad govorimo o lokalnim partnerima. Lokalni sudovi u Bosni, Hrvatskoj i Srbiji – a tu su također učesnici koji će govoriti o situaciji na Kosovu – trebalo bi da dobiju resurse koji će im omogućiti da dođu do svih svjedoka. Znači, ovo je ponekad pitanje logistike, radi se o troškovima prevoza, transporta. Još jedan problem koji smo spomenuli jučer jeste da bi trebalo da uspostavimo standarde i procedure. Ono što smo mi primijetili jeste da postoje nedosljednosti u načinu na koji se postupa sa svjedocima, u zavisnosti iz koje zemlje dolaze, a čak i u istoj zemlji, u zavisnosti od mjesta u kojem žive.

Uvijek smo ograničeni našim mandatom i sretna sam što je Mirsada već spomenula nedostatke u našem radu, naše Službe za žrtve i svjedoke, kada je riječ o fazi nakon svjedočenja. Shvatam kad Mirsada kaže da se nakon svjedočenja mnogi svjedoci osjećaju napušteno. Naš je mandat da im damo podršku i zaštitu samo za vrijeme dok traje suđenje i prije nego što dođu do Haaga. U potpunosti smo svjesni da se nakon svjedočenja suočavaju s mnogim problemima, kao što je psihološka dobrobit svjedoka, ekonomska situacija u kojoj žive, pravni problemi, i slično.

Jučer smo s našim kolegama iz Srbije i Hrvatske razgovarali i o činjenici da se ponekad moramo oslanjati na dobar referalni mehanizam ili mrežu, što znači da moramo prosljeđivati naše svjedoke organizacijama civilnog društva koje funkcionišu u cijeloj regiji, Bosni, Hrvatskoj i Srbiji. Također smo razgovarali o činjenici da je ovo ponekad zaista težak zadatak, jer poznato nam je da u ruralnim područjima, nažalost, nema toliko dostupnih usluga. Također smo svjesni da ponekad moramo biti oprezni kada govorimo o oblastima u bivšoj Jugoslaviji gdje je sukob, da tako kažem, prikriven, ali prisutan, Tako ponekad moramo da zatražimo od svjedoka da prijave svoju zabrinutost policiji, ali može se desiti da u policiji rade osobe koje su bile uključene u određena krivična djela tokom rata. Dakle, ima jako puno problema koji se moraju razriješiti.

I da dođem do zaključka koji sam željela da kažem. Ponoviću ono što je Amela ranije spomenula, a zatim ću dati riječ drugim kolegama iz Hrvatske i Srbije. Ono što smo mi identifikovali kao veoma važan zadatak za ubuduće jeste ono što je Amela ranije spomenula: harmonizacija postupaka i mogućnost da se ponude iste usluge svim svjedocima i žrtvama u cijelom regionu, bez pravljenja razlike među njima.

To je sve za sada, hvala vam.

Slavica Peković, šefica Službe za pomoć i podršku svjedocima i oštećenima, Viši sud, Srbija

Dobar dan svima.

Mnogo toga je rečeno i dosta toga o tome šta službe za pomoć i podršku svjedocima rade videli smo iz samog filma i prezentacije naše kolegice Helene iz Tribunala, iz njihove Službe za žrtve i svedoke. Mogu reći da je ta Služba bila nama svima ovde, u regionu, ovim službama koje su se otvarale za suđenja za ratne zločine, prosto uzor na koji način treba da pokušamo da formiramo službu i kako da pomognemo tim ljudima koji dolaze pred sud da pričaju o najstrašnijim stvarima koje su im se dogodile.

Službe su se otvarale – znači, ne govorim sad samo u ime službe koja postoji u Srbiji, govorim i u ime, da kažemo, kolegice koja nažalost danas nije s nama ovde jer je bila sprečena, kolegice Alme ispred službe Suda BiH i, naravno, službe iz Hrvatske isto tako – službe su se formirale tu negde 2005., 2006. godine, u zavisnosti od zemlje do zemlje. Međutim, zajednički zaključak svih nas koji radimo u tim službama jeste da, i pored tog nekog dugogodišnjeg postojanja i velikog iskustva u radu sa svjedocima, sa žrtvama, te naše službe još nisu, da kažem, dovoljno priznate, nije dovoljno shvaćena njihova uloga, kako u odnosu na svedoke, tako i u odnosu na sud i sama tužilaštva.

Više puta je rečeno da su svedoci glavni izvor dokaza. Ja ne volim da kažem: "Svedoci su izvor dokaza" – njihove izjave su izvor dokaza. Njihova uloga u predmetima ratnih zločina je zaista od velikog značaja, obzirom da materijalnih dokaza jako malo ima i njima je definitivno neophodna posebna pažnja. Jer, događaji su se dogodili pre mnogo godina, svima je teško pričati o tome i u poznatom okruženju, a kamoli u nekom nepoznatom okruženju kao što je sudnica i pred nepoznatim ljudima. Mi, kao službenici podrške, koji radimo u tim službama, trudimo se da zaista damo svoj neki maksimum, u okviru svojih ovlašćenja, da im učinimo da to svedočenje prođe što bezbolnije za njih, da ne dođe do te ponovne retraumatizacije. A, naravno, i sam sudski postupak tu dobija, obzirom da stabilni svedoci daju i kvalitetniji iskaz.

Osnovna emocija koja se kod njih javlja, primarna emocija koja je zaista karakteristična za sve svedoke koji svedoče, jeste neki strah, neka neprijatnost, neka nelagoda, neki osećaj bespomoćnosti. Evo, u ovom filmu smo videli reakciju jedne svedokinje koja kaže: "Ja vidim čoveka koji je uradio to što je uradio, ali ja njega ne poznajem." Mi imamo situacije na nacionalnim sudovima da imamo neposredne izvršioce iza rešetaka i vrlo često se dešava da svedok, odnosno žrtva, prvi put nakon torture koju je doživeo od strane tog lica se suočava zaista s tom osobom, što izuzetno teško podnosi.

Takođe, primetila sam da mnogi svedoci na sebe preuzimaju čak i to veliko breme svedočenja, obzirom baš na tu činjenicu da sve zavisi od iskaza svedoka, da se predmeti baziraju na iskazima svedoka, i jednostavno smatraju da, ukoliko oni nešto zaborave, ukoliko oni nešto ne kažu, da će prosto predmet pasti.

Takođe bih istakla da smo mi, kad smo se formirali kao službe – konkretno u Republici Srbiji i u Republici Hrvatskoj – pružali pomoć i podršku svim svedocima koji su svedočili pred sudom. Znači, pružali smo podršku svedocima koji su svedočili u istražnim postupcima, kao i na glavnom pretresu, što se pokazalo kao veoma dobro iskustvo, obzirom da je to ipak bio jedan prvi kontakt samih svedoka s jednom institucijom, sa samim postupkom. Međutim, i u Republici Hrvatskoj i takođe kod nas u Srbiji, došlo je do izmene zakonskih propisa, tačnije, Zakonika o krivičnom postupku, kada je uvedena tužilačka istraga.

Mi smo službe suda, radimo pri sudu, i mi smo u tom momentu ustvari, kao službe, isključeni iz te veoma bitne faze samog postupka, što smatramo da je veliki hendikep, kako za same svedoke, tako i za samo tužilaštvo. Naglasila sam da je ovakva situacija u Republici Hrvatskoj i u Srbiji, jer u Bosni i Hercegovini postoje službe koje su formirane pri tužilaštvima, što je zaista od izuzetnog značaja za same – kao što sam rekla – svedoke.

Konkretno, istakla bih da, iako to ništa za sada nije formalizovano, mi, kao služba suda, bez obzira što postoji tužilačka istraga u Srbiji, mogu reći kolegijalno

pružamo podršku i pojedinim svedocima Tužilaštva za ratne zločine. Naše Tužilaštvo je definitivno prepoznalo potrebu za jednom ovakvom službom i za asistencijom naše službe.

Kao što je već pomenuto, ja bih ponovo naglasila zaista izuzetan značaj regionalne saradnje koja postoji, koja je u nekim situacijama bila, mogu reći, samo na nekom personalnom nivou, pa se kasnije razvila, podigla na neki viši nivo. Ali šta je bitno? Bitno je unaprediti takođe već postojeću saradnju i to je sve u cilju pružanja što kvalitetnije podrške samim svedocima i, naravno, efikasnije podrške. Jer ta naša saradnja, saradnja među službama u regionu, ogleđa se i u neposrednoj komunikaciji, prosljeđivanju važnih informacija, a kako bi što bolje i kvalitetnije pružili podršku svedocima.

Još jednu stvar ne mogu da ne pomenem. Gledali smo svi sada ovaj film, gledala sam i ja. Svi smo se susretali s ovim pričama – možda ne svi s ovim konkretnim pričama, ali vrlo sličnim pričama – vrlo često i, konkretno, svi mi zaposleni u ovim službama se srećemo svakodnevno u svom radu s ovim pričama. I ja svaki put ostanem bez teksta i najradije vam sada ništa ne bih govorila koliko se osećam potrešeno slušajući i gledajući te ljude koji su preživeli to što su preživeli. I smatram da treba povesti računa i o ljudima koji zaista rade u ovim službama.

Svi smo mi veliki entuzijasti, veliki humanisti, želimo da pomognemo ljudima, ali treba voditi računa u tom smislu da treba da postoji jedna organizovana supervizija za ljude koji rade. Jer, doći ćemo do toga da će doći do sagorevanja – kako se to zove, burn out, je li – što će se odraziti na zdravlje psihološko i fizičko zdravlje ljudi. Ali ako mi nismo dobri, ne možemo biti dobri ni svedocima, ne možemo ni mi drugima pomoći.

Eto, toliko od mene. Hvala.

Nikica Hamer-Vidman, načelnica Samostalnog sektora za podršku žrtvama i svedocima, Ministarstvo pravosuđa, Hrvatska

Dobar dan i pozdrav svima.

Meni je zapravo jako teško bilo šta sad dalje reći nakon gospođe Mirsade, koja je zapravo na kraju rekla preporuke i savjete. Mislim, to je ono najbitnije što ste rekli i ja zapravo imam zadaću nešto slično ponoviti, jer smo tako o tom jučer razgovarali.

Činjenica je da su odjeli za podršku potrebni i korisni. Ovaj film pokazuje, naša iskustva pokazuju i komentari koje nam žrtve daju kad napuštaju naše čekaonice,

a najvažnije je često ono: “Nisam bio sam, bio je neko sa mnom ko mi je pomogao, nisam se osjećao usamljeno, neko je tu bio da se osjećam sigurnije.” Međutim, problem je što kad žrtve odu iz tih sudnica onda su prepuštene često same sebi. I čije su žrtve? Kome su one potrebne i kome su one zanimljive? I ono što je realnost je, zapravo, da u svim našim zemljama u regiji najveću brigu i interes za pomoć žrtvama prije suđenja i poslije, i tijekom njihovih života, nakon svih ovih događaja zapravo su pokazale nevladine organizacije. A zapravo često vi sami najbolje znate, koji ste žrtve, da ste ih vi sami osnovali jer ste shvatili da vam niko neće pomoći pa ste se sami udružili, napravili nešto da se udružite, da pomognete jedni drugima međusobno.

Samo je pitanje, zapravo, da li države iz kojih mi dolazimo imaju interes da vam pomognu, vašim organizacijama, i da oni preuzmu dio tereta na sebe. Jer ono što mi imamo primjer u Hrvatskoj – vjerojatno i u vašim zemljama – je da su nevladine organizacije locirane u pojedinim dijelovima država, ne pokrivaju sve dijelove i često još uvijek postoji broj žrtava koje nikad nisu došle do nekoga ili neko nije došao do njih i nisu imali prilike dobiti pomoć. Jer, naprosto, žive negdje dislocirano, u nekim dijelovima gdje ima i malo stanovnika, pa onda tamo žive, nitko ni ne zna za njih.

Jedan od zaključaka je bio da se naprosto pošalje poruka državama da vide, da ozbiljnije shvate potrebu da se one angažiraju u tome i da pomognu. Da vide, zapravo, koliko su zainteresirani oni sami preuzeti neke aktivnosti na sebe kroz svoje poslove koje redovno obavljaju, kroz svoje službe koje bi trebale biti osposobljene i profesionalne da pomognu i daju besplatnu pomoć žrtvama od sad pa nadalje i tijekom cijelog njihovog života, za više aspekata koji su potrebni da im se pomogne – znači, psihološki, socijalni i ekonomski. Da imaju prilike i mogućnosti s nekim proraditi teme koje ih muče i da to budu osobe koje ih razumiju i koje ne traže od njih ništa. Jer ovo kad dolazite na suđenje, to je često, osim vlastite motivacije – neko vas je zvao, niste vi često tamo ni sami došli jer ste htjeli. I koliko su spremne države zapravo i raditi na izmjeni zakona koji reguliraju status žrtava – kod nas je to aktualna tema u Hrvatskoj, definiranje statusa žrtava silovanja – i uopće kako poboljšati zakonske osnove koje će žrtvama dati određena prava i garantirati im prava i da ta prava mogu ostvariti.

Također, pitanje se postavlja i da li uopće mi znamo koliko žrtava ima. Je li netko pobrojao sve te žrtve – i žive i, nažalost, one koje su preminule – da znamo kako se organizirati kako bismo mogli svim tim ljudima pomoći i naći neka sredstva i naći kapacitete da svi vi i osobe koje nisu među nama dobijete adekvatnu pomoć. Tako da mislim da je samo pitanje kako možemo te poruke prenijeti onima koji bi to trebali čuti i da se naprave neke odluke na nacionalnim razinama koje bi stvarno doprinijele da se neki rezultati u tom smjeru ostvare.

Hvala.

Muris Brkić, istražitelj Tužilaštva BiH

Dame i gospodo, poslije Mirsade bilo bi zaista neozbiljno od mene da iznosim štire i suhoparne činjenice o tome šta smo i na koji način dosad uradili u Tužilaštvu Bosne i Hercegovine. Ja ću pokušati samo kroz jednu retrospektivu da prođem kroz ono što mi radimo u posljednjih devet godina.

Ja sam započeo svoj rad u Odjelu za zaštitu svjedoka, a kasnije sam se kao istražitelj pridružio Timu 6 i uglavnom radim na istragama na području Srebrenice iz jula 1995. godine, ali i ostala krivična djela, odnosno u ostalim dijelovima države. Ono što je nesporna činjenica je to da sve što smo naučili i što smo počeli primjenjivati naučili smo u početku od Haškog tribunala, odnosno njihove službe, njihovih istražitelja, tužitelja i sudija. Jer nakon usvajanja Zakona o ustupanju predmeta i dogovora na Brionima o uspostavljanju efikasne zaštite svjedoka, koji je bio, opet, uslov za 11bis predmete koji nisu mogli da se prebace Tužilaštvu Bosne i Hercegovine bez efikasne zaštite svjedoka... To je, zapravo, i vrijeme u kojem smo i počeli da to primjenjujemo.

Ni to nismo mogli, naravno, uraditi bez međunarodne pomoći i uspostavljanjem Ureda registrara. I ono što je na početku djelovanja Ureda registrara bilo najzanimljivije je stvaranje mreže podrške svjedocima. I to je tad izgledalo kao jedan dobar projekat jer je tadašnji prvi registrar imao ideju da je podrška svjedocima zapravo najbolja zaštita svjedoka. Kroz tu mrežu trebalo je da se žrtvama omogući da nesmetano i slobodno svjedoče, da dolaze, da sarađuju s Tužilaštvom Bosne i Hercegovine u predmetima koji su se sudili pred Sudom Bosne i Hercegovine, što je najveća greška koja je napravljena na samom početku istraga u predmetima ratnih zločina i djelovanja Službe za zaštitu svjedoka, a to je upravo da se radi samo o predmetima pred Sudom Bosne i Hercegovine.

U proteklih devet godina, dakle, svi smo mi učili – ovdje govorimo o naučenim lekcijama – i jedina komponenta koja ništa nije naučila u svemu ovome je država. Dakle, država je ta koja nikad se nije uključila u ovaj postupak, jer ovo što smo čuli od Mirsade, to ne možete ni osjetiti u sudnici, ne možete to napisati u pisanim izjavama, ne možete to predočiti nekim drugima kojima bi to trebalo biti neka generalna ili specijalna prevencija. Država je zakazala svaki put kad su te stvari u pitanju.

Mi smo na samom početku pokušavali da zaštitu svjedoka proširimo na sve predmete ratnih zločina, prvenstveno, iako je organizovani kriminal tu bio uključen. Međutim nismo mogli to nikad spustiti na kantonalni niti okružni novo, jer smo uvijek imali političke otpore, pa se to desilo i sad s ovim zadnjim izmjenama i prijedlozima izmjene Zakona o programu zaštite svjedoka, gdje se, recimo, iz Republike Srpske smatra da je to novi prenos nadležnosti, ukoliko bi SIPA radila svoj posao na području cijele države. Dakle, uvijek smo imali taj problem.

Recimo, ja vjerujem da u publici, i vidim među prisutnima, unaprijed rizikujem da budem kriv za ono što Tužilaštvo dosad nije uradilo ili što je uradilo na neki drugi način, ali imali smo, recimo, osim one podjele na ugrožene svjedoke i svjedoke pod prijetnjom, mi imamo kategoriju svjedoka koji su insajderi i bez čije pomoći mi ne bismo mogli rješavati naše predmete.

Naravno, udruženja nisu nikad zadovoljna kaznom, kao što nije ni Tužilaštvo; vjerovatno je Sud jedini koji je zadovoljan onim što uradi. Tako isto i u svjetlu ovih zadnjih događaja, evo imao sam priliku da zadnjih dana razgovaram sa svjedocima žrtvama koji su preživjeli streljanja i koji su, nakon puštanja na slobodu ljudi koji su bili na izdržavanju, izuzetno preplašeni. Sprema se ponovljeno suđenje, međutim, neki su već rekli: "Ako nisu ljudi ostali u zatvoru nakon mog svjedočenja, zašto bi išli u pritvor zato što se ja bojim?" Dakle, to je ta dimenzija psihološka koja svaki put je problem kad je država u pitanju. Dakle, mi smo ti koji radimo sa svjedocima, sa žrtvama, ali je država uvijek ta koja zaboravi na svoju obavezu.

Mi smo, kao jedno poboljšanje u svemu tome – u Tužilaštvu Bosne i Hercegovine mi imamo Odjel za istrage i podršku svjedocima – prepoznali taj problem na početku istrage da imamo taj odnos prema svjedocima, ugroženim, svjedocima pod prijetnjom, dakle, prema svima onima koji su zbog same prirode krivičnog djela osobe kojima treba takva jedna pomoć.

Država je opet – moram svaki put državu kao najlošijeg učenika u svemu ovome... Evo, pročitao sam na jednoj zvaničnoj stranici koliko je neshvaćen položaj svjedoka i psihološka strana onoga što svjedok nudi u svom svjedočenju, pa kaže jedna posljednja vijest: "Okružni sud u Istočnom Sarajevu postao je jedan od 11 sudova u Bosni i Hercegovini koji je u okviru projekta Podrška pravosuđu Bosne i Hercegovine, finansiranog od strane EU, uspostavio audio-vizuelni video-konferencijski sistem i time unaprijedio tehničke uslove za rješavanje predmeta ratnih i drugih teških zločina." Mislim da nijedna tehnička sprava ni oprema ne može nekoga privoliti ili mu pomoći u tome da svjedoči ili ne svjedoči. Razlozi i motivi za svjedočenje su različiti. I ono što mi pokušavamo je, dakle, da kroz ovu podršku svjedocima u toku istrage i, naravno, poslije toga, kad dođemo u fazu suđenja, ono što rade kolege sa suda, koji su na isti način počeli, dakle, da rade kad i mi, odnosno preko Ureda registrara i uz pomoć službenika Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju – to je taj postupak. Međutim, opet imamo problem šta sa žrtvama i svjedocima prije tog postupka i šta poslije toga.

Mats Mattsson, voditelj izvršnog sektora, EULEX

Hvala Vam. Dobar dan, dame i gospodo.

Želio bih reći nešto o naučenim lekcijama na primjeru Kosova. Dakle, pravni poredak nakon sukoba uzrokuje određene poteškoće kada govorimo o zaštiti svjedoka.

Trenutno predstavljam EULEX na Kosovu, a Kosovo je, geografski gledano, jedno malo područje. Dakle, to što je malo područje, naravno, nije jedini problem koji postoji na Kosovu. Administracija na Kosovu je slaba i administracija u Prištini nema punu kontrolu nad teritorijem Kosova.

Poseban problem na Kosovu predstavljaju klanovi, odnosno ono što drugi nazivaju “velikim porodicama”. Oni, da tako kažem, uključuju svu rodbinu, rođake, rođake rođaka, i tako dalje, koji formiraju ove klanove. Ove velike porodice imaju snažnu socijalnu kontrolu u društvu. Ta snažna kontrola je mnogo jača od administracije na Kosovu. Ove velike porodice imaju poseban uticaj na glavne probleme u odnosu na vladavinu prava, a radi se o korupciji, organizovanom kriminalu i ratnim zločinima. I, na jedan određeni način, sve tri nabrojane kategorije su povezane.

Mislim da se može reći da korupcija ima dva lica – jedno je pozitivno lice, a radi se o tome da vam neko ponudi poklon i dobijete poklon. Ali na Kosovu, s obzirom na konstrukciju klanova i velike porodice, imamo negativno lice koje znači: ukoliko ne prihvatite poklon, bit ćete kažnjeni. Tako da imate dvostruki razlog da prihvatite mito. Mislim da ovo donekle pojašnjava stvar.

To dovodi do jednog velikog problema kada mi koji se bavimo vladavinom zakona pokušavamo izgraditi sistem za zaštitu svjedoka koji će funkcionisati. Može se reći da se sva zaštita svjedoka, da svi svjedoci moraju biti prevezeni, odnosno izmješteni izvan Kosova, a to nije moguće ostvariti.

Mislim da je zaključak da svjedoci imaju potrebu za dobivanjem podrške, svi vidova podrške o kojima smo dosta toga čuli od panelista koji su ranije govorili, ali i podršku od dobro funkcionirajućeg programa za zaštitu svjedoka koji mora biti zasnovan na nekoj vrsti povjerenja u pravni sistem, kao i u program zaštite svjedoka. Kada se radi o Kosovu, ovo je od naročitog značaja, jer EULEX se nalazi na putu zatvaranja naše organizacije, tako da ubuduće mora da postoji jedan program za zaštitu svjedoka koji će funkcionisati.

Također smatram da je jako važno da zemlje u regiji pruže pomoć i podršku Kosovo i svjedoke u vezi s ovim problemima.

Hvala vam.

Moderatorica, Amela Ćosović-Medić

Hvala Vam puno.

Prije nego sumiram ono što smo čuli, željela bih sada da ovi govornici budu spremni za bilo koja pitanja koja eventualno budete imali, jer bi na taj način to bilo konstruktivnije. Mi smo donijeli naše preporuke, naučene lekcije, prijedloge, ali bismo željeli čuti od vas sva pitanja ili komentare koje biste eventualno željeli podijeliti danas s nama.

Komentar iz publike:

Munira Subašić, predsjednica udruženja Pokret "Majke enklava Srebrenica i Žepa", BiH

Ja, prvo, sam slušajući Mirsadu nekako doživjela ponovo i Srebrenicu. Mirsada, hvala ti, i tebi i svim mojim majkama koje rade za istinu i pravdu.

Što se tiče podrške svjedocima – bili smo svjedoci i mi iz Udruženja "Majke enklava Srebrenica i Žepa", i u Haškom tribunalu i u sudu za ratne zločine Bosne i Hercegovine – meni nekad bude smiješno da ima neka podrška. Reći ću samo jedan primjer za Sud Bosne i Hercegovine: uzmem ja taxi, dobijem poziv, moram doći, 5.000 ću platiti kazne ako ne dođem. Ja se spremim, niko me ne priprema ništa, samo eto tako. Dođem tamo, nekad ogladnim, nisam stigla da doručkujem, platim taxi negdje oko 23 marke od kuće do tamo. I na kraju kažu: "Pojela si sendvič?" "Jesam." "Dvije marke i šezdeset feninga ćemo ti odbiti od 15 maraka." Dobijem, i onda izađem. Niti me ko isprati, niti ko pita ni šta si ni kako si. Završi suđenje, izlazim. Psuju meni majku, psuje mi rodbina – psujem i ja njima, nervozna. Uzmem taxi, vratim se kući i cijelu noć ne spavam. Prvo, ljuta na sebe što sam to prihvatila, a onda poslije ljuta na pravosuđe.

Onda se prave razni projekti, UNDP to daje, švicarska Vlada, stranci daju, a žrtve od toga nemaju ništa.

Eto, ja bih samo toliko, malo uvod da vam kažem kakve mi imamo podrške od ovih. Ja stvarno sam strašno razočarana. Nije... Meni ne treba niko platiti, da ja tražim da meni neko plati. Ali, mislim, nema dostojanstva prema žrtvama. [...]

Komentar iz publike:**Gordana Đikanović, Udruženje porodica kidnapovanih i ubijenih na Kosovu i Metohiji**

Iako je ovo više priča za pravnike, sudije, advokate, da i mi laici koji nosimo teret onoga što nam se svima dogodilo imamo priliku nešto da kažemo. Ja bih govorila nešto - ponavljam, laički – i zato se izvinjavam onima koji bolje poznaju pravo od mene, a verovatno je takvih mnogo ovde.

Kada su srpske i nealbanske žrtve u pitanju – govorim o Kosovu i Metohiji – ja sam danas samo kratko rekla da niko od onih ko je naredio ili počinio zločine nije kažnjen. Pred Tužilaštvom u Hagu bilo je podignuto nekoliko optužnica i sve se prilično neslavno završilo zbog nedostatka dokaza. A mi u Udruženju žrtava smatramo da je to zbog nedovoljno dobre zaštite svedoka. Svedoci su nestajali, nije ih bilo, i na kraju, kao rezultat, stigle su oslobađajuće presude.

Nemamo bolje iskustvo ni kada su sudovi na Kosovu i Metohiji u pitanju. Podsećam da su to sudovi koji su kombinovani sa sudijama EULEX-a i lokalnog pravosuđa dole, na Kosovu i Metohiji. Ja ću samo jedan primer navesti. To je slučaj Banzić, Prizren – ništa to vama, naravno ne govori, ali će se možda gospodin iz EULEX-a setiti. Radilo se o dve žrtve, dve žene koje su, ja mislim, pet ili šest puta odlazile u Prizren, svedočile. Bilo je uhapšeno i optuženo petorica ili šestorica, nisam sigurna, Albanaca. Kad kažem “Albanaca”, albanske nacionalnosti, a apsolutno ne postavljam znak jednakosti između ljudi, nacije kojoj pripadaju i čitavog naroda. One su prepoznale – i žena koja je bila silovana i druga žena, kojoj je muž ubijen – te ljude koji su zločine izvršili i sve je delovalo da će pravda biti, makar u nekom slučaju, zadovoljena. Ispostavilo se na kraju da su od njih petorice – znači, ipak su petorica – čini mi se dvojica ili trojica dobili samo uslovne kazne, a ostali su bili oslobođeni.

Najveći problem koji mi, kao udruženja koja radimo sve ovo ne bi li se nekako zadovoljila pravda za žrtve, ali i njihove porodice, imamo – o tome je gospodin prethodno govorio – je u tome što, naravno, svedoci i očevici zločina stare. Oni umiru i sve je manje onih koji, i ako se osnaže da svedoče... Jer, poučeni ovim iskustvom da, kad je neko svedočio nije značilo da će i pravda biti zadovoljena i da će presuda biti blizu makar one kako se očekivalo, obzirom na zločin koji je počinjen. Znači, najveći problem je što svedoci i očevici događaja stare i umiru, a ne postoji institucija, makar ne u Srbiji, ali mislim ni pred MKSJ-om, da se njihove izjave, koje bi se, naravno, pred određenim organom dale, i posle njihove smrti mogu računati kao dokaz.

Prosto smo u jednom začaranom krugu, godine prolaze od konflikta na Kosovu i Metohiji, tih ratnih sukoba, oružanih sukoba. I od prvih otmica prošlo je, znači, već 15 godina – vidimo kad je u pitanju hrvatski slučaj i mnogo više – i strepimo

da se u narednim godinama neće mnogo toga razrešiti.

Hvala vam.

Komentar iz publike:

Ema Čekić, Udruženje porodica nestalih Općine Vogošća, BiH

Ja sam Ema Čekić, dolazim iz Vogošće, Udruženje porodica nestalih Općine Vogošća.

Ja ću se malo nadovezati na ovo – zaštita svjedoka. Pratim suđenja i pratim te jadne svjedoke, dođu na suđenja i oni su ničija briga. Ja ne mogu reći da su tužiocima ti koji trebaju stvarno brinuti o svjedocima, ali u pravu je gospodin kad je rekao: “Naša država ništa nije uradila za zaštitu onih ljudi koji dokazuju istinu o zločinu.” Tako da, stvarno, to je nešto nemoguće, proživjeti kroz ta svjedočenja sve to i onda izaći na ista vrata sa mnom: ja, koja sam pratila suđenja; on, bio svjedok na suđenju.

I, mislim, po tom pitanju se trebamo svi zabrinuti – šta će sad poslije ovih puštanja ljudi na slobodu? Ja već imam ljude koji govore: “Mi nećemo ići više da svjedočimo jer naš se glas ne čuje. Zločinci se puštaju. Što se onda mi, žrtve, izlažemo ponovo nečemu što nismo stvarno zaslužili.”

Eto, toliko. Hvala vam velika.

Mats Mattsson, voditelj izvršnog sektora, EULEX

Ja bih samo htio ukratko da kažem nešto u vezi sa svjedocima. Čuo sam pitanje. Pitanje je bilo: Zašto žrtve uopšte svjedoče? I to je stvarno dobro pitanje, jako dobro pitanje. Ja, recimo, znam, i svi koji rade kao tužiocima – ja sam tužilac već preko 20 godina – znamo da se često desi da postoji loš tretman. I to je jednostavno nešto na čemu mora da se radi u svim pravosudnim sistemima, prvenstveno uz pomoć drugih organizacija van sistema pravosuđa. Jedino na taj način može da se razvije neki sistem kvalitetne pomoći, jer je ta kvalitetna pomoć stvarno potrebna, pogotovo ako govorimo dugoročno.

Također, u vezi s istragama ratnih zločina pominjano je Kosovo. Postoji veliki problem kad govorimo o istragama ratnih zločina, i upravo zato su svjedoci toliko bitni. Veliki problem jeste da žrtve i svjedoci, kao i počinioci, žive u raznim zemljama. Te zemlje uglavnom brane te ljude koji žive na njihovoj teritoriji. Tako da to sad nije vezano striktno uz Srbiju, Kosovo, BiH, Hrvatsku, i tako dalje –

različite zemlje. Ove zemlje imaju svoje granice, imaju svoju internu administraciju koja funkcioniše i dodatno komplikuje istraživanje zločina koji su počinjeni.

Jedno od rješenja koje ja vidim u vezi s ovim je jačanje prekogranične saradnje. I to je od ključnog značaja, po mom mišljenju. Pravosuđe, tužioci moraju razgovarati jedni s drugima i moraju konkretno razgovarati jedni s drugima. Ja sam bio u Bosni i Hercegovini 2004.–2005. godine i sad, evo, nešto preko godinu dana na Kosovu radim na istim ovim pitanjima na kojima sam radio u Bosni i Hercegovini. I smatram da je asolutno važno da postoji direktna komunikacija između tužilaca, sudija, policije. Po meni, to je jedini način. Svjedoci koji dolaze da svjedoče su hrabri jer se prema njima loše postupa, a oni ipak svjedoče i to je nešto što je vrijedno divljenja.

Pitanje iz publike:

Bakira Hasečić, predsjednica Udruženja "Žena – žrtva rata" iz Višegrada, BiH

Ja se bojim da danas sve ovo, naš jad, patnju i muku kao žrtve ne pričamo sami sebi i onima koji rade sa žrtvama i svjedocima jer, kako vidim, nema onih kod kojih je naša sudbina u njihovim rukama, ovdje, u Bosni i Hercegovini, jer znamo da je Haški tribunal pri kraju i da ne trebamo raspravljati o žrtvama i svjedocima koji smo bili u Haškom tribunalu. Neki smo zadovoljni, neki nismo.

Ja ću reći samo, prvi put kad sam bila u Haškom tribunalu meni se desilo da dođem s odbranom ratnog zločinca osuđenog u avionu. Pa mi je do Sarajeva dolazilo da mu skočim za vrat, i to sam bila riješila na aerodromu, ali mi pobježe avionom za Beograd.

A mislim da gospođa Sara dobro zna i u posljednje vrijeme, tri-četiri godine, koliko je otkriveno identiteta zaštićenih svjedoka u predmetima ratnih zločinaca, iako smo mnoge tražile da budemo bez ikakve zaštite za javnost, ali nam nisu dali. I znamo kakav smo dobili, i jesmo li uopće dobili, odgovor i od Haškog tribunala, tako da se ne zavaravamo, da ništa nije bolji odnos prema žrtvama i svjedocima u Haškom tribunalu nego što je na Sudu Bosne i Hercegovine, same procedure. Osim što tamo ideš avionom, a ovdje odeš taxijem, ili dođu po tebe, ili ideš privatnim autom, ili ideš nekim prevozom. Ne ideš pješice, ako nekome nije slučajno do tranzita stan, a malo je takvih.

Ono što je bitno za Bosnu i Hercegovinu jeste da je Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka nikakav. Mi sudu trebamo dok smo na sudu. Kad zatvorimo vrata, postajemo ničija briga. U onoj sudnici imaš jednu ženu koja te upita treba li ti šta, imaš sok, imaš čašu vode. Imaš jedan ležaj, pa Bakira nekad

u godini zalegne jer čeka čitav dan kad će doći na red da svjedoči. Imaš toalet. I kad te drži do tri-četiri sata i ti pitaš da jedeš i moraš platiti onaj sendvič od dvije marke i šezdeset, pa ti odbiju od one dnevnice od 15 maraka – i meni se jednom to, znači, desilo, u jednom svjedočenju.

I kad izađeš iz suda, da ne govorim za druge žene koje su preživjele gore golgote nego što sam ja, i mnoge silovane žene koje su na kraju ostale bez ijednog člana porodice, kao što je naša gospođa, kao što su mnoge majke ovdje. Ima li išta gore nego izgubiti dijete i jedinu djecu? To je jedan od najtežih zločina, bez razlike što sam žrtva. Ali šta učiniti dalje? Hoće li ovo sve ostati mrtvo slovo na papiru – pričajte vi nama, a mi ćemo vama? Šta će se učiniti da se ovo sve poboljša?

Ali vidimo kakav je odnos prema žrtvama i Odjelu za podršku žrtvama i svjedocima na nižim sudovima. Znamo kakav je bio odnos u Okružnom sudu u Istočnom Sarajevu da nemaju... Vjerovatno su sad UNDP ili neko ga prisilio, jer dugo smo se s tim borili, da ima podrška u odjelu Tužilaštva i Suda; tačno jeste, u Republici Srpskoj ima sistematizacijom predviđeno radno mjesto, ali te stavke iz budžeta su izbrisane. Išli smo na suđenje za silovanje u Bijeljini, gdje se žrtva, djevojčica maloljetna u momentu izvršenog zločina, susrela u prijemnoj kancelariji i u hodniku s ratnim zločincem. Znači, nemaju odjela.

Šta učiniti da se takva procesuiranja ratnih zločina ne dešavaju na takvim nižim sudovima gdje nisu opremljeni? Mi znamo da ne može međunarodna zajednica vječito biti ovdje, ali ako je međunarodna zajednica opremila takav jedan sud, a druga strana ne želi, opstruira, da uposli dva uposlenika, šta nam je raditi da njih privolimo? Šta nam je raditi ovdje, u Bosni i Hercegovini, i na koji način osnažiti Sud i Tužilaštvo i opremiti? [...]

Komentar iz publike:

Ahmed Grahić, predsjednik Saveza bošnjačkih udruženja porodica zarobljenih i nestalih u BiH i predsjednik Udruženja nestalih lica Opštine Zvornik, BiH

Za sve prisutne, i organizatore koji su pripremili ovu konferenciju – ćutao sam i ćutao i ćutao godinama. I ćutim i dalje. Što znači da nisam zadovoljan mnogim stvarima koje se dešavaju oko nas i svime što nam se radi da mi, kao žrtve, ne osjećamo ni jedan procenat nekog zadovoljstva koje bi mi mogli prihvatiti da nam je bar jedan posto pravde zadovoljen.

Ja sam Ahmed Grahić. Predsjednik sam Saveza bošnjačkih udruženja porodica zarobljenih i nestalih u Bosni i Hercegovini i predsjednik sam Udruženja nestalih lica Opštine Zvornik.

Imao sam priliku, suđenje u Beogradu dok se vodilo, tamo smo pratili ta suđenja. Ne bih o zaštiti svjedoka, ja bih se više osvrnuo ovdje na Tužilaštvo Bosne i Hercegovine. Po meni, imamo jednu vrstu svjedoka o kojima niko ne vodi brigu, pa niko ih čak i ne traži da svjedoče, a to su oni svjedoci koji imaju informacije o lokacijama grobnica. Ti svjedoci su nam vrlo bitni. Mi smo svjesni da za deset godina nećete imati potrebu ni pripremati svjedoke niti tražiti njihovu zaštitu, jer neće ih biti. Biološki će odumrijeti, neće biti svjedoka. Ali je nama bitno kako ohrabriti svjedoke koji mogu sutra, ili već danas – sutra je već možda kasno – da nam pokažu lokacije grobnica.

Žalosno je da mi u Bosni i Hercegovini još tražimo oko 8.000 nestalih osoba. Znete li kolika je to cifra? Osam hiljada. Ja govorim općenito u Bosni i Hercegovini; ne bih dijelio ni na Bošnjake, ni na Srbe, ni Hrvate, ja govorim općenito u ciframa.

Ja molim Tužilaštvo – ovdje vidim: gospodina Brkića, istražitelja – da pokušate preko ovih drugih institucija koji se bave ovim problemom da nekako dođete do ovih svjedoka. Nama je bitnije – ustvari, meni je bitnije, lično – da sutra neko pokaže grobnicu gdje će se pronaći 100, 200, 300 tijela, nego da ide tamo svjedočiti na sud, pa optuženog puste ili nemaju dovoljno dokaza. Dajte, molim vas, pozabavite se tim problemom.

Hvala.

Pitanje iz publike:

Zijad Smajlović, Udruženje "Pravda, mir, povratak", BiH

Sam naslov ovoga panela: Međunarodni sud i lokalna pravosuđa. Kao žrtva, očekivao sam mnogo više. Uz puno uvažavanje svjedoka jer, kako vrijeme prolazi, svjedoka je sve manje i manje; znači, biologija čini svoje. I njima sve čestitke na hrabrosti, i tako dalje. [...]

Imao bih ja desetak pitanja, od toga šta uraditi sa 26.000 osumnjičenih samo za Srebrenicu – koliko je njih privedeno pred lice pravde? Nije priveden niko. Pola ih je u Srbiji. I onda mi čujemo od tužioca iz Srbije kako je njegov kredibilitet ugrožen nekakvim presudama. A mi znamo da je njegov kredibilitet ugrožen time što on ne radi svoj posao. 26.000 osumnjičenih za genocid u Srebrenici, a genocid u Srebrenici je činjenica, to je potvrdio slučaj Krstić i slučaj Tolimir i tri-četiri presude na Sudu Bosne i Hercegovine. To su činjenice. Od toga ne može pobjeći niko. Žao mi je što nije tu da ga pitam kad će početi da radi svoj posao. Više od 60% ljudi se krije u Srbiji. E, po tome je on ugrožen.

Mogao bih ja pitati i Tužilaštvo Bosne i Hercegovine ovdje sijaset pitanja, ali pitaću samo jedno. Zašto još lica koja se dovode u vezu s genocidom u Srebrenici

rade u državnim institucijama? Bilo ih je 810, sad ih je negdje oko 550. Šta da očekuje svjedok ili žrtva kad izađe na sud da svjedoči protiv nekog zločinca, ako vidi da taj zločinac sjedi za hastalom prekoputa, u ulozi sudije, u ulozi istražitelja, u ulozi sudskog vijeća, i tako dalje? Da ne govorim o državnim agencijama - Državnoj agenciji za istragu i zaštitu (SIPA), Obavještajno-sigurnosnoj agenciji (OSA), i ostalima.

Mi smo, kao udruženja, dali punu podršku radu Sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine ali, shvatite, samo u onoj mjeri ukoliko će ono privedi pred lice pravde zločince. A ukoliko taj isti Sud i to Tužilačko vijeće pravi relativizaciju zločina, kao što je to uradio Haški tribunal sa zadnje dvije-tri oslobađajuće presude, takvu podršku oni neće imati. Oni mogu samo očekivati ispred Suda demonstracije.

Muris Brkić, istražitelj Tužilaštva BiH

Ne bih volio da ovo završimo bez da odgovorim gospodi, vezano za ekshumacije i za spisak za Srebrenicu.

Prije dvije godine, kad je Tužilaštvo BiH preuzelo ekshumacije, ja sam očekivao da će to biti sve ubrzano jer imamo jedan poseban odjel koji se bavi isključivo time. Međutim, upali smo u istu zamku kao što je to bilo i prije toga, a to je da idemo slučaj za slučaj, da se ekshumacije rade a da se ne dovode nikako u direktnu vezu sa zločinom, s predmetima. Još uvijek imamo problem s izvorom informacija, jer su to izvori Instituta za nestale osobe, za koje mi često ne znamo da li su ti izvori direktni izvršioци ili su to svjedoci tog zločina. Tako da ni ja nisam zadovoljan time jer nemamo tu informaciju. A mi bez te informacije ne možemo voditi proces. Dakle, bavimo se isključivo ekshumacijom, odnosno pronalaskom posmrtnih ostataka.

A što se tiče ovog spiska za Srebrenicu – dakle, radi se o spisku od preko 23.000 učesnika – greška je napravljena u radu komisije koja je to radila. Dakle, svi ljudi koji su u julu 1995. dobili plaću na tom području, iz tih jedinica, su stavljeni na spisak učesnika. Mi smo prije tri godine bili zatrpani, bukvalno, godinu dana smo radili predmete protiv policajaca koji su bili suspendovani zato što je vođena istraga protiv njih, policajci iz MUP-a RS-a. Godinu dana smo potrošili da bi dokazali da oni nisu bili učesnici događaja, odnosno da nisu počinili krivično djelo zbog čega bi bili procesuirani. Dakle, i to je bilo jedno sredstvo pritiska na Tužilaštvo, jer su nas opteretili takvim predmetima. Jer u toku istrage mi moramo dokazati i da se nešto nije desilo, a ne samo da se nešto desilo.

Moderatorica, Amela Ćosović-Medić

Ono što još imam za reći je jasna poruka koja proističe iz svega ovoga – ono što je i gospođa Mirsada iznijela u svom obraćanju – a to je da vas je nada u pravdu sve potakla da istupite i kažete svoje priče. Međutim, nekad se čitav proces posmatra kao pravda koja dolazi suviše sporo, a nekad i suviše kasno. Jasna je poruka i da na polju rada sa žrtvama i svjedocima ima još mnogo da se učini u čitavom regionu, u svim zemljama bivše Jugoslavije.

Mogu samo reći da sve što smo pomenuli o harmonizaciji, o regionalnom pristupu, o osiguravanju da svako ima pristup pravdi ukazuje na potrebu da blisko sarađujemo još i više, kako bi ovo sve postalo državno, nacionalno vlasništvo. Moramo nastaviti s takvim radom. Ukoliko to ne učinimo, pitanje je da li će ostati žrtava i svjedoka da nam ispričaju svoje priče i da li će se pravda zadovoljiti. Dakle, to je oblast u kojoj moramo nastaviti djelovati, čak i uz pomoć i uključenost MKSJ-a i dijeljenje naučenih lekcija, kao što je neko spomenuo. Sigurna sam da će neki reći i: “U redu, šta je bilo dobro? Šta može još da se unaprijedi? Gdje se mogu pronaći nacionalni partneri da bi se podijelila iskustva i nastavio rad čak i kad MKSJ okonča svoje djelovanje?”

Ovim riječima i bez dodatnih komentara bih završila ovaj panel i pozvala vas sve na pauzu za kafu do početka narednog panela.

PANEL 3

REPARACIJE ZA ŽRTVE RATNIH ZLOČINA U BIVŠOJ JUGOSLAVIJI: KAKO NAPRIJED?

Moderator:

Jonathan Sisson, regionalni savjetnik Programa za suočavanje s prošlošću, Odjel za ljudsku bezbjednost, Ministarstvo vanjskih poslova Švicarske

Panelisti:

- **Alexandros Zervos**, zamjenik šefa Kabineta predsjednika MKSJ-a
- **Peter van der Auweraert**, šef, Odjeljenje za imovinu, zemljište i reparacije, Međunarodna organizacija za migracije (IOM)
- **Juergen Schurr**, pravni savjetnik, REDRESS, UK
- **Sandra Orlović**, izvršna direktorica, Fond za humanitarno pravo, Srbija
- **Andrew Mayne**, predstavnik, Visoki komiserijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice (UNHCR) BiH
- **Henrik Villadsen**, generalni pravni savjetnik i šef Pravnog ureda EU, BiH
- **Thomas Osorio**, savjetnik za vladavinu prava i ljudska prava, Razvojni program Ujedinjenih nacija (UNDP) BiH

Moderator, Jonathan Sisson

Poznato vam je da je ovo konferencija kojom se obilježava dvadeset godina postojanja Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, koji se nalazi u Haagu, a osnovan je 1993. godine. Dakle, u svrhu postizanja pravde i kažnjavanja krivičnih djela u vrijeme kada je osnovan Tribunal prije dvadeset godina, 1993. godine, podkomisija UN-a za ljudska prava u Ženevi prezentirala je svoj prvi izvještaj o pravima na reparaciju. To je bio gospodin Theo van Boven - neki od vas možda poznaju osobu koja je napisala ovaj izvještaj o pravu na reparaciju. Ovaj izvještaj je zatim dalje razvijen u okviru sistema UN-a i 2005. godine postao je osnovni princip o reparacijama. Dakle, to je temeljni, glavni dokument kojim se utvrđuje pravo žrtava na reparacije. Čut ćemo nešto više o tom dokumentu tokom današnjeg popodneva.

Dakle, sagledavajući dugu historiju koja se bavi pitanjem pravde i sudskih postupaka, o kojima smo dosta toga čuli tokom konferencije, ali i pitanjem reparacija, ovog popodneva prikupili smo veći broj stručnjaka za ovim stolom, koji će biti u funkciji panelista, kako bi prezentirali neka stajališta u pogledu

pitanja reparacija na području zemalja bivše Jugoslavije, na zapadnom Balkanu, a naročito u pogledu izvještaja kojeg je MKSJ sponzorisao, a kojeg je Međunarodna organizacija za migracije (IOM) napravila. Autor tog izvještaja je danas s nama, zajedno sa svojim kolegom. Danas ćemo, dakle, o preporukama koje su prezentirane u tom izvještaju.

Jučer, tokom prvog dana ove konferencije, održali smo radni sastanak i iskoristili smo to što smo imali veliki broj stručnjaka prisutnih kako bismo razgovarali o temi reparacija, s fokusom na ovaj izvještaj, ali i izvan njega. Neke od ishoda i nalaza do kojih smo došli i koje smo formulisali tokom jučerašnjeg sastanka ćemo podijeliti s vama. Imam, dakle, izvjestiteljicu koja je zapisala sve to i koja će vam se obratiti.

Govorićemo o nizu pitanja u vezi s izvještajem Međunarodne organizacije za migracije i onome što je najvažnije u odnosu na publiku koja se nalazi ovdje. Znači, nećemo početi danas s panel diskusijom, već ćemo započeti s vama.

Jedno od važnih pitanja koje je postavljeno jeste da li postoji neki sveobuhvatan program o reparacijama, da li bi trebalo da takav program postoji u odnosu na žrtve. Čuli smo niz predstavnika žrtava i svjedoka. Veliki broj vas radi sa žrtvama i svjedocima. Željeli bismo vama dati priliku da podijelite s nama vaša iskustva u pogledu reparacija, ono što vi mislite da je danas neophodno u oblasti reparacija. Dakle, šta je to što žrtve žele u pogledu reparacija?

Dajte prvo da čujemo od vas šta je to što vi mislite da bi se trebalo uraditi po pitanju reparacija.

Komentar iz publike:

Murat Tahirović, predsjednik Udruženja žrtava i svjedoka genocida, BiH

Zahvaljujem se što ste malo obrnuli redoslijed. Ja sam Murat Tahirović. Predsjednik sam Udruženja žrtava i svjedoka genocida.

Šta žrtve žele? Nekoliko je stvari kad su u pitanju reparacije. Vjerovatno se u javnosti uglavnom poteže taj dio materijalne naknade koja se odnosi na novac koji bi žrtve trebale dobiti. Međutim, to je samo jedan od segmenata neophodan da bi se žrtve na adekvatan način uključile u nastavak života zajedno s ostalom zajednicom.

Ono što je, po meni, bitnije od same materijalne naknade jeste lustracija, koja je u Bosni i Hercegovini totalno zakazala. Jednim dijelom je bila započeta jako dobro. Kasnije se odustalo od nje i većina onih koji su sudjelovali u zločinima danas se nalaze u institucijama vlasti, počevši od najnižih nivoa mjesnih zajednica

pa do vrha države. I tu, nažalost, nije učinjeno ništa što bi dalo žrtvama neku satisfakciju, odnosno mogućnost da adekvatno sudjeluju u društvu. [...]

Komentar iz publike:

Jasmin Mešković, predsjednik Saveza logoraša Bosne i Hercegovine

Reparacije su vrlo bitan problem s kojim se bivši logoraši susreću. Ja sam u pauzi razgovarao s gospodinom Peterom van der Auwaertom i moram reći da nisam vidio bolji izvještaj kao što je izvještaj Međunarodne organizacije za migracije koji se tiče ključnih problema, a to su reparacije žrtava torture. Naime, logoraši su jedina kategorija koja je proistekla iz rata koja nema riješeno svoje zakonsko pitanje. Nema ga nijednim slovom, nijednom riječju. Mi smo radili prijedlog teksta zakona, dostavili smo ga u institucije Bosne i Hercegovine i očekujemo njegovo razmatranje do 10. decembra ove godine.

Također, sviđaju mi se tri ključne stvari koje je Međunarodna organizacija za migracije definisala u svom izvještaju, a to je, prije svega, utvrđivanje tačnog broja žrtava torture. Druga informacija jeste reparacija žrtava torture shodno ekonomskom stanju zemlje, i sljedeće jeste memoralizacija, obilježavanje mjesta stradanja.

Cijeneći vaše vrijeme i vrijeme svih ovih učesnika, želim da vas zamolim u ime logoraša, u ime Saveza logoraša Bosne i Hercegovine – koji broji 59 udruženja, okuplja 55.000 logoraša – da u razgovoru s predstavnicima vlasti u Bosni i Hercegovini utičete i zamolite kada je u pitanju donošenje Zakona o pravima žrtava torture. Ja sam primjerak Zakona koji je urađen i koji je već u proceduri dostavio gospodinu Peteru van der Auwaertu. Nadam se da će imati vremena da ga prevede na svoj službeni jezik kako bi se već u petak pripremio za sljedeći sastanak s predstavnicima Vijeća ministara.

Ovo je naša zadnja prilika da mi konačno taj Zakon o pravima žrtava torture dobijemo. Zakon je planiran da bude jedinstven. Znači, ja ne govorim samo ovdje o bošnjačkim žrtvama, ne govorim samo o srpskim žrtvama, ne govorim samo o hrvatskim žrtvama. Govorim o logorašima, te vas stoga molim da učinite zajedno svi napor – znači, pogotovo ekipa koja gore sjedi – kad su u pitanju razgovori sa predstavnicima vlasti u Bosni i Hercegovini, da se konačno zakon donese.

I još jednom čestitam svima onima koji su radili izvještaj kad su u pitanju reparacije žrtava torture na području cijele bivše Jugoslavije.

Komentar iz publike:**Branka Antić-Štauber**, predsjednica Udruženja "Snaga žene", BiH

Ja bih svima vama poželjela dobar dan i zahvalila na ovoj odličnoj konferenciji koja je danas organizirana u Sarajevu. Čestitala bih vam dvadeset godina rada, bez obzira kakvi komentari dolazili – dobri, loši ili bilo šta drugo. Ja sam Branka Antić-Štauber. Predsjednica sam Udruženja "Snaga žene" i ja, evo, skoro dvadeset godina radim sa žrtvama.

Ono što bih ja rekla, obzirom da sam je ljekarka po profesiji – nisam pravnik, nisam neko ko treba da prosudi i da kaže: ovaj je kriv, ovaj nije – smatram da bi trebalo da se razlikuje pravda i pravičnost. A pravičnost je ono što je našim žrtvama potrebno, a to je zadovoljenje jednog dijela reparacija, a to je rehabilitacija. Ispravna rehabilitacija žrtava nas u stvari dovodi do toga da se smanje tenzije ove koje smo danas ovdje čuli jer samo rehabilitacijom, ispravnim vođenjem i zadovoljenjem svih potreba – socijalnih, ekonomskih, zdravstvenih, psiholoških, pa, evo, i ekonomskih i materijalnih – možemo da dođemo do toga da jedan čovjek, pogotovo čovjek koji je traumatiziran, koji ima probleme koji su vezani za dešavanja u ratu... Da ne govorim o multiproblematički žena koje su preživjele ratno silovanje i koliko je institucija potrebno da tim ženama sad pomogne. Institucija. Vjerujte mi, ja sam svakodnevno sa ženama, njihovim muževima, njihovom djecom, njihovom unučadi i imamo jedan koncentričan krug širenja traume, transgeneracijski prenos. Mi nećemo biti u budućnosti zdravo društvo ako ne napravimo ispravnu rehabilitaciju, oporavak i zadovoljenje svih potreba tih ljudi koji su zaista heroji kad su sve ovo preživjeli.

Još jedna stvar koja je također značajna - bitna su djeca, rad s djecom. To ne smijemo zaboraviti, taj transgeneracijski prijenos. Ako u sadašnjosti, ako danas ne radimo s ljudima, ne radimo sa žrtvama, sigurno da nećemo imati dobru budućnost. Odnosno, danas bi trebali da radimo za budućnost da bi nam prošlost bila dobra. Ako ne radimo po tom pravilu i po tom uzusu, sigurno da nećemo imati ponovo tu dobru budućnost kojoj mi svi stremimo.

Komentar iz publike:**Marija Slišković**, predsjednica udruge "Žene u Domovinskom ratu", Hrvatska

Ja ću još jednom progovoriti o ženama Vukovara, silovanim ženama o kojima se govori tek zadnje dvije godine, po izlasku ove knjige.

Ono što žene Vukovara najčešće ističu i ono što istinski žele je, prije svega, pravda. Bez pravde ostajemo u situaciji da se u memoriji naroda prenosi nešto

što će biti klica loših odnosa u budućnosti, a ne vjerujem niti da se na temelju nepravde mogu graditi novi dobri suživoti.

Druga stvar, doktorica je rekla upravo to: potrebna je psihološka pomoć. Prvi puta ove godine žene silovane u Hrvatskoj imaju organiziranu terapiju. Mislim da je previše novaca potrošeno u različite oblike potpore civilnim društvima, a da su žrtve ostale po strani.

Pravnu pomoć žene ni danas nemaju i to je ono na čemu mi radimo i na čemu inzistiramo. UNDP je dao određena sredstva potpore Ministarstvu branitelja da napravi zakon, što mi nije jasno jer ta sredstva su, dakle, manja nego novi automobil u Vladi Hrvatske. Zakon neće biti gotov ove godine i izgledno je da dolazi za sljedeću godinu. Nada je samo toliko u tome da će taj zakon biti prvi zakon koji govori o silovanju, o potpori ženama, načinu stjecanja prava, i mogao bi svakako koristiti i u ostalim zemljama kao neka početna točka. [...]

Komentar iz publike:

Fikret Grabovica, predsjednik Udruženja roditelja ubijene djece opkoljenog Sarajeva

Ja sam Fikret Grabovica, predsjednik Udruženja roditelja ubijene djece opkoljenog Sarajeva. Pozdravljam sve prisutne i samo ću nekoliko rečenica, obzirom da nisam imao ranije priliku govoriti. [...]

Kada su u pitanju reparacije, mislim da su vrlo važne iz nekoliko razloga. Ja ću navesti samo dva praktična razloga kada je u pitanju populacija koju ja predstavljam. Obzirom da su mnogi roditelji koji su ostali bez najdražih bića ponovo dobili svoje potomke u nekim već i poznim godinama, a neki roditelji su ostali i bez dvoje djece – i oni su također obnovili porodicu – znači, oni su u poznim godinama u prilici da školuju svoju djecu kada su vrlo male mogućnosti, a školovanje je ovdje kod nas zaista sada veoma zahtjevno i mnogo košta i mnogi nisu u situaciji i prilici da svoju djecu školuju na odgovarajući način.

Pored toga, mnogi – zapravo, moglo bi se reći i svi – roditelji koji su izgubili svoje najdraže su jako oboljeli po više osnova i njima je potrebno i liječenje, pa potrebne su i psihoterapije. Međutim, sve to iziskuje finansijska sredstva koja oni nemaju, tako da su zaista u jednoj teškoj situaciji mnogi i iz tih razloga bi reparacije bile zaista neophodne.

Moderator, Jonathan Sisson

Hvala vam puno na ovim komentarima.

Volio bih da sad damo riječ našem panelu. I moja namjera, sad kad otvorim ovaj dio sesije, je da zasnujemo našu diskusiju na vašim komentarima jer mislim da eksperti – ljudi koji se bave ovim pitanjima na svakodnevnoj osnovi – su ljudi koji imaju različite funkcije. Imamo ovdje i predstavnike žrtava, imamo ovde ljude koji rade sa žrtvama.

Pokušaću da rezimiram sad ova pitanja koja ste vi pomenuli i teme koje ste vi pokrenuli, ustvari. Recimo, materijalna i nematerijalna kompenzacija, reparacija. Dosta ljudi kaže da se tu uopće ne radi o novcu, da se radi o obrazovanju za djecu, da se radi o zdravstvenim uslugama, da se radi o obezbjeđivanju uslova u kojima ovo društvo može funcionisati kao zdravo društvo.

Pomenuta je i druga generacija i taj transgeneracijski efekat nasilja i traume koja se prenosi, gledajući u budućnost i stvarajući uslove za zdravu budućnost.

Također je pomenuta lustracija, činjenica da dosta ljudi koji su bili uključeni, koji su počinili zločine za vrijeme rata, sad obavljaju javne funkcije u različitim organima vlasti u BiH ali i drugim zemljama u regionu.

Također je posebno pomenuto pitanje beneficija za žrtve silovanja i ljude koji su bili u logorima za vrijeme rata. To su vrlo različita pitanja kojima se treba baviti različito. Pitanje je kako osmisliti politiku reparacija koja će uzimati u obzir sve ove aspekte.

Mislim da ste se u većini vaših komentara osvrnuli i na pravni okvir. Kako osmisliti pravni okvir koji će biti funkcionalan, koji će biti primjenjiv? To je nešto što mora da se uradi na državnom nivou, na nivou Bosne i Hercegovine. Svaka zemlja očigledno mora da ima pravni okvir koji pokriva različite oblasti, pa tako i ovu oblast.

Sad bih htio da dam riječ panelu da pokušaju da odgovore na neka od ovih vaših pitanja. Jedno od vaših pitanja se ticalo izvještaja IOM-a, tako da ću sad da zamolim kolegu iz Tribunala, iz Kabineta predsjednika, Alexandrosa Zervosa da nam kaže nešto više o tome zašto je Tribunal dao mandat IOM-u da pripremi ovu studiju o reparacijama.

Alexandros Zervos, zamjenik šefa Kabineta predsjednika MKSJ-a

Hvala puno, Jonathane. U vlastito ime i ime predsjednika Merona i čitavog Tribunala, htio bih da vam se zahvalim na svojoj vašoj pomoći u toku ove konferencije. Htio bi se zahvaliti i Peteru van Auweraert iz IOM-a na fantastičnom izvještaju koji će biti jako dobra osnova za današnju diskusiju. Htio bih se zahvaliti svima vama koji ste ostali s nama do ovog posljednjeg panela i koji još uvijek sjedite ovdje, i koji ste učestvovali u diskusiji dajući jako zanimljive komentare koje smo prethodno čuli.

Evo odmah da krenemo od historijata. Kao što je predsjednik Meron danas ranije primijetio, mandat Tribunala je bio veoma precizan, ali istovremeno i veoma ograničen od samog početka: dakle, da sudi pojedincima optuženim za zločine u nadležnosti Tribunala i da utvrdi da li je dokazano van razumne sumnje da su ti pojedinci počinili te zločine. Ovakva suđenja, brzo je postalo jasno, nisu bila dovoljna da bi se riješili svi problemi koji su uslijedili u situaciji nakon konflikta, a koji su proizašli iz tih zločinima.

Više predsjednika Tribunala, uključujući i sudiju Robinsona i sudiju Merona, su pristupili brojnim institucijama uključujući Vijeće sigurnosti i druge, i razgovarali konkretno na temu reparacija, tražeći da međunarodna zajednica nadopuni rad Tribunala po ovom pitanju. Iskreno ću vam reći da, kad se predsjednik obratio međunarodnoj zajednici na temu reparacija, reakcija većine predstavnika međunarodnih organizacija je bila dosta negativna. Rečeno nam je da se fokusiramo na ono što je naš mandat. Svaki put kad je tražen novac ili materijalna sredstva donatori nisu bili zadovoljni. Tako da je, u svjetlu takve reakcije, Tribunal odlučio da zatraži pomoć IOM-a da istraži mogućnosti koje postoje u smislu napretka koji mora da se postigne u vezi pitanja reparacija. S obzirom da je tribunal smatrao da su reparacije i šira pitanja izuzetno važna, trebalo nam je novo mišljenje, mišljenje nekog sa strane, jer je bilo očigledno da do tog trenutka nismo bili uspješni.

Rezultat svega toga je bio ovaj jako kvalitetan izvještaj koji je, između ostalog, i tema naše diskusije i zato smo ga i uključili u današnju konferenciju. Ovaj izvještaj je ponudio jednu jako zanimljivu perspektivu, a jedna od stvari, između ostalog, je to da Tribunal možda i nije prava institucija koja bi trebalo da se bavi pitanjem reparacija. Tako da bi su našoj diskusiji trebali osvrnuti na to koje su onda to institucije koje se trebaju baviti pitanjem reparacija i pobrinuti se da to funkcioniše.

Na kraju, htio bih samo da kažem da sam ohrabren komentarima gospodina Tahirovića, koji je pomenuo čitav opseg stvari koje reparacije treba da pokrivaju, a koje se ne odnose samo na materijalne stvari. To je nešto što mi treba da imamo u vidu u budućim diskusijama koje ćemo voditi.

Moderator, Jonathan Sisson

Hvala, Alexandros.

Sad možda nekoliko riječi o tome zašto je ovaj panel na konferenciji Tribunala. Zbog toga dajem riječ gospodinu Peteru van der Auweraertu iz IOM-a, koji je dobio zadatak da pripremi jedan sveobuhvatan izvještaj o reparacijama. Peter, možeš li nam iznijeti neke od glavnih zaključaka ovog izvještaja IOM-a?

Peter van der Auweraert, šef, Odjeljenje za imovinu, zemljište i reparacije, IOM

Hvala svima na pažnji. Dozvolite mi da se prvo zahvalim Tribunalu, bivšem predsjedniku MKSJ-a kao i njegovim bivšim kolegama, od kojih su neki ovdje s nama danas i koji sada rade u drugim organizacijama, kao i predsjedniku Suda, gospodinu Meronu, koji je zatražio od nas da pripremimo ovaj izvještaj. Veliko mi je zadovoljstvo da na dvadesetogodišnjici Tribunala razgovaramo i o ovom izvještaju. Dvadeset godina naslijeđa Tribunala je naslijeđe i međunarodne zajednice koja je uložila sve svoje resurse u kaznenu pravdu.

Čuli smo danas dosta kritika na račun stvari koje su mogle da budu urađene na bolji način, ali činjenica je da je puno investirano u smislu materijalne i političke podrške kaznenoj pravdi. S druge strane kada uporedimo koliko je međunarodna zajednica uložila u restorativnu pravdu, ili u reparacije za žrtve, vidimo da je uloženo veoma malo u odnosu na to koliko je uloženo u kaznenu pravdu.

Takvo stanje stvari nije jedinstveno za BiH. IOM je, naprimjer, pružao podršku vladi u procesu reparacija u Sierra Leoneu u Africi. Kada pogledamo suđenje Charlesu Tayloru, koji je bio jedan od gospodara rata tamo, samo njegovo suđenje je koštalo 250 miliona dolara, suđenje čiji je rezultat bio da se osudi jedna jedina osoba. Istovremeno, međunarodna zajednica, zajedno s nekim organizacijama UN-a – UN Women, IOM, Fond UN-a za izgradnju mira – mi smo se borili da prikupimo šest miliona dolara da bismo obezbijedili reparacije hiljadama žrtava. Postavlja se pitanje gdje ide taj novac međunarodne zajednice. S jedne strane, znači, imamo 250 miliona dolara da se osudi jedan jedini čovjek, a s druge strane ne možemo da prikupimo šest-sedam miliona. Time ne želim da kažem da MKSJ ili Sud za Sierra Leone trebaju dobiti mnogo manje sredstava – to sigurno nije argument, ali argument koji želim da naglasim je da žrtve također zahtijevaju ovakvu investiciju.

Još jedna stvar: htio bih da se zahvalim ljudima i udruženjima koji su odvojili svoje vrijeme kako bismo razgovarali o reparacijama. Mogu da zamislim, kada vas

dvadeset godina nakon završetka rata, još jedan stranac dođe i pita “A šta vi tačno želite”, da ste u iskušenju da odgovorite “Molim Vas, ne tražite mi više vrijeme na priču o jednim te istim pitanjima”. Jako cijenim da su ljudi – kako vi danas koji ste ovdje, tako i oni s kojima smo razgovarali, a koje smo pomenuli na kraju našeg izvještaja - izdvojili vrijeme za ovo. Hvala vam, bez vas ne bismo mogli pripremiti ovaj izvještaj.

Da budem otvoren, neću sad govoriti o detaljima izvještaja. Već sam ga prezentovao ovdje u Sarajevu i velik broj vas je bio prisutan, tako da nema potrebe da ponovo govorim o svim tim detaljima. S tačke gledišta međunarodne zajednice, kao i vlada različitih država, moramo biti odgovorni za novac i način na koji se sredstva troše u Bosni i Hercegovini i izdvajaju za Bosnu i Hercegovinu. Postoje kategorije žrtava koje uopšte nisu prepoznate, kao što su to i neki od vas naglasili. Oni nemaju pristup pomoći – zdravstvenoj pomoći ni psiho-socijalnoj pomoći. Kako je to moguće?

Za mene je upravo to možda i bilo najšokantnije otkriće. Uprkos svim naporima koje su organizacije građanskog društva uložile, koje su međunarodne organizacije uložile, i dalje imamo ogroman broj ljudi koji još uvijek nema pristup osnovnom zdravstvu. Gdje je otišao taj novac? Međunarodna zajednica je – činjenica je – uložila ogromne sume novca u pomoć koja je upućena na Balkan.

Da, shvatam da je pitanje reparacija politički osjetljivo i da se tu nameću brojna pitanja, ali, iskreno, ovo je tema o kojoj mora da se razgovara. Zašto se i dalje dešava to da postoje žrtve koje nisu prepoznate i priznate? I zašto ove žrtve nemaju pristup uslugama koje su im neophodne? Kad razgovarate s predstavnicima međunarodne zajednice, kad razgovarate s predstavnicima donatora država, oni svi kažu: reparacija je dosta skupa. Međutim, ne radi se tu uopšte o dodatnom novcu. Tu se radi o trošenju sredstava koja već postoje, koja su namijenjena za ovu svrhu. Dakle, novac postoji i ja sam siguran da je mnogo više toga moglo da se uradi sa sredstvima koja su na raspolaganju, koja su bila na raspolaganju.

Mislim da je to jedan od glavnih zaključaka. To je jedna od tema koju smo mi željeli da pokrenemo zaključcima našeg izvještaja. Nije to sad ništa komplikovano za izvesti: određenoj kategoriji ljudi treba obezbijediti pristup uslugama koje su im neophodne i mislim da se mnogo više moglo uraditi sa postojećim sredstvima.

Druga stvar je da ne možemo da kažemo: evo, ovdje imamo model reparacija koji vi sad trebate da primijenite ovdje. Ovdje se zapravo radi o potrebi da se razgovara i da se pitanje reparacija razloži na mnoga potpitanja, tipa: ko su žrtve, kakvu vrstu pomoći trebaju?

Jako me je ohrabrila poruka koju ste uputili vladama – i mislim da je to jako važno - a to je da se tu ne radi samo o novcu. Materijalna strana jeste važna,

ali to je samo simbolični znak prepoznavanja. A takvo prepoznavanje ne košta milione dolara. To je nešto što se može uraditi. Tu se radi i o pristupu osnovnim uslugama.

Tako da, mislim, da bi reparacije kao koncept trebalo raščlaniti u više korisnih tema o kojima treba da se razgovara, o kojima političari treba da razgovaraju, da prestanu govoriti samo da svi imaju pravo na reparacije i da se usredsrede na konkretne programe koji treba da budu osmišljeni u ovom smislu.

Htio sam da istaknem još nekoliko stvari koje sam čuo od vas u vašim obraćanjima. Prva od ovih stvari je nešto što smo i mi pominjali u našem izvještaju – Jonathan je to već pomenuo – a to je da li naponi treba da se sprovedu na međunarodnom ili regionalnom nivou. Na osnovu konsultacija koje smo mi imali, mišljenja koja smo mi čuli, naš zaključak je da bi možda regionalni pristup bio najprikladniji.

Jedan važan element ovdje - to sad nije moje mišljenje, to sam čuo od vas s kojima sam razgovarao - jeste taj element prepoznavanja, priznavanja. Da li žrtve zaista mogu biti prepoznate ukoliko za to ne postoji napor u cijelog regiji? Jer za žrtve je jako bitno da budu prepoznate u svojoj zajednici. Svako priznaje svoje žrtve. Pitanje je kako svi zajedno možemo da prepoznamo da je bilo žrtava u svim zajednicama.

Jedna od odličnih stvari u vezi sa zakonom je – i nešto o čemu će se, ja se nadam, razgovarati 15. decembra u Parlamentu – da se njime tretiraju i žrtve mučenja. Dakle, ne bošnjačke žrtve, srpske žrtve ili hrvatske žrtve, već ljudi koji su bili podvrgnuti mučenju. I kako čitava ova kategorija može da bude priznata bez regionalnog napora? To ne znači da se ne treba nastaviti s nacionalnim naporima, ali, barem smo mi to predložili u našem izvještaju – jedna od preporuka iz našeg izvještaja je da bi regionalni pristup možda mogao biti i najbolji pristup.

Također smo razgovarali i o pitanju - možda je ovo malo previše tehničko pitanje, i možemo o tome da razgovaramo nekom drugom prilikom – ali je to jedno od pitanja koje se često pominje u kontekstu reparacija: Da li se one odnose na nasilje ili na štetu koju su ljudi individualno pretrpjeli zbog nasilja? Sad, u našem izvještaju, zasnovanom na međunarodnom iskustvu i iskustvima drugih zemalja, mi smo naveli zaključak da imamo hiljade žrtava u bivšoj Jugoslaviji i da bi bilo praktično nemoguće sprovesti program reparacija koji bi bio kvalitetan i sveobuhvatan, da obuhvati svaku individualnu osobu. Da li bi uopšte bilo moguće, znači, za svaki poseban slučaj identifikovati konkretne potrebe svake pojedine osobe? Ili je možda bolje razmišljati o reparacijama koje se zasnivaju na osnovi nasilja sprovedenog nad tom kategorijom ljudi. Tako da su to neka konceptualna pitanja o kojima smo mi više razgovarali dok smo pripremali izvještaj.

Još samo jedna stvar, mislim da je jako bitno poslati poruku vlastima. Kao prvo, mislim da postoji konsenzus među svima nama koji se bavimo ovim pitanjima, među svima nama koji sjedimo sada u ovoj prostoriji, da je neophodan sveobuhvatan program reparacija i da je važno pratiti različite inicijative da bi se to omogućilo. Upravo zbog toga mislim da je jako bitan ovaj Zakon o žrtvama nasilja i mislim da Parlament mora da ga usvoji. To ne znači da je time to pitanje završeno. To bi bio prvi korak a onda sve žrtve trebaju da imaju sličan tretman.

Mislim da je neophodan taj sveobuhvatni napor i da je važno to naglasiti vladama. I na to mislim kad spominjem nešto što vi već radite – kad, recimo, vlasti kažu: “Mi ne možemo da priuštimo sveobuhvatne reparacije jer su one preskupe”, mi treba da im odgovorimo: “Ne radi se o tom da li ćete vi trošiti resurse. Ukoliko niste proaktivni, ukoliko ne uspostavite sveobuhvatan program, postoje sudovi poput Evropskog suda i Suda za ljudska prava koji će vam narediti da platite.” Ukoliko ste političar, zapitaćete se šta je bolje – biti proaktivan, usvojiti zakon ili platiti kompenzaciju kad vam to naredi Sud iz Strasbourga. Mislim da je ovo jako bitna poruka. Reparacije nisu opcionalno rješenje, to je nešto što mora da se uradi.

I na kraju, još jedna stvar o sljedećim koracima koji treba da budu preduzeti, jer smo mi putovali dosta regionom, predstavljali ovaj izvještaj. Bili smo i na Kosovu, bili smo u Srbiji, imali smo prezentaciju ovdje u Sarajevu. Ja ću održati prezentaciju u Evropskoj komisiji u januaru, u petak idemo u Banja Luku gdje ćemo predstaviti izvještaj Vijeću ministara, i također planiramo organizovati prezentaciju izvještaja u Hrvatskoj. Ideja nije da kažemo svima: “Pogledajte ovaj naš fantastični izvještaj!” Ideja je da se upitamo svi zajedno koji su sljedeći koraci, kako napraviti iskorak iz ovih diskusija koje svi vodimo već neko vrijeme, kako pristupiti pripremi konkretnih programa za reparacije svim žrtvama konflikta na teritoriji bivše Jugoslavije.

Još jedna stvar o kojoj smo govorili ranije, a mogu da obećam ovdje: IOM je organizacija koja je posvećena pružanju podrške svim procesima koji postoje lokalno i regionalno. Gdje god je potrebna naša pomoć, nama je zadovoljstvo da je pružimo. Međutim, mi kao organizacija ne možemo da podržimo reparacije striktno kao takve. Mi nemamo politički mandat da radimo s vladama na političkom nivou kako bismo izdigli pitanje reparacija na viši nivo. Tako da želim da se obratim svim ostalim organizacijama u ovoj prostoriji – ako možemo postati partneri s organizacijama kao što su OSCE i Evropska unija - koji mogu to politički iznijeti na regionalni nivo, jer to nije nešto to ja mogu učiniti. Ja mogu pružiti tehničku pomoć i podršku kao kad sarađujemo zajedno s UNDP-om u Bosni i Hercegovini u kontekstu izgradnje strategije tranzicijske pravde. Tako da su nam očajnički potrebni partneri koji će raditi s nama na ovim pitanjima.

Hvala vam puno na pažnji. Nadam se da nisam oduzeo previše vašeg vremena. Hvala puno svima vama koji ste učestvovali u pripremi ovog izvještaja.

Moderator, Jonathan Sisson

Hvala, Peter, ne samo na prezentaciji, već i na cjelokupnom radu koji ste ti i tvoje kolege uložili na izradi ovog izvještaja. Mislim da je ovo odlična osnova za našu diskusiju. Ohrabreni smo koracima koje ste preduzimate.

O nekim pitanjima koja si spomenuo željeli bismo da čujemo više. Kad govorimo o narednim koracima koje treba poduzeti, spomenuo sam da smo jučer imali radni sastanak kojem su prisustvovali neki od članovi panela, kao i neki dodatni stručnjaci, koji su identifikovali neka pitanja za koja, gledano iz naše perspektive, treba vidjeti kako se uklapaju u probleme koje ste vi naglasili. Zato smo i počeli s vašim uglom gledanja.

Sada bih želio zamoliti Iwonu Zakowsku da nam se pridruži. Ona je naš izvjestilac sa jučerašnje radne sjednice. Ona može da vam predstavi neke od zaključaka našeg jučerašnjeg radnog sastanka.

Iwona Zakowska, izvjestiteljica s radne sjednice

Hvala, gospodine Sisson.

Jučerašnji radni sastanak je okupio veliki broj stručnjaka za pitanje reparacija. Današnji panelisti su činili dio ove grupe. Ovaj usmeni izvještaj će dati kratak pregled njihovog doprinosa i diskusije tokom radnog sastanka.

Započeli smo sesiju predstavljanjem članova panela koji su kratko opisali svoj rad, naročito u vezi s reparacijama. Zatim smo dali jednu genezu izvještaja IOM-a o reparacijama za žrtve rata u bivšoj Jugoslaviji. Peter van der Auweraert nam je dao ažurirane podatke o prezentaciji izvještaja, u pogledu toga šta je učinjeno nakon objavljivanja izvještaja, kao i s uvidom gdje i kome je prezentiran, naglašavajući da cilj ovih događaja nije bilo promovisanje izvještaja, već da se razgovara o izvještaju i predlože sljedeći korakci. Ovaj proces će se nastaviti i u budućem periodu.

Nakon prezentacije, diskutovalo se o izvještaju s fokusom na zaključke i preporuke iznesene u izvještaju, kao i o drugim pitanja izvan izvještaja koja su usko povezana s reparacijama. Neka od ključnih pitanja o kojima se raspravljalo tokom sastanka su bila: reparacije su identificirane kao jedan od najzanemarenijih aspekata tranzicijske pravde u regiji, što je ostavilo veliki broj žrtava koje su mnogo propatile bez efektivnog lijeka i pomoći. Potreba da se prilagode jezik i pristup kada se govori o reparacijama s različitom ciljnom publikom, kao što su međunarodna zajednica, lokalni političari, žrtve i opća javnost, je važna kako bi

se osiguralo da svi razumiju šta je predmet razgovora i šta to nam još uvijek danas nedostaje.

Također smo razgovarali o dihotomiji između regionalnog i nacionalnog pristupa, i smo se svi složili da su oba pristupa jednako važna i da se ne trebaju gledati isključivo jedan ili drugi, već trebaju ići zajedno rukom pod ruku i nadopunjavati se. Razmotrene su regionalne inicijative koje su trenutno u toku, kao Sarajevski proces, Inicijativa za REKOM i njihova važnost u korištenju lekcija koje su naučene u procesu uspostavljanja sveobuhvatnog programa reparacija. Slično, pozitivni primjeri mogu se koristiti za izgradnju regionalnih napora u mjeri u kojoj je to moguće.

U pogledu političke inicijative, grupa se složila da je jasno iskazivanje predanosti političkih aktera na nacionalnom i regionalnom nivou neophodno kako bi se reparacije povele naprijed uz jasno prepoznavanje da ovaj proces s vremena na vrijeme koče protivriješni i različiti prioriteti različitih vlada.

Grupa je također raspravljala o potrebi balansiranja očekivanja i preferencija žrtava i drugih učesnika u uspostavljanju jednog sveobuhvatnog programa reparacije s raznim ograničenjima, kao što su izvodljivost, resursi i praktična razmatranja.

Razgovaralo se i o pitanju mobilnosti žrtava, s obzirom da su mnoge žrtve propatile povredu ljudskog prava na teritoriji gdje su nekad živjele, a više ne žive tamo.

U pogledu koraka koji se trebaju preduzeti, sljedeće stvari nisu nešto o čemu se grupa složila jer to nije bio forum gdje se donose odluke. To su radije neki konkretni prijedlozi za razmatranje. Ti sljedeći koraci bi mogli uključiti: radnje kojim će se utvrditi međunarodna i regionalna organizacija koje će povesti naprijed ovo pitanje reparacija; organizacija regionalnog političkog sastanka na visokom nivou koji će se razraditi na osnovu postojećih diskusija i zamaha koji imamo u pogledu reparacija; jačanje diskusija na nacionalnom i regionalnom nivou kroz organizacije i ciljane radionice koje uključuju različite aktere: predstavnike udruženja žrtava, međunarodne organizacije, predstavnike vlasti.

Četvrta stvar o kojoj se govorilo i koja je predložena kao sljedeći korak jeste utvrđivanje različitih modaliteta za finansiranje. Jedno od pitanja o kojem se razgovaralo u grupi jeste prinudno oduzimanje imovine protivpravno stečene u ratu kao jedan od načina finansiranja.

Glavni zaključak ovog sastanka jeste da postoji jasna potreba za organizacijom i održavanjem daljnjih nacionalnih i regionalnih dijaloga koji će uključiti aktere iz civilnog društva s ključnim, predstavnicima vlasti i političkih stranaka.

Ovdje ću se zaustaviti i vratiću riječ svojim kolegama, članovima panela.

Hvala vam.

Moderator, Jonathan Sisson

Hvala, Iwona. Hvala što si pripremila ove zabilješke.

Dakle, jedno od pitanja koje je postavljeno jučer je pitanje općeg razumijevanja. Šta podrazumijevamo pod tom riječju kad govorimo o reparacijama?

Imamo stručnjaka iz organizacije REDRESS, koja je specijalizirana za pravne lijekove i reparacije žrtava. Juergen Schuur, možete li nam Vi reći međunarodne norme i standarde? Kakva je definicija reparacija? A u ovom pogledu, možda da nam kažete ko je žrtva, ko je eventualni korisnik programa reparacija.

Juergen Schurr, pravni savjetnik, REDRESS, UK

Hvala ti, Jonathane. Hvala i MKSJ-u što nas je pozvao da učestvujemo na ovom važnom sastanku.

Činjenica da razgovaramo o reparacijama također ukazuje da su reparacije zapravo dio nasljedstva Tribunala, jer bez Tribunala i njegovog rada tokom proteklih dvadeset godina vjerovatno ne bismo tako daleko odmakli kao što je to slučaj sa zakonom o reparacijama. Ako pogledamo razvoj prava na reparacije u okviru međunarodnog zakona od trenutka kad je Tribunal osnovan, bilo je zaista značajnih dešavanja u tom pogledu, naročito, osnovni principi UN-a, koje je Jonathan ranije pomenuo, u pogledu prava na reparacije. Oni jasno utvrđuju i naglašavaju šta je zapravo reparacija u skladu s međunarodnim zakonom. Jasno se navodi da postoje dva aspekta: proceduralni aspekt, gdje države, u skladu s međunarodnim humanitarnim pravom, moraju obezbijediti žrtvama čija su ljudska prava prekršena mogućnost da dobiju reparaciju. Dakle, država mora obezbijediti efektivne pravne lijekove putem, na primjer, sudskih postupaka, a to se također vidi u izvještaju IOM-a, a može se steći i putem programa reparacija, koji je više administrativne prirode.

To me dovodi do drugog bitnog aspekta reparacija. Tokom današnjeg dana, a naročito tokom ove sesije, čuli smo više puta “reparacije” i mora se naglasiti da postoji pogrešno percipiranje reparacija, naročito među onima koji donose politike i odluke u vladi. Reparacija ne znači samo novčanu naknadu. Novčana

naknada je ključni faktor koji pomaže žrtvi da zadovolji neke svoje ekonomske potrebe, kao posljedica kršenja njihovih prava, ali tu je također i restitucija, imovine, i rehabilitacija – nekoliko puta smo danas čuli – koja je naročito važna u vezi s mučenjem i seksualnim zlostavljanjem, kako bi se moglo pozabaviti posljedicama zdravstvene i psihološke prirode.

I zadovoljenje je spomenuto kao mjera reparacije, a važno je prepoznati da istraga i gonjenje počinitelja jeste također jedan vid zadovoljštine i mora biti dio prava na reparacije. Danas smo čuli nekoliko puta koliko je to važan aspekt, naročito u pogledu nestanaka i onoga šta se desilo članovima porodice. Reparacija treba da garantuje da se ovo neće ponoviti i da se neće desiti nova kršenja u budućnosti, a može obuhvatiti i promjene u zakonu, ali i u obuku vojske i policije. Ovo je, dakle, kratak pregled različitih vidova reparacija koje postoje.

A što se tiče definicije žrtve, prema međunarodnom zakonu, još ću biti kraći. Ovo je pokriveno jako puno u izvještaju IOM-a i vjerovatno ste dosta i pročitali o tome. Važno je definisati žrtve, najprije zbog toga što, kao što je Peter spomenuo, kako bi se žrtva prepoznala i priznala kao žrtva – to je već jedan vid reparacije – ali i zbog toga što država priznaje prava žrtvi na reparacije.

Osnovni principi vrlo jasno navode da žrtva može biti pojedinac. Nismo o tome toliko puno danas raspravljali, ali također mogu postojati i kolektivne žrtve, odnosno zajednice i grupe koje su pretrpjele kolektivnu štetu, naprimjer, kao rezultat genocida ili određenog masakra koji je počinjen u nekim selima ili drugim mjestima.

Žrtve također mogu obuhvatiti članove porodice i važno je tu utvrditi do kojeg stepena su uključeni rodbina i rođaci. Veoma je važno u ovom kontekstu da su žrtve žrtve, bez obzira da li je počinitelj kršenja prava identificiran ili ne. Dakle, njegova odgovornost i osuda nije neophodna da bi žrtva uživala status žrtve.

Ovdje ću završiti i ostaviću više vremena za druge članove panela.

Moderator, Jonathan Sisson

Hvala puno za ovo kratko obrazloženje o pravnim normama i standardima koji se odnose na reparacije, kao i na definiciji žrtve u skladu s međunarodnim pravom.

Da li ima možda neki komentar ili pitanje iz publike?

Komentar iz publike:**Munira Subašić, predsjednica Udruženja Pokret "Majke enklava Srebrenica i Žepa", BiH**

Evo, ovako, ja ću samo dvije-tri stvari da kažem.

Prijašnji predsjednik Suda Robinson je uvijek u svom izvještaju Savjetu bezbjednosti govorio da je potreban fond za žrtve u Bosni i Hercegovini. Znam da je i ovaj predsjednik također to govorio i nadam se da će i dalje govoriti kad bude slao svoje izvještaje ili govorio o svojim izvještajima. To je jedno.

Zakon o nestalim osobama Bosne i Hercegovine je usvojen, ali naša vlada - pošto nam je Evropa napravila da imamo tri predsjednika i nekoliko vlada - ne može da se dogovori. Nisu se mogli dogovoriti gdje će biti sjedište fonda, da li će biti u Federaciji ili Republici Srpskoj. I taj zakon je prošao sve procedure. Znači, i objavljen je, i usvojen u Parlamentu i u Domu naroda, i svugdje, i on stoji u ladici. A u tom zakonu bi imali sve - fond za žrtve, i obilježavanje memorijala, i na sahranu, i na dženazu bi imale pravo porodice - sve, sve što treba jer porodice su stvarno učestvovala u donošenju tog zakona. I najbolji je zakon na svijetu i mislim da je jedini zakon koji je urađen u Bosni i Hercegovini.

Samo da vam nešto kažem. Kod nas se još nije definisalo ko je žrtva, a ko nije. Za mene lično nije žrtva onaj ko je pripadao nekoj paravojnoj jedinici ili vojsci - da li vojsci Bosne i Hercegovine, da li HVO-u, da li Vojsci Republike Srpske. On je vojnik te vojske i on bi trebao tražiti tamo odštetu i sve drugo od te vojske koja ga je poslala, i njegova porodica. Za mene je žrtva osoba koja nije imala pušku, koja je odvedena iz kuće, iz podruma, bez puške, i tako dalje. [...]

Pitanje iz publike:**Ramiz Ahmetović, predsjednik Udruženja porodica nestalih, nasilno odvedenih i ubijenih Bošnjaka Brčko Distrikta, BiH**

Ja se danas prvi put javljam. Dolazim iz Brčkog. Predsjednik sam Udruženja ubijenih Bošnjaka Brčko Distrikta. Ne bih puno uzimao vremena. Sve je rečeno otprilike što je imalo da se kaže. Samo jedno pitanje za vas koji ste sad govorili.

Jedno pitanje za gospodina Alexandrosa Zervosa, koji je rekao u svojem izlaganju: "beneficije za silovanje i logoraše". Gospodin Peter van der Auweraert je rekao: "reparacija za nasilje, štetu koja je pričinjena ljudima". I zadnji govornik je napomenuo: "novčana primanja, povratak imovine, mučenje, tortura, seksualno zlostavljanje". Sve ja to podržavam, naravno. Međutim, pitam vas samo jedno: šta je sa porodicama ubijenih? Ima li tu njih igdje? Iz vaših izlaganja, oprostite

gospodo, nisam vidio. Ja mislim, pošto predstavljam porodice ubijenih, da porodice ubijenih imaju pravo na reparaciju. Kroz vaša izlaganja uopšte nisam to zapazio. Molim odgovor jedan.

Dalje, kad sam se već uključio, još samo na brzinu da vam kažem: kod nas u Brčkom je praksa da 20% – ako idemo u parničnom postupku privatno, znači preko advokatske kancelarije – advokatska kancelarija 20% uzima maržu, odnosno zaradu za svoje usluge što ostvarimo pravo na reparaciju. A kod nas je, znate, u Brčkom 15.000 maraka za ubijeno dijete, sad-zasad. Prije je bilo 3.000 maraka da se naplaćuje. Po tom pravcu, možete li vi nama šta bar pomoći? Te pravne usluge da neko, putem te reparacije ili nekim sredstvima, da to snosi. Bar bi nam tu pomogli, jer vjerujte da je puno kad nam uzmu 3.000 maraka na 15.000, puno je. I odmah on naplati od RS-a – pošto tu, znači, dolaze svjedoci – i od RS-a naplati svoje usluge, tako da njemu izađe ta nekakva usluga otprilike, po meni, i do 40%. Mislim da je to već štetno za nas i da je to previše. Zasad toliko.

Moderator, Jonathan Sisson

Hvala.

Sad imamo nekoliko panelista koji uopšte nisu imali priliku da vam se obrate.

Ovo su dosta konkretni slučajevi koji moraju, naravno, da budu riješeni. Govorimo ovdje o pravima žrtava i zajednica, i s druge strane o obavezi države. Jer znamo da država nije ispunjavala svoje obaveze u smislu usvajanja zakona i plaćanja kompenzacije. To nije situacija samo u Bosni i Hercegovini, već i u čitavom regionu. Zakon o nestalim osobama postoji, ali se samo djemično sprovodi. Međutim, postoji razlika između različitih grupa žrtava.

I sad možda bi bilo dobro da čujemo nekoliko naših panelista koji se bave ovim stvarima, predstavnika građanskog društva, koji su bili dosta aktivni, možda i najaktivniji od svih sektora, te predstavnike međunarodne zajednice ovdje.

Zamoliću sad Sandru Orlović da nam ona da svoju perspektivu. Sandra je u velikoj mjeri u Srbiji bila uključena u pomaganju žrtvama da podnesu tužbe, i također ste bili dosta aktivni zajedno s REKOM-om. Volio bih da čujem od Vas povezanost između pronalazjenja činjenica i reparacija. Da li je moguće da REKOM bude katalizator za sveobuhvatan program reparacija u regionu?

Sandra Orlović, izvršna direktorica, Fond za humanitarno pravo, Srbija

Hvala. Dobro veče svima.

Vi ste pomenuli te sudske postupke i tužbe koje je Fond za humanitarno pravo pokrenuo, u ime žrtava zločina i drugih kršenja prava, protiv Republike Srbije. I da objasnim i da svi zajedno analiziramo zbog čega uopšte dolazi do tih tužbi, ne samo u slučaju Srbije, već i u slučaju tužbi koje su podnete od strane nekih nevladinih organizacija, udruženja žrtava u Bosni i Hercegovini.

Svi znamo ovde da u okvirima svake države postoje određene mere koje neki nazivaju reparacijama. Ja spadam u grupu onih koji smatraju da te mere, u okvirima država na teritoriji bivše Jugoslavije, ne mogu se nazvati reparacijama zbog toga što naprosto one po svojoj suštini, po svojoj prirodi spadaju u neke socijalne mere koje se žrtvama i njihovim porodicama daju isključivo zbog toga što ih država i zakonodavac vidi kao osobe koje više nisu sposobne da privređuju. Pa onda tamo se u tim zakonima, bez izuzetka u svim državama bivše Jugoslavije, traži da žrtva, recimo, silovanja ili torture dokazuje da živi sa povredama koje su u procentu od 50% ili 60%, i tako dalje. Ja mislim da je to ponižavajuće i da svaka žrtva mora da primi određeno obeštećenje ili podršku države samim tim što je bila žrtva nekog zločina ili kršenja ljudskih prava, a ne zbog toga što nije više u stanju da privređuje i da pomaže svojoj porodici.

A osim toga, u svim tim nacionalnim, da kažem državnim merama podrške postojećim, ni u jednom od tih zakona kojim se te mere propisuju ne možete da nađete ni pola rečenice o nekom simboličkom priznanju patnji i simboličkom priznanju odgovornosti za ono što se desilo tim ljudima. Pa tako, recimo, imate situaciju u Federaciji Bosne i Hercegovine da su prava civilnih žrtava rata, odnosno civilnih invalida rata, stavljena u zakon koji se tiče socijalne zaštite porodica s decom. Dakle, to je na tom nivou regulisano i mislim da to nikako ne može ostvariti onaj simbolički aspekt reparacija. Otuda su se brojne žrtve i iz Bosne i Hercegovine, i Hrvatske, i Crne Gore, i Kosova odlučile da tuže one države i one entitete koje smatraju odgovornim za ono što im se dogodilo. Dakle, bez obzira što te žrtve ili porodice imaju neku pomoć, neku podršku svoje države, oni i dalje traže to formalno priznanje od strane onih koji su zločine počinili.

I to je negde odgovor na Vaše pitanje – ja se izvinjavam, zaboravila sam ime; Zijah, ja mislim – gde Vi tražite, dakle, da reparaciju plati onaj ko je odgovoran, onaj ko je projektovao zločin. Dakle, te tužbe jesu izraz potrebe da se patnja prizna, ali od strane onih koji su tu patnju stvorili.

Ja mislim da bi u perspektivi jedan regionalni fond u koji bi novac za obeštećenje, za kompenzaciju žrtvama uplatile sve države, shodno njihovom učešću u počinjenju ratnih zločina, možda mogao da dovede do tog utiska da ipak

za ono što se desilo i za patnje žrtava i nepravdu koju su preživjele ipak odgovaraju i plaćaju oni koji su odgovorni. Pri tome ne isključujem ni učešće međunarodne zajednice u jednom takvom regionalnom fondu.

S druge strane, regionalni pristup, kao što je to primećeno i u ovom jako dobrom izveštaju Međunarodne organizacije za migracije, pruža još jedan dobar i važan aspekt kada je reč o reparacijama, a to je da se pre nego što se krene u isplatu i razgovor o reparacijama mora utvrditi ko su sve žrtve. Mi danas u regiji bivše Jugoslavije imamo nekoliko registara ljudskih gubitaka koje su stvorile i još uvek stvaraju neke nevladine organizacije ali to, naravno, nije dovoljno. Potrebno je stvoriti registre žrtava torture, žrtava seksualnog nasilja, žrtava nezakonitog pritvora – logoraša, i tako dalje – dakle, jedinstvene registre, iz prostog razloga što moramo izbeći situaciju koju imamo danas, a to je da se u različitim zemljama žrtve istog zločina različito tretiraju. U, recimo, Srbiji je pre dva ili tri meseca Vlada Srbije donela odluku da se ukine status civilnih žrtava rata ženama koje su bile zatvorene u nekim logorima u Bosni, iz prostog razloga zato što one nisu bile državljanke Republike Srbije u to vreme. Dakle, imamo situaciju u kojoj žrtve jednog te istog zločina, zavisno od toga gde danas žive, imaju različit tretman i priznate su, odnosno nisu priznate kao žrtve.

Ne bih više govorila.

Moderator, Jonathan Sisson

Znamo da Vi imate puno toga još da kažete jer je Vaša organizacija veoma aktivna.

Polako ćemo morati da počnemo sa zaključcima. Htio bi još da dam priliku drugim panelistima da nam se i oni obrate u vezi s nekoliko konkretnih pitanja.

Imamo ovdje predstavnika UNHCR-a gospodina Andrewa Mayna i htio bih da ga pitam: pominjano je ovo u izvještaju IOM-a – Sarajevski proces, dakle regionalni projekat stambenog zbrinjavanja. Ovo jeste, na neki način, dio tog programa reparacija. Pravo na povratak je definitivno dio čitavog koncepta reparacija. Vi ste bili dosta aktivni u osmišljavanju i implementaciji ovog programa stambenog zbrinjavanja. Da li mislite da bi ovo možda mogao da bude neki model za program reparacija koji je opisan u izvještaju IOM-a i da li Vi vidite tu neku povezanost? Da li postoji možda neka mogućnost kolaboracije između ovih programa?

Andrew Mayne, predstavnik, UNHCR BiH

Hvala puno na pitanju.

Prvo bih ukratko htio da kažem da Sarajevski proces jeste rezultat dugogodišnjeg rada i da predstavlja jedan veliki angažman svih koji su učestvovali i učestvuju u ovom procesu. Evo, recimo, kad govorimo o procesu reparacija, neki od učesnika u ovom sastanku su već opisali kako su se dešavali neki drugi procesi i uporedili ih s ovim procesom, a to su procesi koji su također trajali više godina, i bili su zakočeni, nisu se realizovali.

Nešto što je bitno da se kaže je da je Tribunal još jednom izvukao ovu temu iz te tišine i zatražio od IOM-a da pripremi jedan dobar izvještaj koji na jedan vrlo taktičan način pristupa pitanju kako se ovaj proces zapravo može unaprijediti. Upravo to, po mom mišljenju, je ključno pitanje i mislim da bi u zaključcima ove konferencije to trebalo da se pomene: kako unaprijediti proces, šta dalje?

Lekcije koje su naučene iz Sarajevskog procesa, naprimjer, kao što je neko ranije primijetio, organizacija koja treba da vodi ovaj čitav proces prvo mora da bude identifikovana. Dakle, ko će voditi proces i njemu posvetiti neophodnu pažnju, s obzirom da proces mora da traje nekoliko godina da bi mogao da bude uspješno završen. To nije jednostavan proces. Mislim da je jako dobro da Tribunal, koji predstavlja upravo te napore ostvarivanja pravde u čitavom regionu, podupire ovaj proces. Ja bih zatražio od Tribunala da nastavi da podupire ovaj proces u budućnosti, dok se možda ne nađe neko idealnije rješenje.

Jedan drugi element za koji mislim da je jako bitan u originalnom programu stambenog zbrinjavanja je to da – vlastima je trebalo dosta da se ovo postigne, naravno – ali postoji interes da se razgovara na ovu temu. Tako da, ukoliko postoji znak da postoji volja za razgovorom, mislim da treba da se iskoristi taj trenutak. Ali, ukoliko je to teži dio, onda je potrebno osmisliti drugačiju taktiku koja bi bila najbolja za proces reparacija. Uloga građanskog društva bi mogla biti jako značajna u tom smislu.

Tako da bi možda prioritet bio da se odredi ko je ustvari nosilac ovog procesa, a onda da se angažuju organizacije građanskog društva koje već saraduju, koje su aktivne u regionu, koje bi mogle da rade dalje na definisanju kategorije žrtava, da definišu njihove potrebe, i također mjere koje bi bile odgovarajuće u smislu reparacija tim kategorijama žrtava. Na osnovu toga bi mogao da se pripremi prijedlog rješenja. Ovo rješenje bi bio dobar korak naprijed u tom procesu koji bi vodila organizacija nosilac ovog procesa. Onda se ti rezultati mogu predstaviti vladama u regionu. Trebala bi se odrediti i organizacija koja bi u kasnijim fazama nastavila vođenje ovog projekta.

Za vrijeme Sarajevskog procesa, koji je sam po sebi nesavršen proces, uspjeli smo da se vlade saglase oko zajedničkih ciljeva i da počnu da rješavaju probleme raseljenih osoba. Postoji veliki potencijal, ne samo u smislu ovog konkretnog projekta stambenog zbrinjavanja, već tu postoji i šira dimenzija, a to je spremnost da se razgovara na tu temu i da se postave konkretni ciljevi, takođe i spremnost da se ovaj proces nastavi na zadovoljstvo svih strana, što je izuzetno važno.

Tako da mislim da je jako bitno da pokušamo i ovaj proces da dovedemo na taj isti nivo.

Hvala.

Moderator, Jonathan Sisson

Hvala na komentarima.

Imamo ovdje predstavnika Evropske unije, pravnog savjetnika, i htio bih da se zadržimo na političkom nivou samo na trenutak.

Kao što znate, jedno od bitnih pitanja koja se tiču pristupanja Evropskoj uniji je pitanje kondicionalnosti, dakle saradnje s Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju. U našem pristupu, kao što smo ranije već čuli kad smo govorili o pravu na reparaciju, pravo na pravdu je jedan od stubova tranzicione pravde. Drugi stub je pravo na istinu, pravo na znanje, pravo na reparaciju i garancija neponavljanja.

Moje pitanje Vama bi bilo da li je ovo pitanje kondicionalnosti primjenjivo i kad govorimo o pravu na reparacije? Dakle, da li Evropska unija prati šta vlade iz regiona rade po pitanju ispunjavanja svojih obaveza u pogledu reparacija na isti način kako je Evropska unija pratila pravosudna pitanja u regionu.

Henrik Villadsen, generalni pravni savjetnik i šef Pravnog ureda EU, BiH

Hvala. Reći ću nekoliko stvari o tome.

Naime, kriteriji koje mi primjenjujemo za proces pristupanja Evropskoj uniji isti su kao kopenhagenski kriterijumi. Ne govorim to sad jer sam ja iz Danske, već se tu jednostavno radi o kriterijima koji su davno postavljeni i kriterijima koji su isti za sve zemlje koje žele da pristupe Evropskoj uniji. I u okviru toga mi, naravno, vršimo procjenu svake od zemalja koja želi da pristupi EU. Takva je situacija i u slučaju Bosne i Hercegovine. Tretiramo svaku zemlju kao poseban slučaj jer

ne možemo da uzmemo jednu državu i da kažemo: evo, tako je to urađeno u Hrvatskoj, tako treba da bude i u Srbiji, i tako ćemo uraditi u Bosni i Hercegovini. Imamo, dakle, iste kriterije, ali tretiramo zemlje na osnovu njihovih specifičnosti.

Historijski gledano, Evropska unija je oduvijek zainteresovana za ovaj dio Evrope i ovu državu od rata pa do danas. Imali smo blisku saradnju na polju vladavine prava i provođenja pravde. Trenutno mi smo glavna organizacija u ovoj zemlji koja detaljno analizira pitanja pravde. Trenutno, ono što je bitno u Bosni i Hercegovini kad govorimo o pravdi, što je jako bitno za ovaj čitav proces, jeste strukturirani dijalog o pitanjima pravosuđa u okviru kojeg razgovaramo o ranom otvaranju poglavlja u procesu pristupanja, a to je dio procesa kroz koji svaka zemlja mora da prođe kao zemlja kandidat za članstvo u Evropskoj uniji, iako nije zvaničan kandidat.

Moderator, Jonathan Sisson

Hvala. Pomenuli ste Bosnu i Hercegovinu, pa samo da dam riječ mom kolegi Thomasu Osoriju, koji radi za UNDP. UNDP pomaže vladi Bosne i Hercegovine na razvoju strategije tranzicijske pravde. Ponovo tu govorimo o holističkom pristupu, uključujući pravo na istinu, reparacije i garancije da se zločini ne ponove.

Thomas Osorio, savjetnik za vladavinu prava i ljudska prava, UNDP BiH

Hvala Jonathanu. Hvala Tribunalu.

Htio bih da kažem da je ovo, evo, još jedna dvadeseta godišnjica. Prije dvadeset godina, dakle, Ujedinjene nacije su imale dokaze da su se desila silovanja žena, djece i muškaraca, i to sistematska i široko raširena silovanja. Ove činjenice su tad uspostavljenе, od strane komisije eksperata tzv. Bassiouni komisije, i veliki broj grupa s kojima smo tad razgovarali, 1993. godine, su grupe s kojima ja i danas razgovaram.

Dakle, mi pokušavamo da pronađemo odgovore za ove ljude kojima su učinjene ovakve stvari. Reparacija je definitivno jedan od tih odgovora. Lako je reći: moramo da razgovaramo s predstavnicima vlasti. To je očigledno. Međutim, moramo da razgovaramo i s predstavnicima građanskog društva, sa svima vama. Svi moraju da budu svjesni, da priznaju da ono što se desilo je bilo užasno i da prihvate to kao takvo. I to je polazna tačka.

Druga pitanja su u ovom trenutku tehničke prirode. Imamo niz odličnih platformi. S vladom radimo četiri godine na strategiji o tranzicionoj pravdi koja je možda kontroverzna. Međutim ta strategija ima elemente koji mogu omogućiti

vlađi da, ukoliko strategija bude usvojena, obezbijedi zadovoljenje: traženje istine, memorijalizacija, prepoznavanje.

Jonathan je počeo da govori o pravima. Da, mi se bavimo i pravima. Ne govorimo tu o nekim poklonima vlade, ne govorimo o poklonima građanskog društva i drugih elemenata. Govorimo o vašim pravima, pravima koja vi imate: pravo da znate šta se desilo vašim voljenima, gdje su i kakva je njihova sudbina; imate pravo na reparaciju – o tom upravo sad govorimo u okviru ovog panela – što je od ogromnog značaja.

Jer u izvještaju IOM-a je došlo do demistifikacije reparacija. Tu je došlo do razjašnjenja koncepta reparacija. I čuli smo različita mišljenja kako od nas u panelu, tako i vas, i to su teme o kojima se govori godinama. Ne radi se tu samo o novcu. Naravno, novac jeste dio svega, ali kompenzacija, nadoknada, popraviti nešto – ne može baš to lako da se prevede. Bilo nam je teško da nađemo pravu riječ na bosanskom, srpskom, hrvatskom jeziku. Kad kažem “popraviti”, to ne zvuči dobro. Kad kažemo engleski izraz “repairing”, to zvuči puno bolje. Međutim, ni to nije idealna riječ. Radi se o tome da se uništeni životi ponovo izgrade da bismo bili u stanju da počnemo proces suočavanja s prošlošću.

Ono što želim da kažem je da imamo strategiju. UNDP radi s vašim vlastima na ovoj strategiji, zajedno s drugim agencijama, ali je neophodno da se i vi uključite, da imate razumijevanja za ove napore koji se sprovode, da bi ova pitanja mogla da počnu da se rješavaju kao nešto što vam nije poklonjeno, kao nešto na šta vi imate pravo i što vam pripada. Trebate tražiti ta prava.

Gdje stojimo danas? Trenutno imamo nacrt strategije koji je Vijeće ministara odobrilo i dalje prosljedilo u parlamentarnu proceduru. Sljedeći je, dakle, Parlament da vidi da li postoje možda neki nedostaci, neke praznine u zakonodavstvu. Nadamo se da će to biti elementi koji će podržati nacrt zakona koji se bavi žrtvama torture, a o kojem se trenutno raspravlja u Parlamenu. Međutim postoje još mnogi drugi nedostaci u pravnom sistemu, koji onemogućavaju različitim nivoima administracije da rade s vama, odnosno s onima koji pružaju te usluge. Ovdje vidim mnoge naše prijatelje i kolege koji pružaju te usluge. Sve su to bitni elementi. Reparacije su dio ovih napora, dio tog holističkog paketa tranzicijske pravde. Mislim da možda izraz o kojem bi sad trebalo da se govori je suočavanje s prošlošću. Tranzicijska pravda se nekako automatski veže uz pravdu. Kao što ste čuli, a mnogi od vas to već znaju, to se ne tiče samo sudskih postupaka.

Ja zapravo želim da zatražim vašu pomoć. Ovo je taj ključni trenutak, ovo je 20. godišnjica. Ja mnogo od vas poznajem već skoro dvadeset godina i mislim da nema boljeg trenutka od ovog da se fokusiramo na ove napore. Reparacije su samo dio tog paketa.

Hvala Jonathan.

Moderator, Jonathan Sisson

Hvala, Thomase. I hvala ti na radu koji ulažeš, na saradnji s mnogim osobama, od kojih su neke i ovdje.

U odnosu na našu radnu sesiju jučer i poente koje je iznio Peter, važno je istaći da je ovo zajednički napor. I IOM je naveo da su potrebni partneri na političkom nivou, na međunarodnom nivou, ali i partneri u zemljama, kako bi zajedno radili i govorili kao jedan glas na reparacijama. Ne govorim o specifičnim kategorijama. Ne radi se samo o ovoj jednoj kategoriji, već i o svima onima koji su poginuli tokom rata. To su sva pitanja koja se moraju riješiti. Ne govori se samo da se favorizuje jedna grupa žrtava u odnosu na drugu, već da se prepoznaju ljudska patnja i gubici.

Moram sada zaključiti ovaj panel. Nadam se da je način na koji smo govorili o ovome bio zajednički naš napor i, kao što je naš kolega Peter van der Auweraert naveo, ovo je početak diskusije koja će se vjerovatno odvijati na mnogo različitih nivoa. Mislim da ćete se opet sastati sa kolegama iz IOM-a koji će se vratiti u region da se ponovo sastanu sa vama i da objasne u kom stadijumu e proces pregovora.

Nekoliko osoba u ovoj prostoriji predstavljaju organizacije civilnog društva. Vaša podrška će biti od ključne važnosti, kao što smo čuli od naše kolegice iz Fonda za humanitarno pravo, također od predstavnika udruženja žrtava, ali i stručnjaka iz UNHCR-a i iz Evropske unije. Dakle, ovo je pitanje koje ima veze s budućnošću Evrope: na koji način će poštovati žrtve i ponašati se prema žrtvama rata u ovom postkonfliktnom periodu.

Hvala vam puno na vašem doprinosu i učešću u našim razgovorima. Nadam se da ćemo vas opet uskoro vidjeti, možda samo u malo različitom sastavu.

ZAVRŠNE RIJEČI

Kate Mackintosh, zamjenica sekretara MKSJ-a

Dobar dan svima. Zovem se Kate Mackintosh i zamjenica sam sekretara MKSJ-a. Zadovoljstvo mi je biti danas ovdje.

Mislim da su diskusije koje su vođene danas bile vrlo poučne i želim lično zahvaliti svima. Također bih željela da izrazim zahvalnost donatorima koji su sve ovo omogućili, naročito Evropskoj uniji, vladama Švicarske, Luksemburga, Nizozemske i Republike Koreje, kao i Inicijativi za pravdu Fonda za otvoreno društvo. Također želim da pozdravim napore svih zaposlenih u MKSJ-u koji su ovo omogućili, našeg osoblja u Bosni, osoblja u Beogradu, kao i u Haagu. Najviše bih željela da se zahvalim svima vama koji ste nam se pridružili ovdje, i jučer i danas, i to – moram reći – uprkos vremenskim uslovima.

Za MKSJ, ova konferencija nije bila prilika za govore, već za slušanje onoga što vi, narod bivše Jugoslavije, imate da kažete. Na ovu dvadesetu godišnjicu MKSJ-a i, naročito, u vezi s tim u kom smjeru vi želite da idete dalje na temelju onoga što je MKSJ postigao do danas i kako želite da na toj osnovi nešto gradite. Mislim da je dvadeseta godišnjica ozbiljna stvar. Ona zaslužuje da na trenutak zastanemo i razmislimo o tome šta je postignuto. Kako izgleda dvadeset godina rada nekog suda? Možda sada govorim donekle iz perspektive Sekretarijata MKSJ-a. Bilo je razgovora o sudskoj praksi, te nekim od izrečenih presuda. Ali, iz moje perspektive, dvadeset godina rada Suda znači 7.500 dana u sudnici, zabilježenih na 1,6 miliona stranica transkripata. To znači 4.500 svjedoka koji su doputovali u Haag iz svih dijelova svijeta i koji su pažljivo davali svoje iskaze pred Sudom u nekom obliku. To također znači, kao što smo ranije čuli, da je 161 pojedinac optužen za neke od najozbiljnijih krivičnih djela i procesuiran prema slovu zakona. Zato mislim da je dvadeseta godišnjica trenutak kada treba zastati i podsjetiti se ovih dostignuća.

Također mislim da je ovo trenutak kad zapravo možemo vidjeti završetak rada MKSJ-a. Cilj ove konferencije bio je da stvori prostor u kojem možemo da razmislimo, ili, što bi bilo primjerenije, u kojem vi možete da razmislite kako da se započne s izgradnjom na temelju ovih dostignuća ka onome što je Nataša Kandić nazvala mehanizmima za prevazilaženje ograničenja krivičnog pravosuđa. Kao što smo nekoliko puta danas čuli, krivična pravosuđe je samo jedan element, jedan djelić veće slagalice na putu oporavka od konflikta i masovnih zločina, prema pomirenju i zacjeljenju rana.

Nadam se i vjerujem da će ideje koje su ovdje iznijete, na kojima je rađeno i koje su razvijane, i danas i jučer, u vezi s pitanjima zaštite svjedoka, otvorenog pristupa

sudskim arhivama – o čemu danas nismo razgovarali, ali je na tu temu juče održan veoma produktivan sastanak radne grupe – i ključnim pitanjem reparacija za žrtve biti razvijene u regionu i poslužiti kao osnova za posao koji treba obaviti u narednih dvadeset godina.

Hvala vam na pažnji.

Prof. dr. Ivo Komšić, gradonačelnik Sarajeva

Srdačno vas sve pozdravljam i želim iskazati svoje žaljenje da nisam mogao oba ova dana sudjelovati aktivno u radu ove konferencije, radi drugih obaveza koje sam imao. Ali sam s velikim zadovoljstvom došao pred kraj ove konferencije i želim nešto reći.

Naravno, uz zahvalnost koju svi iskazujemo Haškom tribunalu za ono što je radio ovih proteklih dvadeset godina – da ja sad ne ponavljam sve te zahvalnice, i tako dalje, sve te fraze koje se u ovim prilikama izgovore – velika je stvar da se ova konferencija održava u Sarajevu, u gradu koji je bio preko 1.400 dana u opsadi, koji je bombardiran, i tako dalje – da ja sad opet ne pričam tu historiju – gradu koji je bio žrtva, simbol stradanja i, naravno, simbol obnove Bosne i Hercegovine. Grad Sarajevo pokazuje svoje mogućnosti. Pokazuje, zapravo, da postoje još uvijek unutarnji kapaciteti kod ljudi kojima se može prevazići sve ono što se zbilo.

Ali, neću o tome govoriti, o tome ste vi – vidim po ovom sadržaju koji sam dobio – govorili i jučer i danas, nego ću samo nastaviti ovdje, na ovoj tački, gdje je gospođa Mackintosh završila, ustvari, kad je rekla da se radi o vrlo važnoj stvari nakon dvadeset godina, o naslijeđu Haškog tribunala. Naravno, naslijeđe Haškog tribunala jesu i presude koje su izrečene za ratne zločine koji su izvršeni. Presude koje se odnose na pojedince, jer Haški tribunal je pravna institucija koja utvrđuje pojedinačne, osobne krivice onih koji su izvršili zločine, na temelju dokaza.

Ali ovdje je jučer bilo govora o ovome što ću ja reći, i danas je – evo, maloprije – to pomenuto. U naslijeđe Haškog tribunala spada arhiv, ogromna građa koja ima 1,600.000 stranica, u koju spadaju iskazi svjedoka, veliki broj svjedoka, i tako dalje. To je građa koju su skupljali tužitelji, to je građa koju su skupljali advokati obrane također. Zašto je ona za nas danas značajna? Haški tribunal će završiti svoj pravni posao – dakle, on će obaviti do kraja suđenja ovima koji se sada tamo nalaze, kojima se sudi – a ova građa ostaje dragocjena i veoma je važno da je ovdje bilo govora o tome da ona bude na raspolaganju, preko ovih informacijskih centara o kojima ste govorili.

Vrlo je važno da takav jedan centar bude u Sarajevu. To ne govorim kao

gradonačelnik Sarajeva, nego ovo sada govorim kao profesor univerziteta. Mi znamo, koji se bavimo društvenim i humanističkim naukama, da krivica nije samo pravna. Haški sud je utvrdio i utvrdiće pravnu krivicu svakog pojedinačno. On utvrđuje pojedinačne krivice. Međutim, u ovom našem slučaju, kao i u slučaju svih zločina koji su se dešavali u svim ratovima, mi dobro znamo da, osim pojedinačnih, osobnih krivica, koje se utvrđuju u pravnom postupku na sudu, i tako dalje, postoje i odgovornosti.

Ja bih ovdje pomenuo ono što je već poznato, što je nekad još stari Jaspers poslije Drugog svjetskog rata izrekao – da postoji politička odgovornost, da postoji moralna i da postoji metafizička. E, ovaj arhiv nama koji se bavimo društvenim i humanističkim naukama upravo treba za to biti dostupan, i svima onima koji će se sada, nakon završetka pravnih postupaka i utvrđivanja osobnih krivica, baviti preko ovoga arhiva, preko ove obilne dokumentacije, ovim odgovornostima.

Jer politička odgovornost nije pojedinačna odgovornost. Politika je kolektivni čin. Nijedan pojedinac se ne može baviti politikom. Postoje političke grupacije ovdje kod nas, u Bosni i Hercegovini i u regiji, koje snose političku odgovornost za zločine koji su se desili i kojima nikad neće biti suđeno, jer to nije pojedinačna, osobna krivica koju utvrđuje sud. Ali za one koji se bave teorijom djelovanja, one koji se bave teorijom politike – politologe, sociologe, socijalne psihologe, pa i psihologe čak – za njih je to jako važno, da se utvrdi politička krivica. Jer bez utvrđivanja političke krivice mi ne možemo objasniti događaje koji su se desili, ne možemo objasniti pozadinu zločina, odnosno ne možemo objasniti onu atmosferu, ono stanje u koje su ljudi dovedeni da naprave zločine. Dakle, to je jedna vrlo važna dimenzija i zato je veoma potrebno da ova arhiva bude dostupna za ovu vrstu proučavanja. Da je proučavaju, dakle, sociolozi, da je proučavaju politolozi.

Također, kad govorim o moralnoj krivici, čini se, da je to jedna beznačajna stvar. Uopće to nije beznačajna stvar, to se vidi po posljedicama ratnim. Jer danas postoje ljudi koji su oboljeli – postoje dijagnoze za tu vrstu bolesti – koji su moralno i psihički potpuno razoreni jer su učinili nešto što je dovelo u pitanje njihovu savjest, makar naknadno. Dakle, kad je sve prošlo, oni su se sukobili sa samima sobom. A mi znamo da na toj oštrici noža gdje se mi susrećemo sami sa sobom, tamo se zbiva naša moralna sudbina.

I moramo, oni koji se bave time moraju odgovoriti na to pitanje: Kako se to moglo desiti da su svi moralni imperativi propali i da su ljudi se usudili, neki samoinicijativno, a neki bez obzira na moralnu obavezu koju imaju prema sebi, počinili tako strašne zločine, bez obzira na vojne zapovjedi koje su imali pred sobom? Pa čak imate jako puno slučajeva gdje su oni koji su učinili zločine prekršili vojne zapovjedi, otišli su mnogo dalje nego što su im njihovi pretpostavljeni u vojnoj hijerarhiji zapovjedali. To su stvari za znanost. Znanstvenici moraju odgovoriti na ta pitanja. Naravno, to uključuje i veliki angažman suvremene

psihologije i socijalne psihologije. Za te znanosti ovi arhivi su dragocjeni.

Na kraju ću pomenuti i tu metafizičku odgovornost. Da bismo nju utvrdili, također moramo imati otvorene ove arhive. Da se vidi. Jer ja vjerujem da se iz tih arhiva može vidjeti ko snosi sve odgovornost za ono što nije učinjeno, a moglo se učiniti. To je ta metafizička odgovornost, koju je, kako sam napomenuo, još stari Jaspers pomenuo za zločine koji su počinjeni u Drugom svjetskom ratu. O čemu se radi? Ovdje se ne radi samo sada o odgovornosti domaćih ljudi za nečinjenje. Oni koji su mogli spašavati, nisu spašavali. To je veliki problem. Kako to da su ljudi gledali tako hladnokrvno tako brutalne, neposredne zločine pred sobom bez ikakve reakcije? Kako je zločin mogao postati navika?

I tu, naravno, spada odgovornost, i to nam je jako važno, treba utvrditi metafizičku odgovornost – jer ne možemo pravnu, ne možemo čak ni političku, iako bi se o tome dalo govoriti – ali možemo govoriti o metafizičkoj odgovornosti međunarodne zajednice, posebno zemalja Evropske unije, koji su sve hladnokrvno gledali. Otpočetak su ovdje imali evropske promatrače, dobivali su vrlo opširne izvještaje o tome šta se ovdje zbiva i imali su elektronski i video-nadzor, satelitski, nad svim našim događajima. I pustili su da se dese zločini. Prisluškivali su komandante – ja to znam jer sam slušao neke takve izvještaje – prisluškivali su ih, znali su da postoje naređenja o strašnim zločinima i nisu ništa poduzeli da ih spriječe.

To je također odgovornost. Ne za Haški sud, ni za jedan sud, jer ne radi se – kako sam rekao na početku – o osobnoj krivici. Radi se o ovoj vrsti odgovornosti koju treba znanost da utvrdi, da stavi u znanstvenu literaturu. Da se zna da se to desilo ovdje, krajem 20. stoljeća, nakon svega onoga što se desilo u Drugom svjetskom ratu. Kao da zločini Drugog svjetskog rata uopće nisu postojali, tako su se neki dijelovi međunarodne zajednice ponašali prema onome što se zbivalo u našoj zemlji.

Evo, zato je jako značajno da se ova stečevina, o kojoj smo ovdje maloprije čuli, sačuva u ovom arhivu, velikom, ogromnom arhivu, i da bude na raspolaganju kroz ove informacijske centre. Ja bih bio jako sretan, ne samo kao gradonačelnik, već kao profesor univerziteta koji se bavi ovom problematikom, da ti arhivi nam budu ovdje na raspolaganju preko tog informacijskog centra. I ne samo meni, vjerujem mnogim ljudima koji će se time baviti. Meni sada dolaze, kao profesoru, ljudi, studenti, doktoranti, iz Španije, iz Švedske, iz Amerike, i tako dalje, traže tu dokumentaciju jer misle da je ja imam, pošto sam ja imao značajnu ulogu u ovom ratu. I pošto puno znam o ovome ratu.

Hvala vam na pažnji. I još jednom podvlačim i veliki, veliki, ogromni značaj ovoga arhiva i te odluke da on nama bude na raspolaganju.

Hvala svima.

André Schaller, ambasador Švicarske u Bosni i Hercegovini

Poštovani učesnici, dobro veče. Znam da sam ovdje da bih zaključio ovu konferenciju, pa bih vas zamolio da mi dopustite da naglasim tri stvari.

Prvo, puno hvala svima vama koji ste omogućili održavanje ove konferencije kojom je ovdje, u Sarajevu, obilježena dvadeseta godišnjica MKSJ-a. Hvala svim govornicima i učesnicima, koji ste došli ovdje, u Sarajevo, iz mnogih zemalja. Svojim različitim stručnim znanjima i iskustvima, bilo kao sudije, tužioci, prestavnici žrtava ili civilnog društva, naučnici ili novinari, dali ste doprinos značajnom poslu koji je obavljen u ova dva dana. Žao mi je što nisam mogao da prisustvujem vašem radu, jer sam imao druge obaveze – imali smo još jednu konferenciju – ali moji saradnici su bili ovdje i izvijestili su me o svemu što se dešavalo.

Ovakve diskusije su uvijek teške i još uvijek bolne za žrtve i za njihove porodice. Međutim, bitno je održavati dijalog. Dijalog i poštovanje su neophodni na putu ka pomirenju. Želim da zahvalim i organizatorima, Međunarodnom krivičnom sudu za bivšu Jugoslaviju i njegovom osoblju, koji su omogućili da se ovaj forum održi. Zahvaljujem i Evropskoj uniji, Luksemburgu, Nizozemskoj, Republici Koreji i Inicijativi za pravdu Fonda za otvoreno društvo na njihovoj podršci.

Druga stvar koju sam htio da kažem jeste da smo svi svjesni da rad tribunala i sudova, lokalnih i međunarodnih, predstavlja neophodan preduslov da bi žene i muškarci, države i regioni, mogli da se djelotvorno suoče s prošlošću nakon užasnog i razornog sukoba. U tome je rad sudova od ključnog značaja. Ti ljudi imaju pravo na pravdu, pravda mora biti obezbijeđena i počiniooci moraju da odgovaraju za ono što su učinili, u skladu sa zakonom. U Bosni i Hercegovini, Švicarska je zajedno s drugim međunarodnim partnerima pomogla u procesu suočavanja s prošlošću, na primjer podrškom potrazi za nestalim osobama, podrškom programu zaštite svjedoka i podrškom procesuiranju ratnih zločinaca.

Treća stvar koju sam želio da kažem, dame i gospodo: prošlost jeste bitna, ali istovremeno moramo da se okrenemo prema budućnosti. Naša je obaveza da preduzmemo sve neophodne korake kako bismo osigurali da se užasni zločini i kršenja ljudskih prava koje su žrtve pretrpjele više nikada ne dese. Da se više nikada ne ponovi!

Nemojmo se baviti samo tamnom stranom ljudskog ponašanja. Podjednako je važno pokazati primjere muškaraca i žena koji su se pobunili protiv neljudskosti. To isto se desilo i ovdje. Na primjer, Srđan Aleksić, koji je izgubio život spašavajući život svog prijatelja Alena Glavovića u Trebinju. Sjetimo se, također, ljudi koji su sačuvali sarajevsku Hagadu kroz mnoge sukobe. Oni nam svima daju nadu, a naročito mladim generacijama. Oni dokazuju da nismo zarobljeni niti u jednom

historijskom ciklusu. Život se sastoji od izbora. Hrabri muškarci i žene su ti koji mjenjaju stvari i grade budućnost na ljudskim vrijednostima. Budućnost se ne događa sama od sebe, budućnost moramo izgraditi.

Dame i gospodo, da zaključim. Uvjeravam vas da će Švicarska, zajedno s drugim međunarodnim partnerima koji su ovdje prisutni, nastaviti da pruža podršku građanima Bosne i Hercegovine i regiona u suočavanju s prošlošću i izgradnji budućnosti.

Hvala vam puno.

Glavni moderator, Almir Alić

Zahvaljujemo gospodinu ambasadoru na njegovoj završnoj riječi i ovim je naša konferencija i zvanično završena. Hvala vam na učešću.

20 godina MKSJ-a

SKUPOVI UPRIILIČENI POVODOM GODIŠNJICE I TRANSKRIPT KONFERENCIJE

Ova publikacija sadrži transkripte audio snimaka dvodnevne konferencije održane povodom obilježavanja dvadesete godišnjice rada Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju i najznačajnije detalje drugih skupova organizovanih istim povodom. Konferencija je održana 26. i 27. novembra 2013. u Sarajevu, u Bosni i Hercegovini, pod pokroviteljstvom predsjednika MKSJ-a i uz podršku *Outreach* programa MKSJ-a.

Na konferenciji se okupilo preko 200 učesnika, među kojima su bili predstavnici nacionalnih pravosuđa, stručnjaci na polju tranzicijske pravde, žrtve, pravnici, političari, predstavnici nevladinih organizacija, predstavnici akademske zajednice i drugi lokalni i međunarodni akteri koji su razmatrali pojedine aspekte naslijeđa Međunarodnog suda u bivšoj Jugoslaviji.

Između ostalog, razgovaralo se o uticaju MKSJ-a na region, o onome što je naučeno u vezi s pružanjem pomoći i podrške žrtvama i svjedocima, kao i mogućnosti isplate reparacija žrtvama sukoba iz devedesetih godina XX vijeka na području bivše Jugoslavije.

Prije konferencije u Sarajevu, istim povodom organizovan je niz skupova i u Haagu i u regionu, kako bi se obilježila dvadeseta godišnjica rada Međunarodnog suda. Ova publikacija obuhvata najvažnije detalje tih skupova, od formalnih proslava do specijalnih izložbi i konferencija.

Sponzorirana od strane Evropske unije i vlada Švicarske, Luksemburga, Nizozemske, i Republike Koreje i Inicijative za pravdu Otvorenog društva.

Ministry of Foreign Affairs of the Netherlands

GRAND-DUCHÉ DE LUXEMBOURG
Ministère des Affaires étrangères

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Federal Department of Foreign Affairs FDFA
Directorate of Political Affairs DP
Political Affairs Division IV – Human Security:
Peace, Human Rights, Humanitarian Policy, Migration

OPEN SOCIETY
JUSTICE INITIATIVE